

د پښتو اشتقاقونه
او
ترکیبونه

مؤلف

صديق الله رښتین

1

Download From; Aghalibrary.com

1383 ل

دویم چاپ

Download From; Aghalibrary.com

د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه

لیکونکی:

صدیق الله "رښتین"

1326 ل

لومړی چاپ

3

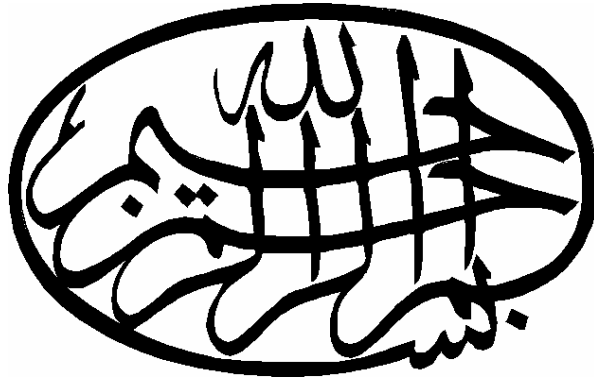
Download From; Aghalibrary.com

د پښتو ټولني له خوا

پښتو ټولنه د خپلو خپرونو په سلسله کې
د ښاغلي فاضل پښتون صدیق الله خان
رښتین دا ګټور او علمي اثر په ډېره مینه
لوستونکو ته وړاندې کوي او ښاغلي
رښتین ته پر تبریک ویلو برسېره د پښتو
ژبې او پښتون قوم د نور زیات خدمت
توفیق غواړي.

عبدالروف بېنوا

د پښتو ټولني عمومي مدیر

کتاب پېژندنه :

د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه	د کتاب نوم :-
لوی استاد پوهاند صدیق الله رشتین	لیکوال :-
پوهندوی ډاکټر زرغونه	مهتم :-
(د لوی استاد علامه پوهاند رشتین د څېړنو ادبي ټولنه)	
د ساپی د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز	چاپ او خپرونکی :-
د ساپی د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز	کمپوز او ډیزاین :-
فلیټ نمبر 314، دریم پوړ، گل حاجي پلازه	
یونیورسټي روډ پېښور	
1326 ل (پښتو ټولنه)	لومړی چاپ :-
1383 ل، 2004م	دویم چاپ :-

Download From; Aghalibrary.com

د دې کتاب د مضمونونو فهرست

مخ	مضمون	شماره
الف	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه (دویم چاپ)	1
بې	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه	2
تې	اعتداز	3
ثې	تقریظونه	4
1	لومړنۍ خبرې	5
5	د ژبو رغونه	6
6	د کلماتو ډولونه	7
8	د کلمو لفظي قسمونه	8
9	د لغاتو معنوي قسمونه	9
12	د لغاتو او معنا ترمنځ مناسبت	10
15	د لغاتو لفظي تیرونه	11
18	د کلماتو په جوړونه کېنې د نومونو درجه	12
20	د کلماتو د جوړولو صورتونه او قسمونه	13
27	اشتقاق او ترکیب	14
29	د کلماتو په اشتقاق کېنې ځینې قاعدې	15
31	د پښتو د کلماتو جوړونه	16
31	لومړۍ برخه - اشتقاقونه	17

33	د نومونو اشتقاق او جوړونه	18
33	فاعلي او نسبتي لاحقې	19
44	ظرفي لاحقې	20
48	د ښارونو او ځايو د نومونو لاحقې	21
49	تصغيري لاحقې	22
52	د اسم صوت لاحقې	23
مخ	مضمون	شماره
53	مصدري لاحقې	24
60	د حاصل مصدر پسينه توري	25
65	د آلې د نوم لاحقې	26
66	د صفاتو جوړونه	27
68	د نسبتي صفاتو لاحقې	28
83	د فعلي صفاتو لاحقې	29
88	د مجردو وصفونو لاحقې	30
94	د افعالو اشتقاق	31
96	د افعالو د اشتقاق پسينه او سرينه	32
99	دوهمه برخه - تركيبونه	33
99	د سرينه علامو په واسطه د کلمو جوړونه	34
104	د مصدر او فعل جوړولو سابقې	35
105	له مستقلو الفاظو څخه د کلمو جوړونه	36
106	مرکب نومونه	37
106	غير فعلي نومونه	38
112	د فعلي نومونو تركيب	39
114	مرکب حاصل مصدرونه	40
115	مرکب صفتونه	41

118	مرکب فعلونه	42
118	حاليه افعال	43
121	ماضيہ افعال	44
124	مرکب قيود او ادوات	45
126	مرکب عددونه او ضميرونه	46
127	د الفاظو تکرار	27
127	د الفاظو تکرار د تاکيد دپاره	28
129	د الفاظو تکرار د يوې معنا دپاره	29
مخ	مضمون	شماره
130	د کلماتو د ترکیب لفظي او معنوي حالتونه	30
136	د مؤلف نور آثار	31

يادونه : په دې کتاب کښې تقريباً ټولې (217) لاحقې او (35) سابقې راغلي دي. د نومونو لاحقې (106) او په دې ډول دي. فاعلي او نسبتې 32، ظرفي لاحقې 26، تصغيري 14، د اسم صوت 4، مصدرې- حاصل مصدر 24، د اسم آلې 3، د صفاتو لاحقې 104 او دا دي : د نسبتې صفاتو لاحقې 70، د فعلي صفاتو 9، د مجردو اوصافو لاحقې 25، د افعالو لاحقې 7 دي.

"د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه"

دویم ځل چاپ

پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې هغه علمي او غني اثر دی، چې ارواښاد پوهاند صدیق الله رښتین لیکلی او د وخت د پښتو ټولني د خپرونو په لړ کې په 1326 هـ.ش کال د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی.

څنگه، چې دغه گټور اثر له یوې خوا د پښتو ژبې له مینه والو او خپرونکو سره د خپلې ملي ژبې په خپرنه او زده کولو کې زیاته مرسته کولی شي او له بلې خوا دا کتاب ډېر پخوا چاپ شوی دی او اوس نایاب دی، نو له دې امله د پښتو ژبې او ادب د پوهنځیو محصلین او محققین له زیاتو ستونزو سره مخامخ دي.

"د ساپي د پښتو خپرنو او پراختیا مرکز" د دغه مرکز د مؤسس او د پښتو او پښتونولۍ د خدمتگار محترم امام الدین ساپي په لارښوونه

دغه گټور کتاب د ستر پښتون محمد گل مومند بابا د څلويښتم تلين په وياړ، چې د نړيوال سيمينار په ترڅ کې د روان کال د اسد په (27) نېټه د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز له خوا لمانځل کېږي. د پوهنتون محصلينو، څېړونکو او مستشرقينو د استفادې لپاره خپروو. مونږ دا خپل وياړ بولو، چې د لوی استاد پوهاند رښتین دغه گټور علمي اثر په داسې وخت کې خپروو، چې د لوی پښتون مومند بابا د سيمينار د لمانځلو په درشل کې يو. هيله من يو، چې د دغه ستر پښتون او د پښتو د لوی خدمتگار د نړيوال سيمينار په مناسبت نور کتابونه هم خپاره او د ده سپېڅلي روح ته يې ډالۍ کړو.

عبدالروف "قتيل" خوريانی
د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز مشرکتونکی

د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه

دا گټور او علمي اثر په ژبپوهنه کې د لغت پوهنې په برخه کې خورا ارزښت ناک اثر بلل کېږي، په خاصه توګه په پښتو ژبه کې لومړنۍ ابتکاري ژبنۍ اثر دی، چې د کورنیو او بهرنیو ختیځپوهانو، ژبپوهانو او څېړونکو پاملرنه یې ځانته رااړولې ده او د پښتو ژبې د لغاتو د جوړښت او رغاونې په باب یو قوي او معتبر ماخذ ګڼل کېږي.

معلومه خبره ده، چې د یوې ژبې د لغاتو پلټل او څېړل او د هغې د جوړښتونو معنوي او لفظي ځانګړتیا او بڼیګڼو رابرسېره کول ډېر کړاوون او ماغزه ویلي کول غواړي، خو سره د دې ټولو ستونزو، د دې کار تادا او اېنسودل او په دې لاره کې لومړۍ ګام اخیستل د قدر او ستاینې وړ کار دی.

د دغه علمي کار په ارزښت هغه څوک پوهېږي، چې د دې لیارې له لور و ژورو څخه خبر وي. د دې کتاب د اهمیت او ارزښت په برخه کې ډېرو ژبپوهانو، ادیبانو ځانګړې نظریې څرګندې کړي دي او د دې اثر علمي ارزښت یې ښودلی دی.

ارواښاد پوهاند ډاکټر محمد رحیم الهام د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د ژبپوهنې غښتلی استاد، د ارواښاد لوی استاد علامه پوهاند رشتین د دریم تلین په یاد غونډه کې د نوموړي د نورو آثارو د یادولو په ترڅ کې دغه اثر یو شهکار بللی او د بیا چاپولو سپارښتنه او ټینګار یې کړی و، ځکه دغه کتاب اوس نه پیدا کېږي، ولې چې دا کتاب ډېر پخوا لیکل شوی او اوه پنځوس کاله مخکې چاپ شوی و. چاپي نسخې یې نه میندل کېږي. د څېړونکو اړتیا ورته ډېره ده.

بله د یادولو وړ خبره دا ده، چې (پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه) د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي پښتو خانګه کې د تعلیمي نصاب په کریکولم کې شامل و یعنې د لغت پوهنې درسي کتاب و، چې لوی استاد ارواښاد پوهاند رشتین پخپله د دغه مضمون تدریس هم کاوه.

بل اساسي ټکی چې دلته یې یادونه ضروري ده، هغه د نوي عصر د غوښتنو او ایجاداتو له بهیر سره سم په ژبه کې هم د نویو لغاتو (نیولوګیزمونو) اړتیا ده، چې په دې توګه دا کتاب له ښاغلیو لیکوالو او څېړونکو سره د پښتو ژبې د نویو لغاتو په جوړونه رغاونه او کارونه کې د ښایي ماخذ په توګه مرسته کوي.

څنګه چې اوس د دغه علمي اثر بیا چاپېدلو ته اړتیا ډېره لیدل کېږي، نو د لوی استاد علامه پوهاند رشتین د څېړنو ادبي ټولنې په دې موقع وغوښتل چې د ارواښاد لوی استاد علامه پوهاند رشتین د پنځم تلین په مناسبت دغه قیمتي اثر بیا چاپ او په یاد غونډه کې یې مینه والو ته ډالۍ کړي.

همدارنګه په دویم ځل چاپ کې د مینه والو او څېړونکو د استفادې له پاره د لوی استاد د نورو نویو آثارو فهرست هم په پای کې وړاندې شوی دی.

د دې کتاب د چاپولو په پروسه کې "د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز" د خپلې ملي پالیسي له مخې پوره پوره مرسته کړې ده او کتاب د دې مرکز په مالي لګښت چاپ شو.

په دې توګه دوی ته کورودانی وایو او په دغه لاره کې د لزیاتو بریالیتوبونو په هیله

پوهندوی ډاکټر زرغونه - رشتین. زیور
د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي
د پښتو خانګې د ژبپوهنې استاده
1383 ل

اعتذار

لکه څنگه چې هر یو کار په اول کښې نیمگړې او ناقص وي، زما دا کتاب به هم نیمگړتیا او تېرو تنو څخه خالي نه وي.

ټول ژبني او په تېره د کلماتو د راويستنې او نښلونې بحثونه زیاته پلټنه، څېړنه او پوره پوهه غواړي. زه په خپله بې وسې او کمزورۍ داده یم، او کوم شی چې زما دا بې وسې او کمزورې زیاتوي؛ هغه د پښتو ژبې اصلي نیمگړتیا او د کتابونو او آثارو نشتوالی دی. مگر سره د دې، د دې کار لومړی تادو اینسول او په دې برخه کښې رومبی گام اخیستل د ویاړنې او خوښۍ سبب بولم.

دا کتاب هر څه چې وي ښه وي که نا ښه، نیمگړې وی که پوره، لاکن، بیا هم کېدی شي چې د پښتو ژبې د اشتقاق او ترکیب په برخه کښې د نورو ځلمیانو او پلټونکو د پاره یوه لارښوونه شي، او په ځینو وختو کښې ورځنې د شونتۍ او لیت کار واخلي.

باور وکړئ چې په دې کتاب کښې ما دومره کړاو او زحمت ویستلی دی چې د سر ماغزه یې را له خوټکولي دي. د دې زیار او کړاو اندازه یوازې هغه چا ته معلومیدای شي، چې د دې لیارې له لوړو ژورو او کندو کپرو څخه خبر وي.

دا کتاب تقریباً زما د نهولسو کالو د پلټون او څېړنې محصول دی. چې نن د کتاب په شکل د پښتو مینانو ته وړاندې کیږي.

که څه هم اصل کتاب په 1324 کال کښې کښل شوی و، مگر وروسته پکښې ان د چاپېدو تر وخته پورې نور معلومات زیات شوي دي.

سره د دې هم امید لرم چې پښتانه پوهان به زما تېروتنو ته په ښې-
سترگه وگوري او د خپلې پوهې په مرسته به زما خطا وې سمې کاندې.
په دې کتاب کې چې له کوم ځایه اخیستنه شوي ده په دننه کتاب
کې ځای په ځای حواله ورکړ شوي ده، له دې کبله مو ماخوځونه جلا ونه
ښودل.

صديق الله رشتين
د مطبوعاتو په رياست کېښې
د نشریاتو د لومړۍ خانګې مدیر

تقریظونه

دا کتاب چې ځینو پښتنو پوهانو د جایزې د ټاکلو په وخت کې لیدلی و. نو خپلی نظر یې په وروسته ډول ښکاره کړي دي. مونږ دا تقریظونه خالي د دې د پاره خپروو چې دا را ته یو نوی شی ښکاري او په حقیقت کې د یو نوې ور پرانیتنه ده:

1- دا کتاب ما ولید، د مؤلف زحمت د قدر وړدی. په دې سلسله کې یې ښه او کافي معلومات ټول کړي او په یو ښه ترتیب یې تدوین کړي دي. البته چې په جزئیاتو کې مې زیات غورو نکړی شو چې صحت او نه صحت یې پوره معلوم شي.

(شمس الدین مجروح)

2- دا کتاب د پښتو په ګرامري مسایلو بحث کوي او د ژبې په باب کې ښه مفید معلومات لري. کتاب مفید او د چاپولو وړ دی، که څه هم ځینې مسایل به یې اتفاقي نه وي او هر څوک به پکې بېله رایې ولري مګر دا د ښاغلي مؤلف ګناه نه ده بلکې د موضوع اقتضا ده چې د یوې ژبې ګرامر لیکل په لومړیو مرحلو کې همدغسې وي او تقریباً ظنی بلل کېږي.

د پښتو په ګرامري حصه کې ښاغلي رشتین ډېره موده غور او فکر کړی دی او په دې باب کې ښه صلاحیت خاوند دی.

)

ک

ل

پ
ا
چ
ا
ا
ل
ف
ت
(
.

3- د پښتو اشتقاقونو کتاب می ولید، یو ښه کتاب دی. د ښاغلي رشتین د څو کالو د تتبع او پلټنې نتیجه ده چې په دې لار کې یې کړی دی.

(عبدالروف بېنوا)

لومړنۍ خبرې

کله چې د قدرت اراده په دې وشي چې يو قام وينښ او د لوړتيا په لارو روان کاندې نو ږومبې په هغو کښې د بيدارۍ يو غير شعوري حرکت پيدا کړي چې دا حرکت وروسته بيا قوي او مخ په زياتېدو شي. د يو قام د وينېدو مثال هم لکه د يو ويده سپرې دى چې لومړى پکښې لږ لږ حرکت پيدا شي او بيا وروسته پوره بيدار او وينښ شي. مگر د يو قام بيدارې او وينښتوب هله قوي او پوخ وي چې پر ادبي بيدارۍ باندي بناوي- ادبي نهضت او وينښتوب د ټولو نهضتونو تادو او اساس دى - دا نهضت داسې مثال لري لکه د روح چې په يو کالبوت کښې وپوگلى شي او هغه ته نوى ژوند ورکاندي. هر ملت او هره جامعه چې بيدارېږي نو لومړى پکښې د ادب او ژبې نهضت را پيدا کيږي. که چېرې دغه نهضت يې قوي او په صحيحو اصولو وي نو نورې سياسي او اجتماعي بيدارۍ يې هم په برخه کيږي او که نه - نو دغه

حرکت او بیداري بیا په خوب او چوپتیا بدلېږي. دغه د ادبي نهضت دورې ته د وینستوب او رنساس دوره وايي.

دا دوره په هر چا راځي او هر څوک ترېنه گټه اخستلای شي، مگر هله چې بیدار او ویني وي او د ژوندانه په ډگر کېنې په همت، مړانه، عزم او اراده پینې او لاس وڅوځوي. د یورپ دا موجوده ترقی او لویې کامیابی لکه چې گورو د "رنساس" د دورې له وخته شروع شوي دي. د دغې دورې لومړی تادو او اساس هم ادبي نهضت او بیداري وه. ولې تر څو چې د یو قام ادب نوی او ژوندی نشي نو تر هغې پورې په هغه قام کېنې نوی روح را پیدا کېدل گران او مشکل دی. دلته زه د نورو قامونو د بیداري تاریخ نه بیا نوم بلکې غواړم چې د پښتنو بیداري ته څه نه څه اشاره وکړم.

دا معلومه ده چې پښتانه له ډېر پخوا څخه د بیداري په لارو روان شوي دي او له قدیم څخه یې په مرکزي آسیا کېنې د خپلې پادشاهی "واکمنی" تورې او حکومت نامه څرگنده ساتلې ده، زما نه به هیڅکله د غیاث الدین غوري، شهاب الدین غوري، سلطان بهلول لودي، شیر شاه سوري، حاجي میرویس، احمد شاه بابا، تیمور شاه او داسې نورو پښتنو بادشاهانو نومونه او کار نامې هېرې نکړای شي، مگر دومره خبره ده چې د دې سیاسي بیدار یو په نسبت یې ادبي بیداري کمزورې وه، یعنی څومره چې لږم وو په هغه اندازه یې دې خواته فکر نه دی راگرځولی، همدا وجه ده چې کله نا کله یې په سیاسي ژوندون کېنې هم کمزوري راغلي ده او د واکمنی واکې ترې د نورو لاس ته ورغلي دي.

لکه چې د مخه مو وویل د ژبې او ادب بیداري د هر قام د لوړتیا د پاره یو ضروري او لازمي رکن گڼل کیږي. دا منو چې د پخوانو سوریانو او بیا د غوریانو پښتنو په وخت کښې لږو ډېر ادبي نهضت پیدا شوی و. او بیا وروسته د هوتکو او سدو زو د پاچاهانو په عصر کښې هم د پښتنو د ژوندانه رڼا موجوده وه مگر خبره دا ده چې دا رڼا په قوي او پرله پسې صورت هیڅکله نه ده پاته شوې؛ نو ځکه تر اوسه د پښتنو په علمي او ادبي خوا کښې ډېرې نیمگړتیاوې موجودې وې.

مگر له ښه مرغه چې دغه نیمگړتیاوې هم اوس پوره کیدونکي دي ځکه چې له څو کالو څخه په پښتنو کښې یو قوي علمي او ادبي نهضت پیدا شوی دی. د دې ادبي نهضت تاریخ غالباً له (1300هـ) را په دې خوا دی مگر زیات قوت یې د (1350هـ) نه وروسته موندلی دی. په دې وخت کښې د افغانستان یو تدبیري او پوه پاچا اعلیحضرت محمد نادر شاه دغې نیمگړې تیا ته متوجه شو او د پښتو ژبې د ژوندانه او نوي نهضت تیره یې کیښوده چې دغه نهضت تر اوسه پورې په ښه صورت جاري او روان دی.

دا ښکاره ده چې د ژبې او ادب لوړتیا د یو قام او ملت په لوړوالي کښې پوره تاثیر او اغیزه لري او د یو ملت د سیاسي ژوند د پاره علمي او ادبي ژوند هم حتمي او لازمي شی دی. د ژبې ژوند او لوړتیا دا ده چې هغه ژبه یوه علمي او ادبي ژبه شي، په ټولو خلکو کښې عاموالی پیدا کړي او د خپل قام ټول احتیاجات پوره کاندې. اکثراً پوهان وايي چې د ژبې یووالی او لوړتیا د ملت د لوړتیا او یووالي د پاره یوه لویه

وسيله ده. نو څوك چې د ملت د لوړوالي او درناوي آرزو من وي، بايد چې د خپلې ژبې د لوړتيا او ترقي په لار كښې هم پوره زيار وباسي او خپله ژبه د هر قسم مطالبو د ځايبدلو او بيا نولو د پاره تياره او لايقه كاندې.

دا يقينې ده چې د چا ژبه ناقصه او نيمگړې وي هغه له علم څخه هم فايده نشي اخستلاى او نه هغه په خپله ژبه كښې علمي موضوعات بيانولای شي ځكه چې الفاظ او عبارات د معانيو او مطالبو لوبنې او ظرفونه دي. لومړى بايد لوبنې وسيع اوارت كړاى شي او وروسته پكښې بيا يوشى واچولى شي. دا وجه ده چې زه د پښتو ژبې د خدمت په لار كښې د پښتو گرامري، لغوي، اشتقايي او داسې نور خدمتونه وړاندې بولم او هميشه غواړم چې په دې برخه كښې يوشه خدمت وكړم. له دې نه مخكښې مې هم په دې لړۍ كښې ځينې گرامري كتابونه او نور ليكلي دي او اوس غواړم چې د پښتو د اشتقاقاتو او تركيباتو په باره كښې يوشه وليكم خو لومړى غواړم چې د ژبو عمومي تشكيل او رغاوڼې په خو او شا كښې لږو ډېرو غږېږم.

د ژبو رغونه

د ژبو پوهان د یوې ژبې د تشکیل، ساختمان او رغاونې د معلومولو او ښودلو د پاره د دې وروسته شیانو څېړنه ضرور بولي:

1- هغه آوازونه چې الفاظ او کلمات ور څخه جوړ شوی وي چې هغه بیا پر اصلي او امدادي آوازونو وپشل کیږي، اصلي آوازونو ته په پښتو کښې "بی غږه توري" او امدادي آوازونو ته "غږیز توري" وايو. اصلي توري په پښتو کښې دا دي: (ب، پ، ت، ټ، ج، چ، خ، غ⁽¹⁾، ش، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ک، گ، ل، م، ن، ښ).

او امدادي توري دا دي: (ا، و، ه، ی) نو په دغه حساب د پښتو ټول مفرد آوازونه (30) دي، په بل عبارت د پښتو الفبا له (30) تورو څخه مرکبه ده او د پښتو ټول الفاظ او کلمات هم له دغو غږونو او تورو څخه جوړ شوي دي.

2- هغه شکلونه دي چې دغه آوازونه په لیک کښې وښيي، یعنی د تورو او غږونو تحریري اشکال لکه چې وړاندې مو ولیکل.

3- د مخصوصو اصولو لاندې د حروفو تبدیل او تغیر.

(1) ()

() () .

4- د کلمو او الفاظو تشکیل او جوړول.

په مجمل طور سره د یوې ژبې د رغاونې او تشکیل په بحث کېنې غټ، غټ ټکي دغه وو چې بیان شول، مگر د جزئیاتو په لحاظ د دې بحث لمن ډېره اوږده او لویه ده. مونږ په دې کتاب کېنې غواړو چې په (4) ماده یعنی د پښتو ژبې د کلماتو په تشکیل کېنې څېړنه وکړو، ځکه چې همدا برخه یې مهمه او ضروري ده. لکه چې ښکاره او ثابت ده په هره ژبه کېنې له مفردو آوازونو څخه کلمات جوړیږي او د کلماتو له یو ځای کولو او ترکیب څخه عبارات او جملې لاس ته راځي. جملې او عبارتونه د یو بل د پوهولو راپوهولو ذریعه او وسیله ده چې په دې واسطه خلک یو بل ته خپل فکرونه او مقصدونه ښکاره کوي. دغه جملې او عبارات که چېرې په تلفظ او وینا کېنې استعمال شي تقریري ژبه او که چېرې ولیکل شي تحریري ژبه بلل کیږي. مقصد دا دی چې ژبه د عباراتو او جملو د استعمال نوم دی او عبارات او جملې د کلمو او الفاظو له ترکیب څخه جوړیږي نو په دې لحاظ د کلماتو د جوړښت او پېژندنې بحث د ژبې په بحثونو کېنې یو ضروري او حتمي بحث دی.

د کلماتو ډولونه

هغه لفظ چې د یوې معنا د ښکاره کولو د پاره له خولې څخه وځي کلمه بلل کیږي چې په پښتو کېنې ورته "وی" وایو. مونږ د یو بل د پوهولو را پوهولو او مطلب ښکاره کولو د پاره د کلمو او الفاظو له یو ځای کولو څخه کار اخلو نو ځکه زمونږ په خبرو او جملو کېنې ډېرې

کلمې استعمالیږي، دغو کلمو ته د گرامر په اصطلاح د کلام اجزاء یا د کلمو قسمونه وایي. په پښتو کښې د کلمو قسمونه دا دي:

اسم - ضمیر - صفت - فعل - قیود - ادات

1- اسم هغه کلمه ده چې پر یوه پوره او ځانله معنا دلالت کوي او زمانه ترې نه معلومیږي. په بل عبارت اسم هغه کلمه ده چې د یو شي، یا یو کیفیت نوم وي لکه سړی، لرگی، وېره او داسې نور.

2- ضمیر: هغه کلمه چې د اسم په عوض استعمالیږي ضمیر باله شي لکه "زه، ته، دی" او داسې نور مثلاً په دې جمله کښې (دی راغی) "دی" د سلیم پر ځای استعمال شوی دی.

3- صفت: صفت هغې کلمې ته وایي چې د یو اسم حالت او څه رنگوالی بیانوي. په بل عبارت د یو ذات پر یو وصف باندې دلالت کوي لکه "تور، پوه" چې په دې جملو کښې (دا تور قلم زما دی - سلیم پوه سړی دی - د قلم او سړی یو حالت او وصف بیانوي).

4- فعل: فعل هغه کلمه ده چې پر یوه کار او کړو دلالت کوي او زمانه او وخت ترې هم معلومیږي لکه (ځي، ځي به، ولاړ) اوله کلمه په موجوده زمانه او دوهمه کلمه په آینده زمانه درېمه کلمه په تېره زمانه کښې د تللو په فعل دلالت کوي.

5- قید: هغه کلمه چې دا سم، فعل او صفت سره د معنا د مقیدولو د پاره استعمالیږي قید بلل کیږي. لکه چې په دې جملو کښې (نا څاپه راغی - بیا ژر ولاړ) "نا څاپه او ژر" د فعل قیود دي.

6- ادات : هغې کلمې ته وايي چې ځانله پوره معنا نه لري مگر د نومو او افعالو سره يوه معنا ورکوي لکه "له، ته" چې په دې جملو کې يې "زه کور ته ځم - سلیم له کوره راغی" د ارتباط معنا ورکړې ده. دا شپږ واړه قسمونه بيا په خپل منځ کې هم د معنا او هم د لفظ په لحاظ نور نور اقسام لري چې د ټولو بيان د دې ځای کار نه دی، خالي ځينی قسمونه يې چې زموږ د وروسته بحث سره، ارتباط لري په لنډ ډول بيانېږي.

د کلمو لفظي قسمونه

ټولې کلمې د لفظ او ظاهر په لحاظ اول پر بسيطو او مرکبو او بيا پر جامدو او مشتقو کلمو وېشل کېږي او په دې وروسته ډول دي:

- 1- بسيطې کلمې هغه دي چې له يوه جز څخه زيات اجزا نه لري لکه (لرگی - زه - پوه - وليد - ژر - له) او داسې نور.
- 2- مرکبې کلمې. هغو ته وايي چې دوه ياله دوو څخه زيات مستقل اجزا لري لکه (کتېمل - سر تور - وليدلی شو - ژر تر ژره) او داسې نور.
- 3- جامدې کلمې هغه دي چې له بلې کلمې څخه نه وي راوتلی يعنی د اشتقاق⁽¹⁾ عمل پرې نه وي جاري شوی لکه په عربي کې (شجر،

(1)

رجل، حجر) او په پښتو کښې (ونه، تیره) یا داسې نورې کلمې. ځینو کسانو د جامدو کلمو تعریف داسې کړی دی: ⁽²⁾ چې نه په خپله کوم ماخذ لري اونه د نورو کلمو د پاره ماخذوي. د دې تعریف له مخه په پښتو کښې جامدې کلمې لږې دي.

4- مشتقې کلمې هغو ته وايي چې له یوې بلې کلمې څخه جوړې شوې او راوتلې وي لکه (زړه ور - زړه ورتیا، زړه وري) چې له زړه، څخه مشتقې شوي دي.

او په عربي کښې (سما، دنیا) چې له (سمو = علو) او (دو = قرب) څخه ماخذوي او مشتقې دي. د پښتو په ټولو اقسامو کښې مرکبې او بسیطې کلمې شته چې وروسته به په خپل خپل ځای بیان کړی شي. دا رنگه مشتقې کلمې هم په پښتو کښې ډېرې دي ځکه چې افعال خو ټول مشتقې گڼل کېږي او په صفاتو او اسمو کښې هم مشتق کلمات زیات دي او جامدې کلمې هم په پښتو کښې موجودې دي.

د لغاتو معنوي قسمونه

لغت هغه کلمه ده چې د یوې معنا د پاره وضع شوی وي او درستو خلکو پرې اتفاق کړی وي، نو په دې لحاظ لغت او اصطلاح سره فرق

(2)

لري ځکه چې اصطلاح هغه ده چې يوې خاصې ډلې پرې اتفاق کړی وي. کوم لغات چې په پښتو کېني استعمالیږي هغه د معنا په لحاظ دا وروسته قسمونه لري:

الف - اصلي لغتونه : هغه دي چې د ژبې واضعانو ايښی وي او له کومې بلې ژبې څخه نه وي راغلي. د پښتو اکثر لغات له دې قسم څخه دي او د پښتو خپل اصلي مال گڼل کيږي، دا لغتونه هم بيا په خپل منځ کېني نور ډېر قسمونه لري او هغه دا دي:

1- **مشترك** : هغه لغت دی چې له يوې معنا څخه زياتې معنا گانې ولري لکه (ډنگر) چې هم خوار او هم خاړوي ته وايي. يا (کتی) چې هم د مینې د بچي او هم د مویو دوښو په معنا دی. په دې ډول (لور = طرفه، داس) (کوټه = خانه ، ناچل) هم مشترك نومونه دي. مگر مشترك لغات په پښتو کېني نسبت نورو ژبو ته کم دي.

2- **مترادف** : هغو لغاتو ته وايي چې تقريباً معنا يې يوه وي، يعنی دوه يا له دوو څخه زيات لغات چې په يوه معنا راشي مترادف لغات بلل کيږي. لکه (تندی، وچولی، تنده) چې دا درې واړه د پيشاني په معنا دي. يا (ليو، اخيږ) چې دواړه د کاگل معنا ورکوي يا (بارخو، اننگی) په دې ډول نور مثالونه هم په پښتو کېني ډېر دي.⁽¹⁾

3- **مصنوعي** : (جوړ شوي) هغه لغات دي چې له پخوا څخه په ژبه کېني نه وي او وروسته د ضرورت له مخه جوړ شوي وي. مثلاً اور گاډی

(1)

(ریل)، الوتکه (طیاره)، اوبتله (تحت البحری)، ډوب ماکو (تارییډو)،
تپتپي (موټر سایکل)، جولاگادی (بایسکل)

په مصنوعي نوموکنې د ادیبانو او عوامو وضع یو برابره ده او
دواړو ته اهمیت ورکول کیږي مگر هله چې د ټولو اتفاق پرې راشي.

ب - مستعار لغتونه: مستعار لغتونه هغه دي چې له بلې ژبې څخه
را داخل شوی وي. مستعار لغتونه په پښتو کښې هم شته، او له دې
قسم لغاتو څخه یوه ژبه هم نشي خلاصېدی. د قومونو تر منځ ارتباط،
تگ وراتگ تجارتي او نور نزدېوالی د مستعارو لغاتو د راتلو سبب او
دلیل دی.

مستعار لغتونه بیا په خپل منځ کښې ځینی قسمونه لري چې دا دي
وروسته ښودل کیږي:

1- دخیل: دخیل هغه لغات دي چې بې له څه معنوي او لفظي تغیر
څخه په یوه ژبه کښې له بلې ژبې څخه را ننوتی وي. یعنی هغه بېگانه
الفاظ چې بې له لفظي او معنوي تغیر څخه په یوه ژبه کښې را داخل
شي؛ د خیل لغات بلل کیږي لکه (صابون، تنور، ظلم، صبر) چې له
عربی څخه په پښتو کښې را داخل شوي دي. یا مثلاً (پنسل، کوټ) چې
له انگریزی څخه پښتو ته راغلي دي. په دې ډول نور هم ډېر مثالونه
شته.

2- مفعن: هغه لغات دي چې سره له تغیره په پښتو کښې را داخل
شوی وي دا بیا په درې قسمه دي.

اول هغه دي چې كوم لفظي تغير پكښې نه وي راغلی بلکې يوازې معنا يې بدله شوی وي لکه (عنوان) چې په عربي كښې (سر ليك) ته وايي او په پښتو كښې د تكبر او لويۍ په معنا دی. مثلاً وايي «فلانی په څه عنوان روان دی».

دا رنگ (كسر، منت) چې په عربي كښې د ماتولو او احسان او په پښتو كښې د عيب او زجر معنا وركوي. دې قسم ته معنوي مغلغنه وايي. دوهم هغه دي چې په معنا كښې يې تغير نه وي راغلی مگر په لفظ كښې يې بدلون راغلی او شكل يې اوښتی وي لکه (سبا، ميراث، اودس، بنار) چې له (صباح، ميراث، آبدست، شهر) څخه مغلغنه شوي دي. دې قسم ته لفظي مغلغنه ويل كيرې.

درېم قسم مغلغنه هغه ته وايي چې هم يې په معنا او هم يې په لفظ كښې تغير او بدلون پېښ شوی وي لکه (اورته) چې د عربي له (عورت) څخه مغلغنه شوی دی. په عربي كښې عورت هغه انداموته وايي چې سترې لژم وي، مگر په پښتو كښې (اورته) نكاح ښكلی ښځې ته وايي. دې قسم ته لفظي او معنوي مغلغنه ويل كيرې⁽¹⁾ مگر دا قسم مغلغنه په پښتو كښې ډېر كم او لږ دي.

دغه تغير او تبديل چې په مغلغو كلمو كښې راځي دا نو بيا ډېر صورتونه لري لکه تقديم او تاخير، تبديل، زياتوالی، كموالی او داسې نور چې د ټولو بيان اوس دلته نشو كولاى.

(1)

ج- مختلط لغتونه: دريم قسم لغات چې په يوه ژبه کښې استعمالیږي هغه مختلط لغتونه دي. مختلط لغتونه هغو ته وايي چې په هغو کښې د بلې ژبې يو مستعار جزء هم وي يعنې يو عاريتي عنصر هم ولري که څه هم ټول لغت پردی او دبلې ژبې نه وي لکه (قارجن، کبر جن، دولت من) چې په دې کلمو کښې (قار، کبر، دولت) مستعار الفاظ دي.

دا رنگ (صبرول، قهرول) هم دغه ډول کلمې دي. په دې قسم نور هم ډېر مثالونه په پښتو کښې شته.

تبصره: دا ټول انواع او اقسام چې بيان شول د يوې ژبې د تشکیل اجزا گڼل کیږي او درست په ژبه کښې د استعمال او ويلو حق لري. له دې کبله بنايي چې دغسې لغات ټول د پښتو مال وبولو او په بد نظر ورته ونه گورو.

د لغاتو او معنا ترمنځ مناسبت

د لفظ او معنا ترمنځ مناسبت په حقيقت کښې يو ښه شی دی. او بايد چې د هرې کلمې له خپلې معنا سره يو تناسب موجود وي. د لفظ او معنا ترمنځ ارتباط د لغت د پوهېدو سره هم ډېر کومک کوي. کوم وخت چې سړي ته د يو لغت اصل او نيکه معلومه شي او په معنوي مناسبت يې پوه شي نو هغه لغت د سړي زړه ته پوره لويږي او په ذهن کښې يې ښه ځای نیسي. يو وخت چې ما په پښتو کښې د "ترله" نوم واوريد نو ښه پرې نه پوهېدم او نا آشنا را ته ايسېده، بيا مې يوه ورځ

فکر شو چې دا خو (د تره لور) مخففه کلمه ده نو پس له هغه را باندې خوږ ولگید او زړه ته مې پرېووت.

د لغت او معنا تر منځ مناسبت پیدا کول یو عجیبه خوند او کیف لري او دا خوند هغه چا ته معلومیږي چې د لغاتو په څېړنه او څېړه معلومولو کښې پلټنه کوي. مثلاً کوم وخت چې سړي ته معلومه شي چې د " کسل" مصدر له (کسی = مردمک) او د نغوړل مصدر له (غوړ) څخه اخیستل شوی دی نو بې له شکه پرې قانع کیږي او خوږ او ښه ورته بریښي. همدا وجه ده چې د لغاتو تحقیق او د هغو ځیله او اصل معلومول د ژبې په بحثونو کښې یو خوږ او مهم فن گرځېدلی دی. اوس گورو چې د دې مناسبت مراعات تر کومې اندازې په ژبو کښې شوی دی.

لکه چې ښکاره ده د دې اصل مراعات له سامي ژبو څخه په آریایي ژبو کښې زیات لیدل کیږي ځکه چې په آریایي ژبو کښې مشتقات او مرکبات ډېر دي او په دې قسم لغاتو کښې ضرور تناسب او نزدیوالی موجود وي. په عربی کښې هم دداسی مناسبتونو مثالونه پیدا کیږي. مثلاً د عربی په (سما) کښې چې د آسمان په معنا یو بسیط لغت دی مناسبت موجود دی، ولی چې (سما) له سر نه هر پورته شي ته وایي او آسمان هم له سر نه پورته او جگه دی. دا رنگ د دغې مادې فعل هم د پورته والي په معنا مستعمل دی لکه :

(سما سموأ ای ارتفاع) - په پښتو کښې هم د دغه مناسبت په وجه آسمان ته "هسک" ویل شوی دی ځکه چې (هسک) جگه او پورته شي ته

وايي. سربېره پر دې لکه چې گورو په پښتو کښې د دغه اصل مراعات تر ډېرې اندازې شته مثلاً دا نومونه: (چوځکه، چنچنه، ټيغکه، ټک ټکی (شیطانک آسیا)، بغغی (هارن) یو معنوي مناسبت لري او چې څوک یې واوړي نو ضرور ورته معلومېږي چې دا نومونه له طبعي او اصلي آوازونو څخه جوړ شوي دي. ولې چې دغه شيان هر یو دغسې آوازونه باسي. مثلاً چوځکه "چغ چغ" ټکټکی "ټک ټک" او بغغی "بغغ" ټيغکه "ټيغ ټيغ" کوي.

لاکن په بسیطو لغاتو کښې بې تناسبه لغات هم پیدا کیدی شي چې مناسبت یې چاته معلوم شوی نه وي. دا نقص تقریباً د دنیا په هره ژبه کښې شته. د مثال په ډول په عربي کښې د (شجر) لفظ د خپلې معنا سره څه مناسبت نه لري یا په فارسي کښې (درخت، چوب) او داسې نور له دې کبله عرب وایي چې اسما معلول په علت نه دي. د فرهنگ نظام مؤلف ليکي: ⁽¹⁾ چې په سنسکریت کښې چې یوه ډېره علمي ژبه ده هم دا نقص موجود دی او د لفظ او معنا تر منځ د تناسب رعایت پکښې نه دی شوی ⁽²⁾. مگر دا احتمال هم شته چې هر لفظ دې په ابتدا کښې د یو تناسب له مخه ایښودول شوی وي خو وروسته به یې د زمانې په تېریدو هغه مناسبت له منځه وتلی وي او اوس به پرې سړی ښه نه پوهیږي. په دغسې لغاتو کښې وضع معتبره ده او څنگه چې پخوانو واضعینو ایښی دی، هغسې به یې مونږ هم استعمالوو، که څه هم په مناسبت یې پوه

(1) 3

(2)

نشو. دا هم يقين دی چې د پښتو ډېر بسیط لغات د خپلې معنا سره
مناسبت لري او مونږ ته يې هم دغه تناسب او ارتباط معلوميدای شي.
لکه: تله (ترازو) هغه آله ده چې تول پرې کيږي. يا مخو که (نول) چې د يو
شي مخې ته وتلي وی او داسې نور. نور ورپسې د فقه اللغی کار دی چې
تول لغات سرې وڅيړي او ډېر مثالونه پيدا کړي.
زمونږ دلته يوه لنډه اشاره غرض وه او بس.

له دې بيان څخه زمونږ مقصد دا دی چې بايد د پښتو په نويو لغاتو
کښی تروسه پورې د مناسبت خيال وساتل شي او بنايي چې په آينده
کښی مونږ په دې اساس د پښتو نوي لغات وټاکو. هر وخت ځانله
احتياجات او ضروريات لري، ژبه هم د دغسې اجتماعي او نورو
ضرورياتو له مخه پوره کيږي. مونږ دې ته اړيو چې پس له دې ډېر علمي
نومونه او اصطلاحات وضع کړو او د ژبې له اصلي ريشو او د الفاظو
جوړولو له اصولو څخه کار واخلو. دا کار به په دوه ډوله کيږي. يو دا
چې مونږ د نوي معنا او لفظ تر منځ د مناسبت خيال وساتو او بل دا چې
د پښتو کلماتو او الفاظو د جوړولو او تشکيل اصول وپېژنو چې زمونږ د
بحث اصلي موضوع هم دا شی دی. نو په دې صورت کيدای شي چې
زمونږ نوي نومونه او علمي اصطلاحات څه قدر معقول خوند ور او په
زړه پورې راشي او که نه نو هسې بې فايدي خواري به وي.

د لغاتو لفظي تغيرونه

د کلماتو لفظي تغيرونه او اوبستنې په هره ژبه کښی يو طبعي او
ضروري شی دی. دغه کلمې چې په خبرو اترو کښی استعمالیږي ضرور

پکښې د ځایو د اختلاف او د زمانې د تېرېدو په وجه ځینی تغیرونه او تبدیلونه پېښېږي⁽¹⁾ دا تغیرونه په خپل منځ کښی زیات صورتونه لري - مگر څومره چې تراوسه په پښتو کښی مونږ ته معلوم شوي دي هغه وروسته په لنډ صورت ښوول کېږي:

1- زیاتوالی : د یو حرف یا زیاتو حروفو په زیاتوالي سره د یوې کلمې صورت بدلېږي او دې ته تغیر او شکل بدلېدنه وايي. لکه :

د خندل له مصدر څخه (خاندي) چې په اصلي ماده کښی یې الف زیات شوی دی. یا کرهنه چې د کرل له مصدر څخه ماخوډ او (ه) پکښې زیاتي ښکاري. په یوه کلمه کښی د یوه حرف زیاتوالی یا له ماخذ او یاله نورو مشتقاتو څخه معلومیږي. په نومونو کښی د زیاتوالي مثال لکه غوړی چې د (غوړ) څخه د (ی) په زیاتوالي جوړه شوی ده.

2- حذف او تخفیف : د حذف او تخفیف په واسطه هم د یوې کلمې شکل بدلېږي او بل لغت ترې جوړېږي. لکه د نښتل له مصدر څخه (نښلي) چې (ت) یې لویدلې او حذف شوی ده. دارنگه ممکنه ده چې (غړ) له غوړ څخه د واو په حذف اخستل شوی وي.

-
- (1)
- 1: . 2 . 3 . 4 . 5 . 6 . 7 .
- () () () () () () ()

کله حذف او تخفیف په یوه کلمه کېښې راځي او په معنا کېښې څه توپیر نه راوړي لکه : پوزه، پزه- وویل، ووي.

3- ابدال: د یو حرف او بدل هم په بل حرف باندې په یوه کلمه کېښې تغیر پېښوي چې دا تغیر کله د معنا په بدلون هم اثر اچوي لکه : له وتل څخه (وځي) او کله په معنا کېښې فرق نه راوړي او دواړه یو لغت گڼل کېږي، لکه نمر، لمر - نښتل، مښتل او داسې نور.

4- تقدیم او تاخیر: یعنی د یو حرف مخکېښې وروسته کېدل هم د کلمې په شکل او صورت کېښې تغیر راوړي چې دې قسم ته د یو حرف ځای بدلول هم وايي. لکه پسرلی، سپرلی - ځمکه ، مځکه - غړوندی، وړغندی.

5- د حرکت بدلول: د حرکت بدلول هم په وړاندې ډول د کلمې شکل او صورت بدلوي چې کله یې معنا هم ورسره اوړي. لکه گله چې د گاف په زور شريك، مخلوط او د گاف په زورکي (پسه) ته وايي، او کله یې معنا نه اړوي لکه شپږ چې څوک یې د (پ) زور او څوک یې په زورکي وايي. د یو حرف ساکنول او د حرکت نقلول هم د تغیر اقسام دي او په یوه کلمه کېښې تغیر پیدا کوي لکه (مین، مینه) مگر مثالونه یې په پښتو کېښې ډېر نه پیدا کېږي.

له دې وړاندې بیان څخه ثابته شوه چې د پښتو اکثرا تغیرات او تصریفات د مادې یعنی حروفو په زیاتوالي، حذف، ابدال او تقدیم او تاخیر سره عملي کېږي او د حرکاتو یعنی د هئیت د تغیر مثالونه پکښې کم دي او همدا ممکنه ده چې د آریایي ژبو یو خصوصیت وي- پر

خلاف له عربي چي هلته د حرکاتو په بدلولو، نقلولو او ساکنولو ډېر
تغیرونه راځي او نوې کلمې جوړیږي. لکه (ضرب) چې د (ض) په پښن او
د (ر) په زیر ترېنه مجهوله صیغه لاس ته راځي.

د پښتو د کلماتو تغیرونه نور هم ډېر صورتونه لري، دلته مونږ اکثرًا
د مفردو کلمو تغیرونو ته اشاره وکړه - د مرکبو کلمو او نورو تغیراتو
بیان به وروسته په خپل خپل ځای کښې راشي.

د کلماتو په جوړونه کښې د نومونو درجه

د ژبې په تشکیل کښې تر هر څه رومبی نومونه زیاته برخه لري. گویا
نومونه د ژبې اصلي مواد دي چې بې له دې څخه د ژبې عمارت نشي
جوړیدای. نه یوازې فعل کار کولای شي، نه صفت او نه څه بل څه خو
چې اسم نه وي. مثلاً که سپری درسته ورځ (راغی یا سپین) وایي پوره
مطلب ترې نه ولاړیږي خو چې فاعل یا موصوف ور سره رانه وږي.
بالعکس له نومونو څخه یوازې هم کار اخیستل کیږي. مثلاً که څوک چا
ته د یو شي تش نوم واخلي نو هغه پوهیږي چې دغه شی غواړي لکه چې
کوچنیان او د ژبې نو آموزان د شیانو په نومونو اخیستلو خپل مطلب
حاصلوي. دغسې د کلماتو په جوړونه کښې هم د کلام له نورو اجزاو
څخه نومونه زیاته حصه لري په عربي. کښې ټول افعال له مصدر څخه
جوړیږي. دارنگه ډېر اسما او صفات هم له مصدر څخه لاس ته راځي او
مصدر خو د اسم له اقسامو څخه بلل کیږي. سر بېره پر دې په عربي.

کښې له یو جامد نوم څخه هم ځینې فعلی اشتقاقونه کیږي. لکه : له (قوس) څخه "قوس الشیخ ای انحنی ظهره فصارقوسا و استقوس ای انحنی" (1).

همدا وجه ده چې د عربی صرف نحو د پوهانو یوه مهمه ډله یعنی بصریان وایي چې اصل په اشتقاق کښې اسم دی نه فعل - په آریایي ژبو کښې هم هر کله چې کلمات اکثراً د لاحقو او یا سابقو په راوړلو او یا د دوو کلمو په ترکیب سره جوړیږي نو ویلای شو چې د دې ژبو په ترکیباتو او اشتقاقاتو کښې به هم اسم اصلي عنصر وي.

طبیعت او فطرت ته هم دا نزدې ده چې اول دې یو نوم پیدا شي بیا دې د هغه د شان وړ یو صفت او فعل موجود شي.

په پښتو کښې لکه چې گورو نومونه د کلماتو په تشکیل کښې لوړ مقام لري ځکه چې اکثر مصادر له اسم او صفت او افعال بیا له مصدر (فعلی نوم) څخه جوړیږي. دا رنگ فعلی صفات او نور هم له مصدر څخه لاس ته راځي. سر بېره په دې ډېر لام والامصدرونه هم د نورو ذاتي نومونو څخه جوړ شوي دي. لکه (کسل، دارل) چې له (کسي او داري) څخه ماخوذ دي. دلته اوس مونږ د مثال په ډول د یو نوم څخه جوړې شوې کلمې بنیو مثلاً د (غوږ) له کلمې نه دا وروسته کلمې را وتلي دي: نغوږل - غوږو - غوږور - غوږین - غوږی (1) غوږی (یو گوټ ته پروت پتی) سپر غوږی - غوږوالی - غوږیچنه (پس گوش)

(1)

(1)

په پښتو کښې له طبعی اصواتو څخه هم ډېر کلمات جوړېږي لکه له تڼ څخه ټکتکی او نور.

په پښتو کښې پس له نومو څخه صفات د کلماتو په جوړولو کښې زیاته حصه لري او په دریمه او څلورمه درجه کښې بیا قیود او ادات دي که څه هم د اداتو استعمال زیات دی مگر زموږ مقصد په مستقلو او اساسي اجزاو کښې دی. هر کله چې ځینی پوهانو د یوې ژبې په تشکیل کښې د جامدونومو، افعالو او مصادرو د موقعیت ښودل هم ضرور بللي دي؛ نو ځکه مو په دې ځای کښې دغه مقصد ته یوه لنډه غونډې اشاره وکړه.

د کلماتو د جوړولو صورتونه او قسمونه

لکه چې د مخه مو هم ویلي دي، د کلماتو د تشکیل بحث په هره ژبه کښې یو مهم او ضروري بحث دی. نوي ضروریات او احتیاجات د هرې ژبې پوهان دې ته اړباسي چې نوي لغات او کلمات جوړ او تیار کاندې. د لغاتو د تشکیل او جوړېدو سلسله باید چې همیشه په یوه ژبه کښې جاري وي، ځکه چې همدا د یوې ژبې د ژوند او لوړتیا ذریعه ده.

مگر د نویو کلماتو جوړونه ضرور ځینی اصول او قواعد غواړي چې بې له دغو اصولو څخه د کلماتو تشکیل یو طبعي او اصولي جریان نشي پیدا کولای. نو د دې د پاره لارمه ده چې د ژبې په اصلي او پخوانو کلماتو کښې څېړنه او پلټنه وشي او د هغو د تشکیل او جوړېدو صورتونه اولیاري معلومې کړي شي. په دې صورت کېدای شي چې د

کلمو د تشکیل قاعدې او اصول منح ته راشي او په آینده کښې ور نه د نورو کلمو په جوړولو کښې کار واخستل شي.

هر کله چې پښتو په عمومي شيانو کښې د نورو آريايي ژبو د اصولو او قواعدو سره شريکه ده نو ځکه غواړو چې رومي د آريايي ژبو د کلماتو د تشکیل صورتونه وښيو او پس له هغه د پښتو د کلماتو د جوړونې صورتونه او ليارې بيان کړو.

1- "لازيمر"⁽¹⁾ چې يو انگريز مستشرق دی په خپل پښتو گرامر کښې ليکلي دي، چې په هندو جرمني ژبو کښې الفاظ په دې وروسته درې طريقو سره جوړيږي:

الف: د لاحقو په زياتولو او علاوه کولو سره لکه: پارو گر، غمجن او داسې نور.

ب: د سابقو په يو ځای کولو او لگولو سره لکه: هم زولی، هم غاړی، بې لاری.

ج: د دوو مستقلو الفاظو په يوځای کولو او پېوستولو سره لکه: سپين سترگی، سرتور، بوډی، تال (قوس قزح)، نمرگل او داسې نور.

2- «پرتو علوی» د الماني ژبې په گرامر کښې وايي⁽²⁾: چې د کلماتو په جوړونه او تشکیل کښې دوه صورته ليدل کيږي چې يو اشتقاق دی او بل ترکیب - له يوې کلمې نه د بلې کلمې اشتقاق په پنځو لارو ممکن دی:

(1)

(2)

- 1- د اصلي کلمې د خاتمو په غورځولو سره (هغه کلمې چې له هغو څخه نورې کلمې راوځي) اصلي کلمې بلل کيږي په اصلي کلمو کښې اسم ، مصدر ، صفت ، فعل راتلی شي
 - 2- د اصلي کلمې د يو اصلي حرف په تغير سره.
 - 3- په اصلي کلمه کې د يو امدادي حرف په زياتولو سره.
 - 4- په اصلي کلمه باندې د لاحقو په زياتولو سره.
 - 5- په اصلي کلمه باندې د سابقو په علاوه کولو سره.
- په دغو طريقو سره خالي اسما ، صفات او افعال جوړيږي.
- ترکیب: هغه کلمه چې يو جز لري اصلي کلمه او که له دوه يا زياتو اصلي کلمو څخه جوړه شوې وي نو ترکیبي کلمه بلل کيږي. هره ترکیبي کلمه له دوو برخو څخه جوړيږي.
- الف :- ریشه او اصل چې مقصودي او مهم جز وي :
- ب:- متمم چې د کلمې ټوله معنا د هغه په واسطه پوره کيږي، مگر کله ترکیبي کلمه يو بل مفهوم لري چې هغه يې له اجزاو څخه هيڅ نه معلوميږي. ⁽¹⁾ مطلب دا چې په مرکبو کلمو کښې يو جز اصلي او بل جز مکمل او متمم وي.
- په الماني ژبه کښې د کلمو د ترکیب صورتونه دا دي:
- 1- چې اصلي جز يې مرکب او متمم جز يې ساده او مفردوي.
 - 2- چې اصلي جز يې ساده او متمم جز يې مرکب وي.

(1) ()

3- چې اصلي جزء او متمم جزء دواړه مرکب وي.

دا ترکیبونه به یا بې د ارتباطي کلمو څخه وي او یا به د ارتباطي کلمو په واسطه جوړ شوی وي. په آلماني ژبه کې د کلماتو له ترکیب او یو ځای کولو څخه د اوروسته مرکبې کلمې جوړېږي :

1- مرکب نمونه

2- مرکب صفتونه

3- مرکب عددونه

4- مرکب فعلونه

5- مرکب قیود.

6- مرکب ادات.

3- "کلو د اوږه" په خپل فرانسوي ګرامر کې د کلماتو د تشکیل په باب داسې لیکي⁽¹⁾ لکه څنګه چې د یوې ونې څخه ځانګې او بناخونه پیدا کېږي دغسې له یوې کلمې څخه نورې کلمې پیدا کېږي چې د ټولو تر منځ یو ارتباط او شریک فکر موجود وي. دغسې کلمې ته اصل او ریښه وايي. د کلماتو تشکیل د "افیکسونو" (Affixes) په واسطه کېږي. دا هغه اجزا دي چې د یوې کلمې د مخه او یا وروسته راځي او معنا ته یې تغیر ورکوي. دا بیا پر دوه رازو دی (پریفکسونه) (Prefixes) - " سفکسونه" (Suffixes) چې لومړی د کلماتو په سر کېږي او دوهم د کلمو په پای کې راځي. په فرانسوي کې د کلمو تشکیل په دوه ډوله کېږي. یو د ترکیب په ذریعه او بل د اشتقاق په ذریعه.

(1)

ترکیب بیا پر دوه قسمه دی یو د پریفکس د زیاتولو په واسطه او بل د بسیطو کلمو د یو ځای کولو په واسطه او اشتقاق د سفکس په علاوه کولو حاصلېږي، د بسیطو کلمو په واسطه ترکیب دا لاندې صورتونه لري:

- له دوو نومو څخه.
- له یو نوم او یو صفت څخه.
- له دوو صفتونو څخه.
- د یو نوم او یو فعل په واسطه.
- د دوو فعلونو په واسطه.
- د یو فعل او یو صفت په واسطه.

په مرکبه کلمه کېنې معمولاً څو اجزا لیدل کېږي. لومړی اساسی جزء چې اصل او موند دی بل هغه جزء چې کلمه پرې تمامېږي یا شروع کېږي. د کلمو یو له بله یو ځای کول بیا دوه لارې لري یوه دا چې د اصلي کلمو په ترتیب کېنې څه تغیر را نشي او بله دا چې تغیر او بدلون پکېنې پېښ شي.

4- "ډاکتر عبدالحق) په خپل گرامر قواعد اردو کېنې داسې وایي: (1) په اردو کېنې چې دوه مختلف لفظونه سره یو ځای کېږي هغه دوه حالته لري چې یو لفظي حالت دی او بل معنوي حالت. د لفظي حالت بیان په دې ډول دی:

(1)

- دوه لفظه چې سره يو ځای شي او هيڅ تغير پکښې را نشي.
- دوه لفظه چې سره يو ځای شي او حروف پکښې حذف شي.
- دوه لفظه سره يو ځای او کوم امدادي حرف پکښې زيات شي.
- د اول لفظ وروستی او د دوهم لفظ رومبی حرف چې سره يو وي نو يو يې غورځېږي.

5- کله د دوو لفظونو تر منځ د ارتباط راوستلو د پاره (او)

زیاتېږي.

د معنوی حالت په بیان کښې وايي چې په سنسکریت کښې هم د معنا په لحاظ د مرکباتو تقسیم پر دې وروسته ډول دی:

- تابع مرکب: چې يو جزء د بل ظرفي، يا مفعولي تابع وي.
- ربطی مرکب: چې د الفاظو تعلق پکښې د ارتباط د تورو په واسطه وي.
- توصیفي مرکب: چې صفت او موصوف سره راغلی وي.
- عددي مرکب: چې اول جزء پکښې عدد وي.
- تمیزي مرکب: چې په هغه کښې اول جزء تمیز (قید) وي.⁽¹⁾

ډاکټر عبد الحق په يو بل ځای کښې مرکب پر دوه قسمه بللی دی: اول هغه دی چې يو خاص حرف يا علامه له بل لفظه سره يو ځای شي او يوه خاصه معنا پيدا کړي او بل هغه دی چې دوه جلا نومونه، يا يو نوم

(1)

او یو صفت، یا یو اسم او فعل یا یو صفت او فعل سره یو ځای شي او یوه مرکبه کلمه ترې جوړه شي.

5- سید محمد علی د فرهنگ نظام په مقدمه کښې لیکي.⁽²⁾ چې مرکب پر دوه قسمه دی:

الف :- هغه دی چې درېمه معنا ترې پیدا نشي او اجزا یې په خپله اصلي معنا دلالت کوي لکه په فارسي کښې (آب چاه).

ب :- دویم مرکب هغه دی چې پر درېمه معنا دلالت وکړي یعنی بله درېمه معنا ترې مطلب وي لکه په فارسي کښې (آئینه آسمان) چې د لمر په معنا ده. وایي چې د کلماتو او اسمو ترکیب په سانسکریت کښې هم زیات او ډېر دی او د دوو کلمو له ترکیب څخه پکښې یوه کلمه جوړېږي.

6- "مرزا علی رضا شیرازی په (مخزن القواعد) کښې لیکلی دي⁽³⁾ چې په فارسي کښې مرکب نومونه په دې وروسته صورتو سره جوړېږي.

1- کله دوه مختلف المعنا نومونه سره یو ځای کېږي لکه شبنم، خاریشت او نور.

2- کله له دووهم معنا نومو څخه جوړېږي لکه:

مرز و بوم - زیب و زینت.

3- کله دوه جلا نومونه د عطف په واسطه یو ځای کېږي لکه :

آب و هوا

(2)

(3)

4- کله دا سم څخه وړاندې عدد راوړل کيږي لکه: هزار پا، چار پا.
په دې ډول د فارسي په نورو گرامرو کښې هم د مرکبو کلمو بيان
راغلی دی، او معلوميږي چې په فارسي کښې هم د کلماتو تشکيل ډېر
صورتونه لري، دا رنگ مشتقات هم پکښې ډېرې دي.

اشتقاق او ترکیب

اشتقاق:

لومړی شی د کلماتو په تشکيل کښې اشتقاق دی. اشتقاق په ټولو
سامي او آریایي ژبو کښې شته او د هغه په واسطه ډېرې کلمې او الفاظ
جوړيږي، په عربي کښې زیات نومونه له مصدر څخه راوځي او کله
پکښې له جامدو نومو څخه هم اشتقاق کيږي. لکه (استنوق) چې له
(ناقی) څخه مشتق شوی دی. د اشتقاق تعریف د هرې ژبې په گرامر
کښې په بېل بېل ډول راغلی دی.

په عربي صرف و نحو کښې اشتقاق دې ته وايي، چې يو لفظ له بل لفظ څخه چې د دواړو تر منځ لفظي او معنوي مناسبت موجود وي استخراج شي⁽¹⁾

ځيني کسان وايي: اشتقاق دا دې، چې يو لفظ له بل څخه په څه قدر تغير سره راووځي.⁽¹⁾ ځيني نور وايي: له هرې کلمې نه چې يو شمېر کلمې په جلا جلا معنا گانو جوړې شي هغه اشتقاق دی.⁽²⁾ ځينو خلکو د اشتقاق تعريف په دې ډول کړی دی: که چېرې مونږ د لفظي او معنوي تناسب او نزدوالي په لحاظ يوه کلمه له بلې څخه جوړه کړو او له يوه لغت څخه ډېرې صيغې راوباسو نو دې ته اشتقاق وايي، بنا پر دې د اشتقاق علم هغه علم دی چې د هغه په واسطه د کلماتو مبداء او اصل لټول کېږي. د دې وړاندې تعريفونو له مخه معلومه شوه چې د اشتقاق تعريف تقريباً په ټولو ژبو کښې سره نژدې او يو شان دی چې مهم رکن

(1) اشتقاق په عربي کښې په درې ډوله دی: اول هغه دی چې د دوو لفظو تر منځ په حروفو او ترتيب دواړو کښې تناسب موجود وي. لکه ضارب له ضرب څخه. دوهم هغه دی چې په حروفو کې يې تناسب وي او په ترتيب کښې يې نه وي لکه جذب له جذب څخه، دريم هغه دی چې يو حرف پکښې مغير مگر قريب المخرج وي. لکه: نعق له نهق څخه. په عربي اصطلاح کښې اول قسم ته صغير، دوهم قسم ته كبير او دريم قسم ته اکبر اشتقاق وايي. دغه شان په عربي کښې اشتقاق په محقق او شبيه هم وېشل شوی دی. محقق هغه دی چې ثابت او يقيني وي لکه دغه پورته مثالونه او شبيه هغه دی چې شك او شبه پکښې وي لکه د انسان اشتقاق له (نسيان) څخه ولې چې ځيني خلق يې له (انس) څخه مشتق بولي.

(1) قواعد اردو

(2) ترکی گرامر.

یې د مشتق او مشتق منه تر منځ د لفظي او معنوي مناسبت موجود والی دی. په آریایي ژبو کښې ځینې حروف او ادوات هم شته چې د اشتقاق ادوات یې بولي او د هغو په واسطه د کلمو قسمونه بدلېږي او معنا گانې یې اوږي. لکه په پښتو کښې (ور- ین) چې د (غورږور- غورږین) کلمې د هغو په واسطه له (غورږ) څخه جوړې شوې دي.

هغه ټولې کلمې چې له یوه ماخذ څخه را وتلې او مشتق شوي وي عایلوي او هم رېښه کلمې بلل کېږي. او اصل یې آره او موندلېږي. د مثال په ډول په پښتو کښې د (غویی، غوا) د کلمې هم رېښه او عایلوي کلمې دا دي: غوبل - غوجل - غویمند - غویمه - غوبارې (خر مگس) - غالوشه (ظرف گاودوشی) - غوبون = غوبه = غاوچی - غوڅکی - غوشایه - او ممکن چې (غوبنه - غورې - غولائخه) هم د دې آرې او رېښې سره ارتباط ولري چې وروسته به یې عمومیت موندلی وي.

ترکیب: ترکیب دې ته وايي چې دوه یا له دوو څخه زیاتې کلمې سره ونښلي او یوه کلمه ترې جوړه شي او ځانله مفهوم او معنا ونښدي. لکه: پی مخی، رون مخی، غورږوالی، نمر گل او نور.

د کلماتو په اشتقاق کښې ځینې قاعدې

د پښتو اشتقاقونه غالباً د آهنگ او د ژبې د صوتي اصولو تابع دي. یعنې دیوې کلمې سره چې کومه لاحق له لگېږي نو د آهنگ د سمون د پاره پکښې ځینی تغیرونه راځي. دا تغیرونه که څه هم په منظم ډول نشي

بیانیدای مگر تر یوی اندازې چې ښکاره او څرگند دي په وروسته ډول
ښودل کیږي:

1- کله د کلمې او لاحقې د نښلو لو د پار (ا، و، ی) راوړل کیږي لکه:
له ډم څخه ډمامه، له زیر څخه زیرانک، له مخ څخه مخوکه - له لویید
څخه لویدیځ.

2- په اصلي حروفو کښی هم ځینی حروف شته چې د کلمې او لاحقې
ترمنځ د آهنگ برابرولو او موزون والي د پاره زیاتیري. لکه: ((س)) چی
په (خپسکه) کښی د ((خپه او که)) ترمنځ زیات شوی دی.

3- کله د صوتي ضرورت او د کلمې د آهنگ برابرولو دپاره امدادي
توري (ا، و، ی، ه) او ځینی نور حروف غورځیږي. لکه:

له چاره څخه چرتون، له زور څخه زړښت، له شگې څخه شگلن،
له لېوني څخه لیونتیا، له گورم څخه گوروان⁽¹⁾ او داسې نور.

4- که چېرې د اولې کلمې آخر حرف او د لاحقې لومړی حرف سره یو
وي نو یو ځنی حذفیږي.

لکه: له ټوپک څخه ټوپکی - له ښانک څخه ښانکی⁽²⁾

5- کله یو امدادي حرف په بل باندې بدلیري لکه: له منگي څخه
منگوتی، له پوزې څخه پیزوان چې په اول. مثال کښی (ی) په (و) او په
دوهم کښی (و) په (ی) بدل شوی دی. غرض دادی چې امدادي او ځینی

(1) په دی مثال کښی (م) حذف شوی دی.

(2) په دي مثالونو کښی لاحقہ (کی) دی.

نور توري د تلفظ دروانی او آهنگ برابرولو د پاره هر ډول تغیر قبلوي او دا تغیرونه په پښتو کښې قیاس او اساس گڼل کیږي.

6- هر کله چې اصوات په پښتو کښې اکثر یوسیلابي وي، نو کله دغه اصوات د یو نوم د جوړولو د پاره په مکرر صورت هم استعمالیږي. لکه: چنچنه - ټکتکی - کور کوری (فاخته)

7- د لاحقو څخه لومړی حرف اکثر مفتوح وي او کله په یو نیم مثال کښې ساکن هم راځي لکه: له تور څخه تورکی (دوده آتش)

8- د حرکاتو تغیر او بدلون دا رنگ د یو حرف ساکنیدل یا متحرک کېدل دا ټول د کلماتو د تشکیل په وخت کښې د صوتي ضرورت له مخه پېښېدونکی دی. په دې باره کښې کوم عمومي قانون نشته خو د کلماتو د آهنگ سمون او دوینا آسانی ته کتل کیږي. هر څنگه چې یوه کلمه په خوله او وینا کښې سمه راتله، هغه ډول پکښې ځیني حرکتونه هم وړاندې وروسته کیږي.

9- دا قاعدې د سابقو دراوړلو او تراکیبو جوړولو په وخت کښې هم تطبیقېږي.

د پښتو د کلماتو جوړونه

د پښتو د کلماتو د جوړونې بحث پردوو برخو وېشل کیږي، لومړی برخه یې اشتقاقونه او دوهمه برخه یې ترکیبونه دي.

لومړی برخه - اشتقاقونه

خومره چې معلومه ده په پښتو کېنې د کلماتو د اشتقاق او راویستنې د پاره دوه صورت ته دي:

يو صورت دا دی چې بې له قانوني او منظم صورت څخه د امدادي تورو په کمولو، زیاتولو، بدلولو او داسې بل تغیر لاس ته راځي او بل صورت دا دی چې په منظم او قانوني ډول د «پسینه تورو» په لگولو سره جوړېږي. په اول صورت کېنې د کلماتو اصل او ریښه معلومول څه قدر مشکل او زیات لټون او څېړنه غواړي، دغه شان د اشتقاق د یوې قانوني او قیاسي لارې پیدا کول هم پکښې گران دي مگر په دوهم قسم کېنې دا دواړه کاره آسان دي. نو ځکه اول قسم ته سماعي او دوهم قسم ته قیاسي وایو، بله دا خبره ده چې په اول قسم کېنې خالي د کلماتو ارتباط او نزدیوالی معلومېږي او په دوهم صورت کېنې پرته له دې څخه د نویو کلمو د جوړولو د پاره هم یوه لاره منځ ته راځي. دا قسم زما په خیال ډېر ضرور دی، ولې چې په دې واسطه د آینه اشتقاقاتو او نویو الفاظو د جوړولو د پاره یوه لار معلومېدی او یو اساس کېنودی شي.

له دې کبله مونږ په دې کتاب کېنې یوازې دوهم قسم اشتقاق بیانوو او غواړو چې د کلماتو صرفي تحولات او تبدلات بیان او د کلمو د اشتقاق او اخستنې قیاسي صورتونه وښیو. لکن رومی تر دې پکار دي چې د اول قسم اشتقاق یو څو مثالونه هم د نمونې په ډول وښودل شي. مثلاً:

- 1- جل - جاله - جال - جول - جولى - جوال- (په دې کلمو کښې د محدود ځای معنا شریکه ده).
- 2- ټل (دلرگو) - ټېل - ټېله - ټول - ټولی (په دې کلمو کښې د گڼ والي معنا پرته ده).
- 3- تل (د اوبو ویخ)، تلی = تاله (د پښې) - تالی (خاورین اوار لوبښی)
- 4- گټ - گټه - گیتی - گاتی.
- 5- ورور - وراره - وربره - وراره (هغه ښځه چې ورورې مړوي) ورنډار.
- 6- غوړ - غوړ - غېړ (آغوش) غوړ د غوړ د پاره لکه غېړده.
- 7- مین - مینه - مېنه (ځکه چې د مېنې سره سرې مینه لري).
- 8- کهول - کول - کلی - کلا
- 9- رشتین - رشتیا، نوی - ناوې، تول - تال، نل - نلی (نری، مغزن هډوکى)، کوټ - کوټه او داسې نور. په دې پورته ټولو مثالو کښې د لفظي او معنوي مناسبت له کبله د اشتقاق ارتباط موجود دی او په ځینو مثالونو کښې یې اصل هم معلومیږي لکه (ورور) چې دغه نورې کلمې ترې راوتلې دي. مگر خبره دا ده چې دغه اشتقاقونه کوم منظم او قانوني صورت نه لري او په ځینو مثالونو کښې یې اصل هم نه معلومیږي؛ خو چې سرې یې په نورو آریایي ژبو کښې اصل او ریښه ونه پلټي.

د دوهم قسم یعنی قیاسی اشتقاقونو په واسطه په پښتو کښې غالباً
دا درې قسمه کلمې جوړیږي:

1. نومونه

2. صفتونه

3. فعلونه

دا هر یو قسم د اشتقاق مخصوص توري او صورتونه لري چې دادی
په وروسته ډول بیانېږي:

د نومونو اشتقاق او جوړونه

هر کله چې د نومونو په اشتقاق او جوړونه کښې لاحقې زیات تاثیر
لري او د هغو په واسطه بېل بېل ډول نومونه جوړیږي له دې کبله غواړو
چې د نومونو تشکیل او جوړونه د لاحقو تر عنوان لاندې بیان کړو.

فاعلي او نسبتې لاحقې (پسینه)

هر کله چې په پښتو کښې ځینی لاحقې د نسبتې او فاعلي معنا
گانو د پاره په شریک ډول هم استعمالیږي له دې کبله دغه لاحقې تر یوه
عنوان لاندې په وروسته ډول ښوول کیږي:

1- (که) دا یوه فاعلي او نسبتې علامه ده په سنسکریت کښې هم متحرك

کاف د فاعلیت د پاره دی لکه: (آستک = مقرر- واجک = متکلم)⁽¹⁾ نو دا د پښتو (که) هم هاغه د سانسکریت متحرک کاف دی چې زور یې اوس په (ه) لیکل کېږي. د دې لاحقې په واسطه د نومود جوړولو صورتونه دا دي:

الف :- د بسیطو اصواتو په آخر کېنې راځي او فاعلي معنا ورکوي لکه:

له چوغ څخه چوغکه له کورک څخه کورکه چرگه
له تیغ څخه تیغکه له تیو څخه تیوتیو که

(یوه مرغی- ده)

له غرک څخه غرکه (مشک)

ب :- د فاعلي مادې⁽²⁾ په آخر کېنې راځي او فاعلي معنا ترې معلومېږي لکه:

له خرخېدل څخه خرخکه له خوځېدل څخه خزدکه (حشره)
له الوتل څخه الوتکه له توت خوړل څخه توت خورکه

(یوه مرغی- ده)

ج :- دا سم په آخر کېنې راځي او د نسبت معنا ورکوي لکه:

له مخ څخه مخوکه (منقار) له نل څخه نلکه.

د :- د صفت په آخر کېنې د نسبتې او فاعلي معنا گانو د پاره راوړل کېږي لکه:

(1) فرهنگ نظام

(2) فعلی ماده دمصدر هغې حصې ته وايي چې د مصدر د لام او يا د مصدري علامو له حذف څخه وروسته پاته کېږي.

له زير څخه زيرکه (يوه مرغی- ده)
 له خپه څخه خپسکه (کابوس) -
 له لټ څخه لټکه = کورمار (ځکه چې په ځای لټه پرته وي).
 له ځوان څخه ځوانکه (دانه)
 له گرم څخه گرمکه (گرم دانه)

2- (ک) ساکن کاف هم د نسبت او فاعليت په معنا استعمالیږي او د صوت، نوم، صفت او فعلي مادې په آخر کې رايي لکه:

له سترگې څخه سترگک	له چن څخه چنچنک (آله)
له زمري څخه زمريک	له شونډ څخه شونډک
له تور څخه تورک	له شپېلۍ څخه شپېلک
له موتي څخه مويک	

له نيم څخه نيمک (گران)
له چورلېدل څخه چورلک (گردش)
له څپ څخه څپک ⁽¹⁾

3- (کي) د نسبت، فاعليت، تصغير په معنا و رايي او دا وروسته صورتونه لري:

الف :- د نومو په آخر کې لکه:

له ازغي څخه ازغکی له چجه څخه چجکی
 له پياز څخه پيازکی له مرچ څخه مرچکی

(1) د څلورو گوتو اندازې ته وايي چې څلک يې په غلطه څپک بولي.

له اور څخه اورکی له لاس څخه لاسکی (دسته)

له سیخ څخه سیخکی له خوځه څخه خوځکی (نوله افتاوه)

ب :- د صفاتو په آخر کې لکه:

له تریو څخه تریوکی = تروکی

له تور څخه - تروکی (دوده، آتش)

له شین څخه شینکی

ج :- د فعلی مادې په آخر کې لکه:

له څڅېدل څخه څاڅکی

له پئیل څخه پیوکی (موی باف)

له مسېدل څخه مسکی

د :- د صوت په آخر کې لکه: له ډمب څخه ډومبکی

له پر څخه پرپرکی له چت څخه چتکی (قرچه)

4- (کی) دا نښه د (کی) مونث شکل دی او غالباً د نسبت د پاره د نومو - صفاتو او اصواتو په آخر کې راځي او نوي نومونه پرې جوړېږي لکه:

له غوړ څخه غوړکی	له نیم څخه نیمکی
له غاړې څخه غاړکی (قطارونه)	له پوست څخه پوستکی پوڅکی (نرمه، گوش)
له اوښ څخه اوښکی (گهواره جنبان)	له خپه څخه خپکی
له لولی څخه لولکی	له توت څخه توتکی

	(پروانه ګل)
له بډر څخه بډر بډر کی (جباب)	له لپی څخه لپه کی (چمچه ټ آبخوری)

5- (ی) دا نښکه د نسبت او فاعلیت په معنا د اسم، صفت او صوت په آخر کښی راوړل کیږي لکه :

له تیوخ څخه تیوخی	له اړخ څخه اړخی (د غره ډډی ته ځای)
له پت څخه پتی (قرچه)	له غوږ څخه غوږی
له تیغ څخه تیغی (مرغ مری)	له گنډ څخه گنډی (کمیسی)
له چون څخه چونی (بلبل)	له تریخ څخه تریخی (تلخه)
له پ څخه پپی (موتر سایکل)	له تور څخه توری (طحال)
	له زیږ څخه زیږی (یرقان)
له پ څخه پپی (چچ)	له بر څخه بری
له کړ څخه کړی (یو شي دی چې)	له ډ څخه ډی (د بوسو خوسی)
د بډر، د تناب د پاسه څرخي)	

6- (ی) د (ی) مونث شکل دی او د اسم، صفت، صوت، فعلی مادې په پای کښی د نومو د جوړولو د پاره استعمالیږي لکه:

له تال څخه تالی	له غوږ څخه غوږی
له تیر څخه تیری (نری لکه د تیر)	

له اوردې څخه اوردی	نیغ پتی)
له باران څخه بارانی	له لنډ څخه لنډی (یوډول مار یا یو ډول شعر)
له تیر څخه تیری (واسکت)	له کونتي څخه کونتي (د لاس لرگی چې سر یې کوږ وي)
له سر څخه سری (سرخانه)	له بند څخه بندی (د غوایانو غاړې ته یې اچوي)
له غاښ څخه غاښی = خاښی	له غونډ څخه غونډی
له بت څخه بتی (د خښتو پخولو)	له ډیر څخه ډیری
له ژبې څخه ژبی (د کوچنیانو یو مرض دی)	
له جنگ څخه جنگی (گڼې ونې چې سره جنگیدلی وي)	
له ټک څخه ټکی (هدف چې په ویشتو کښې ترې ټک خپري)	

7- (جلي "ه") د نسبت په معنا د يو اسم، صفت، صوت، او فعلي مادې په آخر کښې راځي او نور نومونه ترې جوړېږي لکه:

له بور = پور څخه بوره (بچه مرده)	له کاغ څخه کاغه
له ټاپ څخه ټاپه (مهر)	له ټنگ څخه ټانگه (گادی)
له ورور څخه وربره	له چپ څخه چپه (بوسه)
له چاپ څخه چاپه	له ټک څخه ټکه (آفت)
له ټېل څخه ټېله	له ترک څخه ترکه (روغن داغ)

له نوک څخه نوکه	له ژغ څخه ژغزغه
له بېل څخه بېله (خشکه بین بحر)	له پرک څخه پرکه (د مرغیو نیولو یوه آله ده)
له پېر څخه پېره (زواله)	له خوړل څخه خوړه (شرینی خوړی)
له یک څخه یکه (بگی)	له خرخېدل څخه خرخه

له مروړل څخه مروړه (د ټوپک د پاکولو مزی)
له بولل څخه بولله (قصیده)
له وېشل څخه وېشله (یو قسم پراته)
له تلل څخه تله (ترازو)
له وینځل څخه وینځه (کنیز)
له کنځل څخه کنځله (دشنام)

8- (له) دا توری هم په نسبتي معنا سره د اسم، صفت، صوت او فعلي مادې په آخر کښی راوړل کیږي لکه:

له زنگ څخه زنگوله (جرس)	له گډ څخه گډله (نان مخلوط)
له گرد څخه گردله	له ټوخ څخه ټوخله (سیاه سرفه)
له ښاخ څخه ښاخله	له رېږد پدل څخه رېږدله (زلزله)
له پای څخه پایله (کره پای)	له خریدل څخه خپرله (بزغاله چې د

خرېدلو وي	
	له وار څخه ورله (حامله) ⁽¹⁾

9- (لی، لی) دا نښکی هم د (له) په شان د نورو کلماتو په آخر کې د نومونو جوړولو د پاره راځي لکه:

له ږب څخه ډبلی	له روه څخه روھیلی
له درب څخه دربلی (یوه لویه ستن وي او نجونی ترې چارچاپیر زانگي)	له ختی څخه ختولی
له خرېدل څخه څېرلی (بزغاله نر)	له ټیک څخه ټیکلی

یاد گیرنه: یوازې (ل) هم په ځینو مثالو کې د دغه پورته مقصد د پاره استعمالیږي. لکه:

له څنگ څخه څنگل او له ټوپ څخه ټوپل (توده خرمن).

10- (وان) د الاحقه که څه هم اصلاً د صفاتو د جوړولو د پاره ده، مگر ځینی نومونه هم پرې جوړ شوي دي لکه:

له پوزې څخه پېزوان له گروي څخه گربوان او نور.

11- (ری، ری) دا لاحقې چې لومړۍ مذکر او دوهمه د مونث د پاره ده داسم، صفت او صوت په آخر کې د نومو جوړولو د پاره راغلی دي مگر څه قدر تصغیري معنا هم پکښې لیدل کیږي لکه:

له پت څخه پتري (برگ)	له کچه څخه کچری (خر بوزه سبز)
----------------------	-------------------------------

(1) منجیله هم شاید چې په اصل کې منگیله وي او له (منگي او له) څخه به جوړه شوې وي.

نیشکر	خورد)
له گني څخه گنډې	له گڼ څخه گڼوړی
له ډانگ څخه دانگوری، (عصای بغلی)	له کونگ څخه کونگری
له ډینگ څخه ډینگری	له غونډ څخه غونډوړی = غونډاری

12- (ره) د دې علامې په واسطه هم دا یو څو نومونه جوړ شوي دي لکه:
له ټگ څخه ټکره، له ډغ څخه ډغره، له چیت څخه چیتره (پیزار
کهنه)، له ډنډی څخه ډنډوره.

13- (اره) دا نښکه د نومو جوړولو د پاره د نورو کلماتو په آخر کې
راځي لکه:

له کتبي څخه کتپاره (هغه مینښه چې کتبي یې مړ شي) له کتیل څخه کتپاره (لویه چاره) له سکونډل څخه سکونډاره له شوکول څخه شوکاره له گړول څخه گړاره (برش آهنی اسپ) له چونگ څخه چونگار	له اوبښ څخه اوبناره (گهواره جنبان) له نوک څخه نوکاره (چونډی) له هیند ⁽¹⁾ څخه هینداره (آئینه) له تونگي څخه تونگار له پټ څخه پتپاره (هغه وزه چې په پښه کښي یې سپینه پټه وي) له بغ څخه بغاره.
---	---

یادگیرنه: یوازې (ر) هم په ځینو مثالو کښي د دغه مقصد دپاره استعمالیږي لکه:

له انډي څخه انډر (مست)، له شخوند څخه سخوندر (ځکه چې شخوندو هي)، له وند څخه وندر (د مال ترلو لویه بیاسته) او ممکن چې کنډر هم له کنډو څخه جوړ شوی وي.

14- (په) د دې لاحقې په واسطه هم ځینی نومونه جوړ شوي دي لکه:

له څوکي څخه څوکړه (قله کوه)	له چپ څخه چپړه (زور پیزار)
له لک څخه لکړه	له دیکي څخه دیکړه

(1) هیند دلته د اوبو په معنا دی چې په اصل کښي سیند دی. ((هاوس)) سره تل بدلیږي.

له ټوك څخه ټوكړه	له څپ څخه څپېړه (چپلاخ)
له يك څخه يكړه	

15- (اې) لکه:

له بوت څخه بوتار (شکل)
 له لتي څخه لتار
 (پایمال)
 له بوس څخه بوساړه.

یادگیرنه: یوازې (ې) هم په ځینو مثالو کېښې د دغه مقصد د پاره استعمال شوي ده لکه:

له کندي څخه کوندر (خندق)، له کیند څخه کیندر (هر شی چې د کیند غوندي ډېر زوروي)

16- (پې، ږې) لکه:

له وروسته څخه وروستارې (د مچې) له اوبو څخه اوبړې (جامنک)

17- (نې، نی) لکه:

له کور څخه کورنۍ له تور څخه تورانی
 له ډرب څخه ډرب دربانۍ له پټ څخه پټ پټانی
 (په دې مثالو کېښې د لاحقې او کلمې تر منځ الف زیات شوی دی).

18- (انه) :

له موتبي څخه موتبانه (د یوې موتبي) له نیکه څخه نیکانه

19- (ندی، ند) د فعلی مادې په آخر کېښې د فعلی معنا د څرگندولو

دپاره راځي او یو نوم ترې جوړېږي. لکه:

له جر⁽¹⁾ څخه جرنده له څرخ څخه څرخندی

⁽¹⁾ جر په «زند» کېښې دمیده کولو فعل ته وايي.

- له ريپدل څخه رپندی له لويږي څخه لويږنده (شقيقه)
- 20- (مه) دا نښکه د اسم او صوت په آخر کې راځي او نوي نومونه پرې جوړېږي لکه:
- له ګوتي څخه ګوتمه له ځيري څخه ځيرمه
- له ډم څخه ډمامه له بوغ څخه بوغمه
- دغه شان ممکنه ده چې پياړمه (دکت لنگه) له پرې، پېر او کورمه (خانواده) له کور څخه جوړ شوي وي.
- 21- (څه، څنی): له غرڅخه غرڅه، غرڅنی له پای څخه پاڅه.
- 22- (سی) لکه:
- له وير څخه ويروسی (نان مرده) له ګونګ څخه ګونګوسی.
- 23- (وس) لکه:
- له ټپ (صوت) څخه ټپوس له پنډ څخه پنډوس (يعنی پنډشی)
- په کنډاس او ډانډس کې هم (س) د نسبت د پاره معلومېږي.
- 24- (ګنی): له خسر څخه خسر ګنی له پلار څخه پلار ګنی.
- 25- (ګه): له درون څخه درنګه (لش مرده).
- 26- (ندار): له ورور څخه ورنډار
- له تره څخه ترينډار- تندر (زن کاکا).
- 27- (و): له مرګ څخه مرګو له زانګل څخه زانګو.
- 28- (وی): له خرڅخه څاروی (چارپا).
- 29- (ونکی، ونی) دا دواړه لاحقې که څه هم د فعلي صفاتو لاحقې دي، مګر ځینی نومونه هم پرې جوړ شوي دي لکه:
- له غولول څخه غولوونکی (يوه دانه ده چې د سترګې د پاسه راخيږي)

له باد څخه بادونى (زكام)، له سپېره څخه سپېروونى
(وچ اوږه چې پېره پكښى جوړوي).

30- (بى) له خور څخه خور بى.

31- (ينه، ينګه) له خور څخه خورينه، خورينګه (خواهر خوانده)،
له مور څخه مورينه.

32- (انګه) د اعلامه د دې، وروسته نومو په آخر كښى راغلي ده، مگر د
لغت نوعيت يې نه دى بدل كړى، خالي په معنا كښى يې څه قدر
زياتوالى راوستى دى لكه:

له غړي څخه غړانګه له ريښې څخه ريښانګه

له ځيلى څخه ځي لانګه له چيرې څخه چيرانګه

په دې ټولو مثالو كښى نسبت اصل ته زياتوالى او لوى والى ملحوظ
دى.

تبصره: كله كله يوه علامه يوازې د شكل بدلولو د پاره راځي او په
معنا كې ډېر فرق نه راولي لكه: نښه = نښكه، كوډى = كوډله،
ځيى = ځيكي، بڅرى = بڅركى، كوكه = كوكاره.

ظرفي لاحقې

په پښتو كښى ظرفي لاحقې هم ډېرې دي چې د هغو په واسطه د
ظرف نومونه جوړيږي. دا لاحقې بيا پر دوه ډوله دي. يو د ظرف مكان
لاحقې دي او بل د ظرف زمان.

د ځايو نومونه: د ځاى د نومو د جوړونې د پاره په پښتو كښى
وروسته لاحقې موجودې دي:

1- (ځی) دا لاحقہ د نومو ، صفاتو او فعلی مادې په آخر کښی راځي او د ظرف مکان نوم پرې جوړیږي. لکه: اجل ځی- بنکار ځی - دمه ځای - ایله ځی - وتوځی (مخرج) - ناستو ځی، ونډیځی، پخلیځی - ښوونځی - لوستوځی او داسې نور.

تبصره: په ځینو پخوانو کلمو کښی یوازې (ځ) هم د ظرفی لاحقې په حیث راغلي ده لکه دریځ⁽¹⁾ (منبر) خاتیځ = مشرق، لویدیځ = مغرب. دارنگ په (ترخځ - وریځ) کښی هم (ځ) غالباً ظرفی لاحقہ معلومیږي او ښایي چې په اصل کښی به د ترخ ځای او د وریا ځای وي. دغسی په تمبېځی (خیشوم کښی هم (ځی) د ظرف توری بللی شو.

2- تون⁽²⁾ د ظرف توری او د ځای په معنا دی. په سانسکریت کښی هم ریښه لري لکه (سهستان) او فارسی (ستان) هم ور سره نزدې دی. دا توری په پښتو کښی د ځای د نامه د پاره استعمال شوی دی لکه: چرتون (غلاف شمشیر) میرتون- بودتون، مرستون، (مقبره) لاند پستون⁽³⁾ درملتون، نندارتون.

دارنگ ښایي، چې ستونی او لستونی هم په اصل کښی (ساتون او لاس تون) وی:

(1) امیر کوپر (139 هـ) وایی (نوم مې بولي پر دریځ ستایوال).
(2) تون په قدیم ادب کښی د ځای په معنا راغلی دی. اسعد سوری (425 هـ) د محمد سوري په مرثیه کښی وایی: (په جنت کښی دې وه تون زمونږ واکمنه
(3) په دې مثالو کښی (س) د (ستان) شکل څرگندوی.

3- (غالی)⁽⁴⁾ دا توری د نومو او صفاتو په آخر کښی د ظرف مکان د جوړولو د پاره راځي لکه:

اور غالی - شپون غالی - سوی غالی - ژور غالی - چوغالی - پنډ غالی - کوغالی دغه شان بوزغلی - ستر غلی⁽¹⁾ - کوډغالی - ډوغل (چقوری هم د ظرف مکان نومونه دي چې په پای کښی یې «غالی») یا یې مخفف صورت (غل) استعمال شوی دی.

4- (جل) د اعلامه هم د ظرف مکان د جوړولو د پاره استعمالیږي لکه په دې مثالو کښی: غوجل - اسجل - بورجل (مسکن محبوب - بنایي په اصل کښی برجل یعنی لوړ ځای وي) دا رنگ مورچل هم بنایي په اصل کښی مرگجل وي.

تبصره: «گل» هم په پښتو کښی د کلیو د نومو په آخر کښی راغلی دی لکه: نورگل - گنجگل - دیوگل - له دې کبله ویلای شو چې (جل، گل، غل) دریاوړه کلمې سره نژدې او په یوه معنا دي ولې چې د «گ، غ او ک، ج» بدلون په پښتو کښی ډېر دی.

5- (گره) دا لاحق د نومو په آخر کښی د کرنې د ځایو د پاره راځي لکه: غنمگره، شولگره، جوارگره.

(4) غالی د ځای په معنا دی چې د زندله (گاتو) او فارسی (گاه) سره نږدېوالی لري. په زند کښی اور غالی ته آترگاتو وايي. د «گ، غ، اوت، ل» بدلون په آریایي ژبو کښی عام دی، نو له «گاتو» څخه پا آسانی (گالی، غالی) او په پای کښی (گل، غل، جل) جوړېدای شي. د غالی ریشه د (غولي = صحن) په کلمه کښی هم شته.
(1) دا کلمه ځینو کسانو له سترگ غالی څخه مخففه بللې ده مگر زما په خیال په همدی شکل هم صحیح ښکاري ستر د پورته او جگ په معنا دی یعنی پورته ځای.

6- (گړې) د دغه ریشې سره ارتباط لري او د اسم او صفت په آخر کېښې د استوګنې د ځایو د پاره استعمالیږي لکه: راجګړ - ترهګړ - شیرګړ - یاغی ګړ او داسې نور.

7- (یاڼه، یانا) یوه قدیمې د ظرف لاحقې ده چې د ځایو د نومو په آخر کېښې استعمال شوي ده لکه: پکتیاڼه، باختريانا، آریانا، سغدیانا لودیانا او داسې نور.

8- (یاڼه) دا لاحقې د نباتاتو د نومونو په پای کېښې استعمال شوي ده، لکه: اغزیانې، کوکیانې (گلزار)، وښیانې - څوزیانې.

9- (نې) دا علامه هم د ظرفي لاحقې په حیث د ځینو نومو په آخر کېښې راغلې ده لکه پوکنې - توکنې (تف داني) - اوبنې (آبزار) دغه شان په چونیانې (تشناب) اونیویدانې (لخشك) کېښې هم په لږ تغیر ((یاڼه، نې)) لیدل کیږي. پونې (پای دان) هم دغه ډول کلمه ده چې وروسته پورې شوي ده.

تبصره: په پښتو کېښې ځینې نورې ظرفي لاحقې هم شته مګر یو یا دوه مثال لري او په وروسته ډول دي:

10- (رومه) لکه له رانجه څخه رنجرومه.

11- (ونج) لکه ګړي څخه ګړونج.

12- (وټ) لکه له ډېوي څخه ډېوټ.

13- (مه) لکه له ګوتي څخه ګوته.

14- (ونده) لکه له کر څخه کرونده = کروند.

15- (غه) لکه لرغه = برغه⁽¹⁾ دغه شان ((کر غه)) هم ممکن چې د کرلو د ځای په معنا وي.

د زمانې نومونه: د زمانې د نومو د پاره په پښتو کښې ډېرې نښکې او علامې نشته، یوازی د (مال) د کلمې په لگولو ځینې زمانې ظرفونه جوړ شوي دي لکه: مانځه مال، کوچمال (وقت رحیل) په قدیم ادب کښې دا کلمه د (مل) په صورت استعمال شوې ده لکه: برمل = پیشین - لرمل (دیگر) ترممل (شام)⁽¹⁾. نو اوس هم بنایي چې د (مل) کلمه د زمانې ظرفونو د پاره استعمال کړی شي.

2- دغه شان (تون) هم د ظرف زمان د پاره راتلی شي، لکه چې د فارسی (ستان) د زمستان او تابستان په کلمو کښې په دغه معنا لیدل کیږي یعنی د ژمي وخت او د گرمۍ وخت، په پښتو کښې د پېغلتنون او بېلتون کلمې د ظرف زمان نومونه گڼل کیدای شي، ځکه چې مقصد ترې د پېغلتنوب او بېلوالي وخت او زمانه ده.

د ښارونو او ځایو د نومو لاحقې

په پښتو کښې د ښارونو، کلیو او ځایو د نومونو جوړلو د پاره ځینې مخصوصې لاحقې شته او په لاندې ډول بیانېږي:

(1) لرغه، برغه په ډیره اسماعیل خان کښې د ځایونومونه دی یعنی لر ځای، او بر ځای، د (دغه) ریشه قدیمې ده، او د فارسی له (گاه) سره هم نزدېوالی لري.
(1) ښکاروند وي د (580 هـ) د وختو شاعر وایي، که بریځروي که غرمه وي که بر مل وي، که لرمل که لمر لوېده که ترملونه.

- 1- (خا) دا يوه قديمي لاحقته ده چې د (کا) په صورت هم استعمال شوی ده او له (خوا) څخه مخففه معلومېږي. مگر اوس د (خا) په ځای (خوا) زیات استعمالېږي، مثالونه دا دي: پښتیا، پکتیکا، پښتون خوا، وازه خوا، توره خوا او نور.
- 2- (شا) دا لاحقته د خوا د کلمې سره یو ځای استعمالېږي لکه په (خواشا) کې. د دې لاحقې په واسطه هم په پښتو کې یو څو نمونه جوړ شوي دي لکه: سیدشا، میر انشا، بخمل شا، کجک شاه، غنم شا، [دا ټول د کلیو او علاقه نومونه دي].
- 3- (کوټ) که څه هم یوه ځانله کلمه ده مگر د لاحقې په شکل د کلیو د نومو په آخر کې استعمالېږي لکه: پښتون کوټ - کاشکوټ، سیال کوټ او نور.
- 4- (گرام) دا کلمه په سانسکریت کې د کلي په معنا ده خو د کلیو د نومو په آخر کې د لاحقې په صورت هم راغلې ده لکه: کلی گرام، وډی گرام، بته گرام، کاني گرام.
- 5- (پور) دا کلمه اوستا کې د شاهي ځای په معنا ده او په پښتو کې د یوې لاحقې په ډول د کلیو د نومو په آخر کې راوړل کېږي لکه: اسلام پور - لچه پور - شمشپور - سلطان پور - لال پوره - اکبر پوره.
- 6- (هار) ⁽¹⁾ لکه ننگرهار، قندهار، چپرهار
- 7- (واړه) [راجواړه] ⁽²⁾ - باجواړه - باجوړ

(1) د هار کلمه د فارسي له (سار) سره ارتباط لري

(2) په هند کې را جواړې د راجگانو علاقه ته وايي.

8- (يالی) لکه بوډیالی - پنډیالی

9- (کنډ) لکه چمر کنډ - ملاکنډ - بارکنډ - لیکنډی

تصغیري لاحقې (پسینه)

په پښتو کې د یو شی د کمکي والي د بنودلو د پاره ډېر ((پسینه توري)) موجود دي دا توري دوه خصوصيته لري یو دا چې د یو نوم معنوي تصغیر او کوچنی والی ښيي یعنی په اصل معنا کېښې څه ډېر فرق نه راوړي بلکې د تصغیر صفت یې زیاتوي لکه سلیم گی - غټکی، ځلمو تی - طالب گوتی او داسې نور او بل دادی چې د وړو کو او کوچنو شیانو د پاره د مستقلو نومونو کار ورکوي یعنی د شیانو په معنا کېښې هم فرق راوړي او له غټ جنس څخه په یو وړوکی جنس پورې تخصیص ورکوي، لکه (لروکی، چروکی) چې د مستقلو نومو په حیث استعمالیږي، که څه هم د کوچني والي معنا پکښې پرته او ملحوظه ده هر کله چې زموږ اصلي مقصد د نویو نومونو په جوړونو کېښې دی، نو ځکه په مثالونو کې هم دوهم ډول نومونه راوړل کیږي. د دغو خصوصیتونو د بېلونې د پاره یو عمومي اساس دا دی چې په اشخاصو او عقلمندو کې لومړی خصوصیت او په شیانو کې دوهم خصوصیت پیدا کوي، چې دا دی په وروسته ډول بنودل کیږي:

1- (گی، گی) دا لاحقې د اسماء په آخر کې راځي او د یو وړوکی او

کوچني شي د پاره ترې ځانله نومونه جوړیږي لکه:

له جام څخه جام گی له کوټه څخه کوټه گی

له غر څخه غرگي. (کوه بچه) له جارو څخه جاروگي
 له شادو څخه شادوگي. له جولا څخه جولاگي (عنكبوت)
 2- (کي، کي). دا نښکي د اسماءو به آخر کښې د وړو شيانو د نومو
 جوړولو د پاره استعماليري او کله د اسم او لاحقې د اتصال د پاره (و) هم
 راوړل کيري لکه:

له ډنډ څخه ډنډکي = ډنډوکي⁽¹⁾ له جال څخه جالکي
 له پنډ څخه پنډکي = پنډوکي له چاره څخه چروکي
 له کټ څخه کټکي له درې څخه دروکي
 3- (تي، تي). د اعلامي هم د نومو په پای کې دوراندي مقصد د پاره را
 وړل کيري لکه:

له منگي څخه منگوتي له کتوي څخه کتوتي
 له چرگ څخه چرگوتي له شکرې څخه شکروتي
 له مشر څخه مشروتی
 4- (پي، پي). دا توري هم د اشياو يعنی د ذات د نومو په آخر کښې د
 کوچنيو نومو د جوړښت د پاره راځي لکه:

له کندو څخه کندوړي له بچی څخه بچوړي
 له کدو څخه کدوړي له کب څخه کبوړي
 له ديگ څخه ديگوړي له کوزې څخه کوزه پي
 له تمبې څخه تمبه پي (تمبېري)

(1) دا خبره ياد لرل پکار دی چې په ټولو تصغيري نومو کښې کله کله د نوم او لاحقې
 تر منځ يو (و) هم راوړل کيري او کله د اولې کلمې (ي) په (و) بدليري.

5- (ری) دا لاحقہ ہم د ځینو نومو په آخر کښې راغلي ده لکه:

له مړک څخه مړ کوری له خیتې څخه خیتوری
له چاتی څخه چاتوری له خوڅکی څخه خوڅکوری
(نوله آفتاوه) .

له گله څخه گله وری له تیک څخه تیکوری .

6- (گوتی، گوتې) دا کلمې چې له (گی، تی) څخه مرکبې معلومېږي؛ د کوچنیونومو د جوړونې د پاره د نورو نومو په آخر کښې راوړل کیږي لکه:

له جام څخه جام گوتی له بیاتي څخه بیاتي گوتې
له تختې څخه تخته گوتې

7- (گوری) دا لاحقہ له (گی، پی) څخه مرکبه ښکاري او د وړاندې مقصد د پاره استعمالیږي لکه:

له انار څخه انار گوری (اننگوری) له وز څخه وز گوری
له چرگ څخه چرگوری⁽¹⁾

8- (نگری) دا هم یوه تصغیري لاحقہ ده چې د ځینو نومو او صفاتو په آخر کښې راغلي ده لکه:

له پیشو څخه پیشو نگری له خوار څخه خوارنگری
له بلی څخه⁽²⁾ بلونگری له تور څخه تور نگری
له بچی څخه بچونگری .

(1) په دی مثال کښې یو (گ) د تکرار په وجه غورځیږي .

(2) بلي په اردو پیشو ته وايي .

9- (ی، ی) دا توری د تصغیري نومو د جوړولو د پاره د هغونومو په پای کښې راځي چې په (ك، گك) مختوم وي لكه:
له ټوپك څخه ټوپكې، له بڼانك څخه بڼانكې، له سټك څخه سټكې،
له پرتوگك څخه پرتوگكې.

تبصره: په پښتو كښې ځینی نورې تصغیري لاحقې هم شته خو ډېر مثالونه نه لري او دادي:

10- (چكې) لكه له غل څخه غلچكې.

11- (څكې) لكه له نری څخه نروڅكې،

12- (كنډې) لكه له پيش څخه پيش كنډې.

13- (چې) لكه له ديگ څخه ديگچې.

14- (چه) دا لاحقې د فارسی لاحقې ده مگر په پښتو كښې هم يو څو مثالونه لري لكه: ډولچه، تاخچه، نیمچه.

د اسم صوت لاحقې

د صوت نومونه په پښتو كښې پر دوه ډوله دي: يو قسم يې بسيط نومونه دي چې هغه لاحقې نه لري لكه: ډز، كپرز، تس، چغ، ترنگ، كړنگ، شرنك او نور، او بل قسم يې اشتقايي او جوړ شوي نومونه دي چې هغه له بسيطو اصواتو څخه د لاحقو په لگولو جوړېږي.

اشتقاقی اصوات (غرونه) د زیاتو او ډېرو آوازونو د حکایت په
غرض استعمالیږي او د کثرت او مبالغې ښودلو په غرض راځي چې بیان
یې په وروسته ډول دی:

1- (کی) دا لاحقہ د دوه حرفي صوت په آخر کښې راځي لکه: پشکی،
کشکی، ښکی، شرکی، پرکی او نور⁽¹⁾

2- (هار) دا نښکه د هر ډول اصواتو په آخر کښې را وړل کیږي لکه:
غپهار- ډبهار- خړپهار- درزههار- ترنگهار- کړنگهار او نور.

3- (1) دا علامه غالباً د هغه دوه حرفي اصواتو په آخر کښې چې اول
حرف یې زور ولري او د درې حرفي او څلور حرفي اصواتو په پای کښې
استعمالیږي.

لکه: تېسا، غپا، ډزا، خړپا، غریا، گړزا، دربا، شرنگا، غرمبا،
ترنگا، کړنگا او نور.

4- (ی) دا توری غالباً د درې حرفي او څلور حرفي اصواتو په آخر کښې
راځي لکه: خړپی، دربی، غریبی، گړزی، غرمبی، شرنگی، کړنگی او
نور.

مصدری لاحقې (پسینه توري)

مصدر په پښتو کښې هغې کلمې ته وایي چې د فعل او کار نوم وي
او زمانه ترې نه معلومیږي په همدې وجه مصدر ته ((فعلي نوم)) هم ویل
کیږي. د مصدر د جوړولو او اشتقاق دپاره په پښتو کښې ځینی علامې
او نښکې شته چې دا دي وروسته بیانېږي:

(1) دا رقم اصوات د قندهار د خوا اصطلاح ده نور پښتانه یې نه استعمالوي.

1- (ل) ⁽¹⁾ دا لاحقہ د ځینو کلمو په آخر کښی د مصدر د جوړولو د پاره پیوستیږي چې دا ډول مصدرونه ((لام والا)) مصدرونه بولي. مگر په پښتو کښی د لام وا لا مصدرونو زیاته برخه اصلي او وضعي مصدرونه دی او کوم اصل او ماخذ نه لري او یا مونږ ته نه معلومیږي. لکه: شرل، کتل، ساتل او داسې نور. او بله برخه لام والا مصدرونه اشتقايي دي چې له بلې کلمې څخه ماخوډ بلل کیږي. دا راز مصدرونه څومره چې تر اوسه معلوم شوي دي دا وروسته مثالونه او صورتونه لري:

الف :- هغه دي چې د شيانو او ذاتي نومو څخه جوړیږي لکه:

$\left(\begin{array}{c} \\ \\ \\ \\ \end{array} \right)$	له غوږ څخه نغوږل	له کسي څخه کسل
	له غری څخه نغرل	له بوني څخه بوڼل
	له وت (شگاف) څخه وتل	له داږې څخه داږل
	له داغ څخه داغل	له پسول څخه پسولل
		له گانې څخه گانل

په دې ډول ځیني نور مثالونه هم شته چې په هغو کښی د اشتقاق مشابهت لیدل کیږي لکه (تلی، تلل، څنی، څنل (بافتن چارپائی)، لیمه - لیدل، خوله - خوړل) دغسې (نغوئل) چې د تحريك او اشارې معنا ورکوي؛ بنایي چې له (گوتې) څخه ماخوډوي ځکه چې اشارت په گوته کیږي او د ((غ، گ)) تبدیل په پښتو کښی عام دی.

ب :- هغه مصدرونه دي چې له اصواتو څخه جوړیږي لکه:

(1) په سنسکريت کښی (ن) د مصدر علامه ده لکه پري ور تن (پري وتل) ندن (ناړل) هر کله چې (ن) او (ل) همیشه یو پر بل باندي اوږی له دې کبله (ل) په پښتو کښی د مصدر یوه قدیمی لاحقہ بللی شو.

له غپ څخه غپل له وه څخه وهل⁽¹⁾

له ټوخ څخه ټوخل له توك څخه توكل

له ترپ څخه ترپل

له چوپ څخه چوپل له پوك څخه پوكل

بنايي چې دا مصدرونه په اصل كښې پوكل، توكل وي او بيا وروسته مخفف شوی وي.

ج :- هغه مصدرونه دي چې له صفاتو څخه جوړ شوی وي لکه:

له مل څخه ملل له مړ څخه مړل

له روڼ څخه روڼل له ټگ څخه ټگل،

د :- په پښتو كښې ځينې داسې لام والا مصدرونه هم شته چې اول جزء يې فعلي نوم وي او ځانله د يو فعلي كيفيت او حالت په معنا استعمالېږي. په داسې مصدرونو كښې د اصل معلومول څه قدر اشتباه لري او په يقين نه معلومېږي چې مثلاً لوتل له (لوت) څخه اخستل شوی دی او كه نه خبره بالعكس ده.

مگر سره د دې زما په خيال په دغه ډول نومونو كښې كوم چې بسيط وي او لاحقه نه لري هغه د مصدر ماخذ بللی شو او كوم چې بسيط نه وي او لاحقه لري؛ هغه به غالباً له دغې مفردې كلمې څخه ماخوذ او مشتق وي. د دې قسم مصدرونو مثالونه وروسته ښودل كيږي لکه:

(1) بنايي چې په اول ضرب كښې به چا له خولې نه (وه) ايستلې وي نو پس له هغه به ددغه فعل د پاره وهل ايښود شوی وي.

ویی، ویل / ویار، ویارل / خار، خارل / یرغل، یرغالل / لوت، لوتیل،
 وپش، وپشل / یون، یونل / گوت، گوتیل / دانگ، دانگل / زغم، زغمل /
 شمپر، شمپرل / چپر، چپرل / زببن، زببنل / لید، لیدل / اخپر، اخپرل
 / تپوس، تپوسل / تول، تلل / بول=قول، بولل.

2- (ول) دا هم یوه مصدری لاحقہ ده او د نورو کلماتو په آخر کبني د
 مصدرونو د جوړولو دپاره راوړل کيږي. دې قسم مصدرونو ته (ول والا)
 مصدرونه وايي. په دې قسم مصدرونو کبني ځيني داسې مصدرونه شته
 چې اصلي رنگ لري او له کومې بلې کلمې څخه ماخوډ نه معلومېږي
 لکه (پرزل-گرزل-پرسول) لکن د ول والا مصدرونو زیاته برخه مشتقي
 دي او ضرور یو اصل او ماخذ لري دا رقم ول والا مصدرونه په پښتو
 کبني نسبتاً ډېر دي او په وروسته ډول یې د جوړېدو صورتونه او د
 نمونې په څېر یو څو مثالونه ښودل غواړو.

الف :- لومړی صورت یې دا دی چې د اشیاو یعنی د لیدونکو شیانو د
 نومو په آخر کبني (ول) راځي او ول والا مصدرونه ترې جوړېږي لکه:

له باد څخه بادول	له رمنځ څخه رمنځول
له بار څخه بارول	له میخ څخه میخول
له ځای څخه ځایول	له گام څخه گامول
له لویشت څخه لویشتول	له گز څخه گزول
له نال څخه نالول	له غلبیل څخه غلبیلول
له بات څخه باتول	له کولپ څخه کولپول
له ډانډس څخه ډانډسول	له چان څخه چانول

ب :- دوهم صورت دا دی چې د بسیطو اصواتو په آخر کېښي (ول)

پېوستیږي او ول والا مصدرونه ورځني تیارېږي لکه:

له ډب څخه ډبول	له غرب څخه غربول
له غږ څخه غږول	له بنگ څخه بنگول
له رپ څخه رپول	له کپس څخه کپسول
له ډز څخه ډزول	له ترنگ څخه ترنگول
له تغ څخه تغول	له شرنګ څخه شرنګول
له ټوخ څخه ټوخول	له غږمب څخه غږمبول
له گږ څخه گږول	له کړنگ څخه کړنگول.

ج :- دریم صورت دا دی چې (ول) د مجردو نومو په آخر کېښي راځي،

دغه مجرد نوم⁽¹⁾ د فعل نوم وي او که د یو حالت او کیفیت نوم وي لکه:

له لېو څخه لېوول	له ویرې څخه وېرول
له میچ څخه مېچول	له ځور څخه ځورول
له ټال څخه ټالول	له رنځ څخه رنځول
له غوبل څخه غوبلول	له جنګ څخه جنګول
له رېر څخه رېرول	له شرم څخه شرمول
له سینګار څخه سینګارول	له رواج څخه رواجول
له تاوان څخه تاوانول	له پور څخه پورول
له ډار څخه ډارول	له لور (روا داری) څخه لورول

(1) مجرد نوم هغه دی چې لیدونکی شی نه وي او مسمی یې خارجی وجود نه لري دې ډول نومونه د کیفیت نومونه هم وایي.

د :- څلورم صورت يې دا دی چې «ول» د صفاتو په آخر کېسې راوړل کېږي لکه:

له تور څخه تورول	له اوږد څخه اوږدول	له مات څخه ماتول
له پاك څخه پاكول	له جگك څخه جگول	له ودان څخه ودانول
له زيات څخه زياتول	له ډېر څخه ډېرول	له وړان څخه وړانول
له آسان څخه آسانول	له لږ څخه لږول	له ياد څخه يادول
له هېر څخه هېرول	له سوړ څخه سوړول	له تود څخه تودول

ه :- کله د (ول) علامه د فعل حال د فعلي مادې په آخر کېسې راوړل کېږي او ول والا مصدرونه ترې جوړېږي او خالی دا وروسته مثالونه لري. لکه:

له خيژي څخه خيژول	له نښلي څخه نښلول
له الوزی څخه الوزول	له اوږي څخه اوړول
له کښېني څخه کښېنول	له خوري څخه خورول
له رغړي څخه رغړول	له لولي څخه لولول
له ځملي څخه ځملول	له لېږدي څخه لېږدول

ز :- کله د مصدر د فعلي مادې په آخر کېسې (ول) پيوستيږي او ول والا مصدرونه ځنې لاس ته راځي چې خالی دا يو څو مثالونه لري لکه:

له خندل څخه خندول	له لامبل څخه لمبول
له ژړل څخه ژړول	له زانگل څخه زنگول
له غپل څخه غپول	له نخل څخه نخول
له ټوخل څخه ټوخول	له دانگل څخه دنګول

له اغوستل څخه اغوستول له غرمبل څخه غرمبول
 3- (یدل) دا هم یوه مصدری لاقه ده، چې اکثر د لارمو مصدرونو⁽¹⁾ د جوړولو د پاره د کلماتو په آخر کې راول کيږي. دې قسم مصدرونو ته (یدل والا) مصدرونه وايي.

"یدل والا" مصدرونه کت مټ د "ول والا" مصدرونو پشان دغه وړاندې شپږ صورتونه لري. دیدل والا مصدرونو د اشتقاق او جوړونې لار آسانه ده. په ټولو ((ول والا)) مصدرونو کې چې د (ول) په ځای (یدل) راوړی شي نویدل والا مصدرونه ترې جوړیږي. خو سره د دې هم د زیات وضاحت دپاره د یدل والا مصدرونو د جوړېدو او اشتقاق صورتونه لنډ ډول لاندې بیانېږي:

الف :- د ذات د نومو په آخر کې (یدل) راول کيږي لکه:

له ږمنځ څخه ږمنځېدل	له ګام څخه ګامېدل
له بار څخه بارېدل	له ګز څخه ګزېدل
له ځای څخه ځایېدل	له چاڼ څخه چاڼېدل

ب :- د اصواتو په پای کې (یدل) راځي او یدل والا مصدرونه ترې جوړیږي لکه:

له ډب څخه ډبېدل	له غږ څخه غږېدل،
له شرنګ څخه شرنګېدل	له بنگ څخه بنگېدل
له تیغ څخه تیغېدل	له تیوخ څخه تیوخېدل.

ج :- د مجردو نومو په پای کې (یدل) پیوستیږي لکه:

(1) د اورېدل او لورېدل مصدرونه استثنا متعدي دی.

له تال څخه تالېدل له رېر څخه رېرېدل
 له رنځ څخه رنځېدل له غوبل څخه غوبلېدل
 له لېو څخه لېوېدل له جنگ څخه جنگېدل
 له رواج څخه رواجېدل.

د :- د صفاتو په پای کېښی (یدل) راوړل کېږي لکه:

له تور څخه تورېدل له جگ څخه جگېدل
 له ډېر څخه ډېرېدل له سوړ څخه سوړېدل او داسې نور.

ه :- د مصدر او فعل حال له فعلي ما دې څخه لکه:

له رغړي څخه رغړېدل له اوړي څخه اوړېدل
 له خندل څخه خندېدل له ژړل څخه ژړېدل
 له زانگل څخه زانگېدل له ټوخل څخه ټوخلېدل او نور.

د حاصل مصدر پسیینه توري

هغه نومونه چې فعلي معنا لري او له مصدر څخه جوړېږي؛ د مصدر حاصل بولي. دا نومونه ځینی په خپله د مصدر په معنا راځي مگر فرق دومره دی چې له مصدر څخه پکښې اسمي رنگ زیات وي لکه (وهنه، لیدنه، کتنه) او ځینی د مصدر اثر، حالت او فعلي کیفیت ښکاره کوي لکه (خندا، ژړا) چې د خندلو او ژړلو پر حالت او کیفیت دلالت کوي.

(1) لکن د (خېژول، الوزول، څمول، نښلول، کښېنول، خورول، لولول، اغوستول) په مصدرونو کېښی یدل والامصدرونه، نه استعمالېږي.

هر کله چې په پښتو کښې د حاصل مصدر اکثرې لاقحې د دغو دواړو معناگانو د پاره په شريك ډول راځي له دې کبله دغه دواړه قسمونه يو ځای په لاندې ډول بنسودل کيږي.

1- (نه) دا لاقحه بې د ځينو خصوصي مصدرونو څخه د ټولو مصدر په آخر کښې د لام پر ځای راځي او د حاصل مصدر نومونه ترې جوړيږي لکه:

له وهل څخه وهنه له لټول څخه لټونه

له ختل څخه ختنه له ټولول څخه ټولونه

له وتل څخه وتنه له درېدل څخه درېدنه

له ساتل څخه ساتنه له ټولېدل څخه ټولېدنه⁽¹⁾

2- (خفي ه) دا توري ديډل والا او ځينو لام والا مصادر و په پای کښې د مصدر د لام پر ځای راوړل کيږي لکه:

له غورځېدل څخه غورځيده له ليډل څخه ليده

له پوهېدل څخه پوهېده له کتل څخه کاته

له لمبېدل څخه لمبېده له اغوستل څخه اغوسته

له پاڅيدل څخه پاڅېده له ختل څخه خاته

(1) دا دواړه قسمه په خپله د مصدر په معنا استعمالیږي، خصوصاً دوهم صورت خو کټ مټ يو مخفف مصدر دی.

3- (ښت) دا نښکه هم د حاصل مصدر لاحقته ده او د ځينو بدل والا
مصادرو په پای کېنې د (بدل) په عوض راغلي ده او دا مثالونه پکښې
موجود دي:

له مړېدل څخه مړښت	له درنېدل څخه درنښت
له جوړېدل څخه جوړښت	له یادېدل څخه یادښت
له لگېدل څخه لگښت	له سمېدل څخه سمښت
له خړېدل څخه خړښت	له چلېدل څخه چلښت
له سپړېدل څخه سپړښت	له ارزېدل څخه ارزښت
له لوېېدل څخه لوېښت	له گرانېدل څخه گرانښت

4- (ون) دا پسیینه توری په ځينو مصادرو کېنې راځي او د مصدرې
علامو پر ځای استعمالیږي او دا لاندې مثالونه پکښې موجود دي:

له تړل څخه تړون	له لتول څخه لتون
له گڼل څخه گڼون	له بدلول څخه بدلون
له گنډل څخه گنډون	له گډول څخه گډون
له خرڅول څخه خرڅون	له سمول څخه سمون
له لمسول څخه لمسون	له ډکول څخه ډکون
له لنگېدل څخه لنگون	له گرځول څخه گرځون (قی)
له ډډېدل څخه ډډون	

5- (ن) یوازې نون هم په بدل والا مصدر او یو نیم لام والا مصدر کېنې
د لام پر ځای د فعلی مادې په آخر کېنې پیوستیږي او د حاصل مصدر
نومونه ترې جوړیږي لکه:

له رغېدل څخه رغېدن	له غورځېدل څخه غورځېدن
--------------------	------------------------

له چلېدل څخه چلېدن له ليدل څخه ليدن
 له اوسيدل څخه اوسېدن له اغوستل څخه اغوستن⁽¹⁾
 6- (نگه) دا لاحقې په ځينو محاورو كښې د حاصل مصدر د جوړولو د
 پاره استعمالېږي او په يدل والا او يو نيم لام والا مصدر كښې د (ل) پر
 ځاى راوړل كيږي لكه:

له اوسېدل څخه اوسېدنګ له چښل څخه چښنګ
 له رغېدل څخه رغېدنګ له تلل څخه تلنګ
 له پاڅېدل څخه پاڅېدنګ له غورځيدل څخه غورځنګ
 (په دې مثال كښې (نگه) ديدل پر ځاى راغلى دى)

7- (اك) دا لاحقې هم د فعلي مادې په آخر كښې د حاصل مصدر د
 جوړونې دپاره راځي او دا وروسته مثالونه لري لكه:

له خوړل څخه خوړاك له چښل څخه چښاك
 له ژول (ژوند كول) څخه ژواك، له څكل څخه څكاك
 له پخسيدل څخه پخساك له تپېدل څخه تپاك.

8- (1) دا علامه د ځينو لام والا او يدل والا مصادر په آخر كښې د
 مصدرې علامې پر ځاى راځي او د مصدر حالت او كيفيت ښكاره كوي
 او دا مثالونه پكښې مستعمل دي:

له خندل څخه خندا | له كڼځل څخه كڼځا | له ششئل څخه ششنا

(1) څلورم او پنځم قسم نومونه له اصلي مصدر سره ډېر نزدې والى لري ځكه چې په
 دواړو كښې يوازې (ل اون) سره بدل شوي دي نور يوشى دي.

له څخه څخه غرمبا	له ښکلل څخه ښکلا	له ټړل څخه ټړا
له گډ بدل څخه گډيدا = گډا	له لمبل څخه لمبا	له نخل څخه نڅا
له ځلېدل څخه ځلېدا = ځلا	له زغاستل څخه زغستا	له غپل څخه غپا
له رپېدل څخه رپېدا	له مشغولېدل څخه مشغولا	له شپل څخه شپا

9- (ښکاره "ه") دا توري د ځينو مصادر د فعلی ما دي په آخر کېښي د مصدری علامو پر ځای راوړل کېږي او دا وروسته مثالونه پکېښي مستعمل دي:

له ټولول څخه ټوله	له ژوبلل څخه ژوبله	له ټړل څخه ټړه
له جوړېدل څخه جوړه (صلح)	له زغاستل څخه زغاسته	له گټل څخه گټه
له پېښېدل څخه پېښه	له لټول څخه لټه	له څکل څخه څکه
له تښتېدل څخه تښته	له لمسول څخه لمسه	له نښتل څخه نښته
له بدلول څخه بدله ⁽¹⁾	له روغېدل څخه روغه (صلح)	له دیکل څخه دیکه

10- (ی) ملینه (ی) هم په ځينو مصدر و کېښي د مصدری علامو پر ځای راځي او د حاصل مصدر نومونه ترې جوړېږي چې مثالونه يې دا دي:
له غورځېدل څخه غورځی له خلاصېدل څخه خلاصی

(1) د اتم او نهم لمبر نومونو اشتقاق له مصدر څخه يقيني نه دی، کېدی شي چې خبره بالعکس مصدر له دغو نومو څخه مشتق وي.

له وراڼېدل څخه وړاندې له وراڼېدل څخه وړاندې
 له سمېدل څخه سمې له سمېدل څخه سمې
 له سول څخه سولې له سول څخه سولې

تبصره: په پښتو کې د حاصل مصدر د پاره ځینې نورې لاحقې هم شته، مگر یو یا دوه مثال لري دا لاحقې هم ټولې د مصدر د فعلی مادې په آخر کې د مصدری علامو پر ځای راځي او په وروسته ډول بیانېږي:

- 11- (ات) لکه: له گټل څخه گټات له بایلل څخه بایلات.
- 12- (ت) له لگیدل څخه لگت (مصرف) له بچیدل څخه بچت (پس اندازه)
- 13- (او) له چلېدل څخه چلاؤ له لگېدل څخه لگاؤ.
- 14- (انه) له اوسېدل څخه اوسېدانه له رغېدل څخه رغېدانه.
- 15- (ڼه) له رغول څخه رغاونه (ساختمان)، له ټیک او پدل څخه ټیکاونه.
- 16- (نا) له ویل څخه وینا له بریښیدل څخه برېښنا.
- 17- (اره) له سکونېدل څخه سکونېاره
- 18- (ار) له ټینګېدل څخه ټینګار له چینګېدل څخه چینګار.
- 19- (ان) له لگیدل څخه لگان له ټکېدل څخه ټکان.
- 20- (ند) له چلېدل څخه چلند.
- 21- (ندی) له رپېدل څخه رپندی (لرزه).
- 22- (لاو) له خرخول څخه خرخلاو.
- 23- (گنه، گه) له اوسېدل څخه استوگنه، استوگه.
- 24- (وب) له پرېسېدل څخه پرېسوب.

د آلي د نوم لاحقې

آله په پښتو كښې پر دوه ډوله ده. يوه اصلي ده لكه: اره، ترښځ، رنده او نور او بله مشتقي ده. د مشتقي آلي نومونه درست له مصدر څخه جوړېږي او دا وروسته صورتونه او لاحقې لري:

1. (ونې) دا لاحقې په متعدي مصادر و كښې د لام پر ځاى راوړل كيږي او د آلي نوم ترې جوړېږي لكه:

له لوبول څخه لوبوونى	له پاكول څخه پاكوونى
له چاڼول څخه چاڼوونى	له غوڅول څخه غوڅوونى
له لگول څخه لگوونى	له توبول څخه توبوونى
	له نيول څخه نيوونى

2- (نې) يوازې: (نې) هم د فعلي مادې په آخر كښې د آلي د نامه د پاره راځي لكه: له شرنگول څخه شرنگنى او (شرنگانى) هم استعمالېږي له ټنگول څخه ټنگنى.

3- (ى) يوازې ملينه (ى) هم د فعلي مادې په آخر كښې د آلي د نامه د پاره راتلى شي لكه: (نوسى) چې غالباً د نيسل له مصدر څخه د (ى) په واسطه جوړه شوې ده⁽¹⁾

تبصره: د اسم آلي د نامه د جوړولو د پاره كله مفعول هم ورسره را وړل كيږي لكه: اور لړونى - مچشرونى. مگر دا بيا مركبه آله بولي. دغه

(1) د آلي دا درې واړه صورتونه چې د غير ذيروح د پاره استعمال شي نوآله بلله كيږي او كه د ذيروح د پاره راشي نو صفت يې بولي.

شان (ی) هم اکثراً د مرکبې آلې د جوړښت د پاره استعمالیږي لکه: لاس
پاکی، مچشپری، خټ موبنې (گل مالہ) مچوژی او نور.

د صفاتو جوړونه

صفات پر دوه ډوله دي، يو هغه دی چې د یو شي او ذات حالت او وصف بیان کړي لکه (مشر، پوه) او بل هغه دی چې یوازې وصف او حالت څرگندوي او پر یو شي او ذات باندې دلالت نه کوي لکه (مشرتوب، پوهه) دا دواړه قسمه صفات په پښتو کښې اشتقاق او جوړولو جلا جلا لاحقې لري، مونږ اصطلاحاً دغه اول قسم ته صفات او دوهم قسم ته مجرد وصفونه وايو.

ذاتي او توصيفي صفات بيا د اشتقاق په لحاظ پر دوه ډوله دي، يو هغه دی چې له اسم او بسيط صفت څخه د لاحقو په لگولو جوړېږي او بل هغه دی چې له مصدر څخه د يو عمومي قانون موافق د لاحقو په واسطه اشتقاقېږي. دغه اول قسم ته نسبتې⁽¹⁾ او دوهم قسم ته فعلي صفات وايو. په نسبتې صفاتو کښې منسوب اليه معلوم او يوه مستقله جلا کلمه وي. نسبتې صفات په پښتو کښې ډېرې او زياتې لاحقې لري، دا لاحقې عموماً د اسم او صفت په آخر کښې راځي او نسبتې صفت ترې جوړېږي. لکه (اغزن، اومړی) چې اول (اغزی) او دوهم (اوم) ته منسوب دی. مگر دومره خبره ده چې په نسبتې صفاتو کښې د بل يو صفت د نسبت مثالونه کم او د اسم د نسبت مثالونه ډېر دي.

دا د نسبتې صفاتو لفظي خصوصیت و، هر څه چې يې معنوي خصوصيات دي نو هغه څه قدر مفصل دي، ځکه چې په هره علامه او

⁽¹⁾ نسبتې صفات د کومې خاصې زمانې پورې تعلق نه لري او په دې لحاظ دايمي صفات هم بلل کېږي.

لاحقه کښې ځانله ځانله معنوي اختصاص ليدل کيږي. سر بېره پر دې، يوه يوه لاحقه د ډېرو معنا گانو د پاره راځي او په يوه ځای کښې يوه معنا او په بل ځای کښې بله معنا ورکوي.

مثلاً "جن" چې په (نمجن) کښې د لرلو په معنا او په (غمجن) کښې د کولو په معنا دی. نمجن هغه ځای ته وايي، چې نم لري او غمجن هغه څوک دی چې غم کوي.

دغسی (ن) چې په (جگړن) کښې فعلي يعنی د کولو معنا، او په (خيرن) کښې د لرلو معنا افاده کوي. مقصد دا دی دغه لاحقې چې د هرې کلمې سره راوړلې شي؛ نو د هغې کلمې سره يوه مناسبه او وړه معنا ترې اخستل کيږي مگر په عمومي ډول د پښتو په نسبتې صفاتو کښې دا وروسته معنا گانې ليدل کيږي.

1- د کولو او فعل عامه معنا لکه: خټگر، کبر جن، کړتن، شوکمار، چې خټې، کبر، کړتې او شوکه کوي.

2- د يو خاص فعل معنا چې هغه د لاحقې د مخه کلمې سره تناسب ولري لکه: غوبه، خربه، دروازه وان هغه څوک چې غواپيايي، خره چلوي او دروازه ساتي.

3- د لرلو، مالکيت او مصاحبت معنا لکه: بسوره جن- شگلن، دولت من- واکمن، پنډوالا، هغه چې بسوره، شگه، دولت لري، د واک خاوند وي او پنډ ورسره وي.

4- داوسيدلو، وطنيت او قوميت معنا لکه: کامه وال - کابلی، سليمان خېل هغه څوک چې په کامه کښې اوسي، کابل يې وطن او سليمان خېل

يې قوم وي. پرته له دې څخه هره لاقه ځيني خصوصي معناوې هم لري
چې هغه به په خپل خپل ځای کېنې په لنډ صورت وښودلی شي.

د نسبتې صفاتو لاحقې

د نسبتې صفاتو ځینی لاحقې له خپلې مادې څخه څه نور صورتونه او متفرعات لري چې هغه به هم ورسره په خپل خپل ځایکښې بیانېږي. ټول نسبتې صفات د اسم او صفت په آخر کښې د یوې لاحقې په لگولو جوړېږي او دا دی په وروسته ډول یې بیانول غواړو.

1- (گر) دا لاحقې د نومو په آخر کښې د فعل، کولو او د یو نیم خاص فعل په معنا راځي لکه:

له امانت څخه امانت گر چې (امانت ساتی)	له ختې څخه ختگر
له بزې څخه بزوگر (چې وزې څروي)	له کوډې څخه کوډگر
له ملازې څخه ملازگر (متملق)	له دارو څخه داروگر
له ښېوې څخه ښیوه گر (چې ډول کوي)	له غلا څخه غلاگر
له مشین څخه مشین گر (چې ماشین چلوی)	له جوارې څخه جوار گر

تبصره: د دې لاحقې سره نزدې او مربوطې لاحقې هم شته، مگر مثالونه یې لږ دي او وروسته د خپلو ټولو مستعملو مثالونو سره ښودل کېږي:

2- الف :- (گیر) د نومو په آخر کښې د فعلې معنا د افاده کولو د پاره راوړل کېږي لکه:

له پروا څخه پروا گیر	له سوال څخه سوالگیر
له بار څخه بار گیر (د بار وړلو څاروی)	له تماشې څخه تماشگیر

له دعويٰ څخه دعوه گير | له تاو څخه تاوگير
له هوا څخه هوا گير | له باد څخه باد گير

3- ب :- (گري) د اسم او صفت په آخر كښې راځي لكه:

له لو څخه لوگري	له گواښ څخه گواښ گري
له دم څخه دم گري	له مل څخه ملگري
له وار څخه وار گري	له تيل څخه تيل گري

په دې دوو صفتونو | كې فعلي معنا نشته

4- ج : (گري) دا لاحقې د اسم او صفت په آخر كښې راغلي ده لكه:

له ژرندي څخه ژرنده گري | له منځ څخه منځگري،

له دريم څخه دريمگري | له نيم څخه نيمگري.

5- د : (گرندي) د نومو په پای كښې د فعلي معنا ⁽¹⁾ د افاده كولو د پاره راځي لكه:

له تلوار څخه تلوارگرندي | له اشر څخه اشرگرندي،

له وېش څخه وېشگرندي | له دېوال څخه دېوالگرندي.

6- (جن) دا لاحقې د نومو په آخر كښې راځي چې په ليدونكو نومو كښې غالباً دلرلو او په ناليدونكو نومو كښې د كولو يا د بل خاص فعل معنا وركوي لكه:

له نم څخه نمجن	له كبر څخه كبر جن	له وير څخه وير جن
له ښوري څخه ښوره جن	له تاو څخه تاو جن	له هېرې څخه هېر جن

(1) هغه ټول صفات چې فعلي معنا ولري په هغو كښې به اول جز د مفعول حيثيت لري او دا يې د پيژندلو لار او طريقه ده.

(فراموش کار)	له قهر څخه قهر جن	له سپرې څخه سپر جن
له دروغ څخه دروغ جن	له وږم څخه وږم جن	له غم څخه غم جن

تبصره: د (جن) مربوطې لاحقې (ځن، ژلی) دی چې یو څو مثالونه

پکښې موجود دي:

7- الف :- (ځن) لکه:

له لامبو څخه لامبو ځن	له تورې څخه تور ځن،
له ښکار څخه ښکار ځن	له څنگ څخه څنگ ځن.

8- ب :- (ژلی) ⁽¹⁾

له پر هر څخه پرهر ژلی	له ویر څخه ویر ژلی.
-----------------------	---------------------

9- (ن) دا علامه د لرلو او کولو د نسبت د پاره غالباً د هغو نومو په پای

کښې راځي چې په (ه) مختوم وي لکه:

له اوبه څخه او بلن	له زوې څخه زولن
له شگې څخه شگلن	له اوبښکې څخه اوبښکلن
له غوښې څخه غوښلن	له خوږ څخه خوږلن (په ایرو پټ اور)
له سیوري څخه سورلن	

10- (من) دا لاحقې د مالکیت او صاحبیت د پاره د نالیدونکو یعنی غیر

مرئي نومو په آخر کښې راځي لکه:

له غیرت څخه غیرت من	له واك څخه واكمن
له دولت څخه دولت من	له ښاد څخه ښاد من

(1) د څ، ج اول "ن" په پښتو کښې تل په یو بل باندې بدلېږي لکه زبه، جبه، لمر او نمر.

له کسر څخه کسر من (معیوب)	له شته څخه شته من
له میرڅي څخه میرڅمن	له سود څخه سود من
له اند پښني څخه اند پښمن	له خوږ څخه خوږ من
	له ستر څخه ستر من (سترمنه)

11- (ن) دا توری د نسبتي صفت د جوړولو د پاره د مادي او غیر مادي نومو په آخر کښی راوړل کیږي او دلرلو ، کولو او خاص فعل معنا افاده کوي لکه:

له جگرې څخه جگرن	له خیري څخه خیرن
له خاپوري څخه خاپورن	له پم څخه پمن
له کر کېچ څخه کر کېچن	له ژاولې څخه ژاولن
له ډار څخه ډارن	له غوښې څخه غوښن
له تیز څخه تیزن	له غوتې څخه غوتن

12- (مار) دا لاحقہ د فعلی معنا د پاره زیاته استعمالیږي او څه قدر مبالغه هم ښيي او اکثراً د نومو په آخر کښی راځي لکه:

له ټوکې څه ټوکمار (مسخره)	له داړې څخه داړه مار
له چرچې څخه چرچه مار (عیاش)	له گوندي څخه گوندي مار
له ونډې څخه ونډي مار (قصاب)	له جرگی څخه جرگه مار
له ډوډي څخه ډوډي مار	له چوغلي څخه چوغلي مار
له ختې څخه ختمار	له دوکې څخه دوکه مار

13- (ور) دا نښکه غالباً د مادي او مرثي (ليدونکو) نومو په آخر کښې راځي او دلرلو معنا افاده کوي مگر څه قدر مبالغه او زياتوالي ترې هم معلومېږي يعنی دور سره پيوست اسم ظاهري غتوالي او ډېر والی ښيي لکه:

له ډارې څخه ډاره ور	له بنانگې څخه بنانگه ور
له گيلې څخه گيله ور	له غورې څخه غور ور
له خپتې څخه خپته ور	له ښکر څخه ښکر ور
له تنې څخه تنه ور	له شونډې څخه شونډه ور
له څڼې څخه څڼه ور	له غوښې څخه غوښه ور
له سور څخه سرور	له پي څخه پيوړه غوا (گاو شيری)

دا قسم صفات کله د وصفي معنا د مبالغې او زياتوالي دپاره هم راځي يعنی مطلب پکښې د يو وصف او حالت مبالغه بيانول وي لکه: له ژبې څخه ژبه ور (لسان)، له خولې څخه خوله ور، له زړه څخه زړه ور، له مخ څخه مخور (معزز). په دې قسم صفاتو کښې (غابنور) د يوې آلې نوم دی چې ډېر غابنونه لري.

14- (بون=به) دا لاحقې دواړه يوشی دي او "به" د "بون" مخفف صورت دی چې د محافظت، ملکیت او څښتن ولی په معنا راځي او اکثر د مادي او مرثي نومو په آخر کښې راوړل کېږي لکه :

له شير څخه شيربون	له گډ څخه گډبه
له زمري څخه زمربون	له آس څخه اسبه

له اوبنځه اوښبه	له خرڅه خړبون
له کورڅه کوربه	له اوبنځه اوښبون
له لرگيڅه لرگبه (هيزم کش)	له غوييڅه غوبه
له خسڅه خسه	له ختېڅه ختبه

15- (وان)⁽¹⁾ دا علامه د محافظت او مالک توب په معنا د مادي او ليدونکو شيانو د نومو په آخر کښې راوړل کيږي لکه:

له جيازڅه جيازوان	له باغڅه باغوان
له دروازيڅه دروازه وان	له جاليڅه جاله وان
له گورمڅه گوروان (د گورم ميم پکښې حذف شوی دی)	له پاديڅه پاده وان
له موټرڅه موټروان	له گاډيڅه گاډي وان
له گرويڅه گريوان	له بگيڅه بگي وان
(چې د گروي محافظ وي)	

16- (وال) دا لاحقې د کليو او ځايو د نومو په آخر کښې د استوگنې او وطنيت د نسبت د پاره راځي او د هغو نومو سره راوړل کيږي چې په امدادي حروفو مختوم وي لکه:

جنوبي - جنوبي وال	کامه - کامه وال
لواړگي - لواړگي وال	بانډه - بانډه وال

(1) «وان» او «بون» په لفظ او معنا دواړو کښې سره نژدې دي. «وان» په سنسکريت کښې هم د محافظت لاحقې ده.

مشرقي - مشرقي وال | کلی - کلی وال
 دا لاحقہ پہ ځینو نومو کښې د فعلي معنا گانو نسبت هم څرگندوي یعنی
 د کولو یا یوبل خاص فعل معنا ورکوي لکه:

جوپه - جوپه وال	آتی - آتی وال
بنگړی - بنگړي وال	انډی - انډیوال
هگی - هگی وال	پجه - پجه وال
کوټ - کوټوال	

17- (والا) دا علامه د مالک توب او څښتن ولی د نسبت د پاره د نومو په
 آخر کښې راوړل کیږي لکه:

خروالا - آس والا - کور والا - پنډ والا - کډ والا - پور والا - چپن
 والا - او کله د یو شي د پلورونکي معنا هم ورکوي لکه: سابه وال - میوه
 والا او نور.

18- (یالی) دا لاحقہ دلرلو او کولو په معنا د مادي او غیر مادي نومو په
 آخر کښې استعمالیږي لکه:

له ننگ څخه ننګیالی	له برم څخه برمیاالی
له نوم څخه نومیاالی	له بري څخه بریاالی
له جنگ څخه جنگیالی	له توري څخه توريالی
له پت څخه پتیاالی	له زغري څخه زغریالی (زره دار)
له بخت څخه بختیاالی	له غوتی څخه غوتیاالی
له دود څخه دودیالی	له برگی څخه برگیالی

له هوډ څخه هوډ يالی (1) | له نتي څخه نتيالی (چې نتيکی لري)
 له خبر څخه خبریالی (خبر یال) | له غور څخه غوریالی (چې غورلری)

19- (نی) دا علامه د زمانې، ځای او داسې بل نسبت د پاره د ظروفو په
 آخر کې راوړل کېږي لکه:

له پاس څخه پاسنی	له اوس څخه اوسنی
له لاتدی څخه لاتدیني	له غرمې څخه غرمنی
له کور څخه کورنی	له بیگا څخه بیگانی
له منح څخه منحنی	له میاشت څخه میاشتنی
له رومې څخه رومېنی	له کال څخه کالنی

دا لاحقې د ځینو نورو نومو سره هم راضي او فعلی یا کومه بله معنا
 افاده کوي لکه:

له غل څخه غلنی پيشو	له نوغي څخه نوغنی (نشانه دار)
له رښتیا څخه رښتیانی	له ټکې څخه ټکنی (متردد)
له میره څخه میرنی،	له میرې څخه میرنی
	له سکه څخه سکنی او نور.

تبصره :- د دې لاحقې سره مربوطې لاحقې دا دي:

20- الف :- (ونی) لکه:

(1) هوډ یالی ضد ناک ته وایي لکه د عبدالقادر په دې مسرع کې (هوډ یالی دی چې
 یې کښینوم ولاړ شي)

له مرگځ څخه مرگونی | له برغ څخه برغونی
 له غبرگځ څخه غبرگونی | له حرام څخه حرامونی
 له باد څخه بادونی (زکام)، | له مرستې څخه مرستونی
 (فعلې معنا افاده کوي).

21- ب (انې) لکه : له سیل څخه سیلانی، له کرل څخه کرلانی (زارع)
 22- (ین) دا لاقه د شیانو او اجناسو د نومو په پای کېنې زیاتېږي او د یو شي نسبت اصل او جنس ته بڼیې لکه:

له وړې څخه وړین	له متېې څخه متین
له تار څخه تارین	له غنم څخه غنمینه = غلمینه ډوډی
له وریبم څخه وریبمین	له اوربشي څخه اوربشینه
له مس څخه مسین	له غور څخه غورین (په دی دواړو
له زر څخه زرین	له مالگې څخه مثالونو کېنې دلرلو
	مالگین نسبت شوی دی)
له خاورې څخه خاورین	له لونگ څخه لونگین
	(د صفتي معنا په لحاظ اسم گرځیدلی دی)

23- (ین) دا علامه د نومو او اعدادو په آخر کېنې راځي او د یو شي نوعیت او عددي نسبت ښکاره کوي لکه!

له گلې څخه گله ئیز غویی	له خامتا څخه خامتا ئیزه برستن
له چرې څخه چره ئیز ټوپک	له دوه بند څخه دوه بندیزه اگی
له کانیې څخه کانیزه ځمکه	له څلور څخه څلوریزه (رباعی)

له دوه څخه دوه ئيز (مثنوی)	له وار څخه واريزه تبه
له لس څخه لسيز نوټ	له للمې څخه للمه ئيز
له شل څخه شليز نوټ	له اړخ څخه اړخيزه تمانچه

ياد كيرنه: د (ين) لاحقو د صفاتو په آخر كښې د زيات وضاحت دپاره راځي لكه: له غور څخه غوريز، له مخور څخه مخوريز، له لومړې څخه لومړيز.

24- (يا) دا نښكه د ځينو نومو او صفاتو په آخر كښې راځي او نسبتې صفت ترې جوړېږي لكه:

له دود څخه دود يا (قانون دان)	له جل څخه جليا
له مل څخه مليا	له آري څخه آريا (اصيل)
له وړېدل څخه وريا (باران)	له بس څخه بسيا (كافي)
له لگېدل څخه لگيا ⁽¹⁾	له كس څخه كسيا (ميده)

(1) په دې وروسته دوه مثالونو كښې (يا) د فعلي مادې په آخر كښې زياته شوې ده.

25- (و معروف) دا توری د نومو په آخر کښی راځي او اکثر د کولو او لرلو معنا افاده کوي، سر بېره څه قدر مبالغه هم پکښی لیدل کیږي. لکه:

له لارې څخه لارو (چې لارې یې بهیږي)
له خیتې څخه خیتو

له کړتې څخه کړتو
له لاپې څخه لاپو

له غورځوځه غورځو	له څار څخه څارو
له بریت څخه بریتو	له کړاو څخه کړاوو
له داړې څخه داړو	له خرپاوې څخه خرپاوو

تبصره: د دې لاحقې سره مربوطې لاحقې دا وروسته دي:
 26- الف (مجهول و) لکه:

له پښت څه پښتو	له پارس څخه پارسو
	له دېگان څخه دېگانو

27- ب (اوو) په دې علامه کې د مبالغې معنا هم زیاته ده لکه:
 له جگرې څخه جگر اوو له خرڅ څخه خرڅاوو
 له لگېدل څخه لگاوو (خراج) له پڼد څخه پڼد اوو
 (چې پونډۍ یې غټې وي).

28- (معروفه ی) دا توری هم د نومو په آخر کې پیوستیږي او د فعلی
 معنا د افاده کولو د پاره ترې ذاتي صفت جوړیږي لکه:

له باور څخه باوري	له رباب څخه ربابي
له لگښت سره لگښتي	له چرس څخه چرسي
له ډانډس څخه ډانډسي (نداف)	له پلک څخه پلکي
له ځېل څخه ځېلي	له پڼد څخه پڼدي (جوالی)
له چل څخه چلي	له ډول څخه ډولي
له ټوکې څخه ټوکي	له چر څخه چري (دریوزه)

29- (ملینه ی) دا نښکه د ځایو د نامو په آخر کېنې چې په صحیح حرف ختم وي راځي او د استوګنې او وطنیت نسبت ترې مراد یې لکه:

له کابل څخه کابلی	له پېښور څخه پېښوری
له ننگرهار څخه ننگرهارۍ	له جلال آباد څخه جلال آبادی
له لوګر څخه لوګری	له کونړ څخه کونړی
له قندهار څخه قندهاری	له پغمان څخه پغمانی

دا لاقحه د ځینو مجردو نومو په آخر کېنې هم راځي مګر په فعلی معنا دلالت کوي لکه:

له مکر څخه مکری، له لوڅخه لوی

له ترویت څخه ترویتی (منجم) او بنایې چې څری (جاسوس) له (ځیر) څخه او ژوندی له ژوند څخه اخستل شوی وي.

یادونه: ملینه (ی) د یو صفت په آخر کېنې د زیات وضاحت د پاره استعمال یې لکه:

له گوډ څخه گوډی

له شل څخه شلی

له بد څخه بدی

له نیک څخه نیکی.

مګر په دې صورتونو کېنې تقریباً یو اسمي کیفیت پیدا کوي.

30- (خیل) دا لاقحه د سرو او اشخاصو د نومو په پای کېنې د قومي نسبت د ښودلو او بیانولو د پاره استعمال یې لکه:

له سلیمان څخه سلیمان خیل	له موسی څخه موسی خیل
له عثمان څخه عثمان خیل	له عیسی څخه عیسی خیل
له جبار څخه جبار خیل	له سلطان څخه سلطان خیل

31. (زی) دا لاحقہ ہم پہ پورته ډول د قوم او قبیلې د نسبت د پاره استعمالیږي لکه:

له یوسف څخه یوسف زی	له محمد څخه محمد زی
له سډو څخه سډو زی	له بارک څخه بارکزی
له اچک څخه اچکزی	له احمد څخه احمد زی

دغه شان د خپلوانو د نومو په آخر کښې هم د زوی والي د نسبت د پاره راوړل کیږي لکه:

له لېور څخه لېورزی	له ترور څخه ترورزی،
له ندرور څخه ندرورزی	له بن څخه بنزی
	له میري څخه میریزی.

مگر د (غرزي) په کلمه کښې (زی) د تش نسبت د پاره راغلی دی.

32- (بخن) دا لاحقہ درنگونو په آخر کښې د هغو د کموالي د بنودلو دپاره استعمالیږي لکه:

له سپین څخه سپین بخن	له سور څخه سوربخن
له شین څخه شین بخن	له تور څخه تور بخن
له خر څخه خر بخن	له زیر څخه زیر بخن

33- (وبره، وشمه، وزمه) دا درې واړه لاحقې په یوه معنا دي او دالوانو او رنگونو د نومو په آخر کښې د تقلیل په غرض راوړل کیږي لکه:

له سور څخه سوروشمه	له سور څخه سور وبره
له زیر څخه زیروشمه	له زیر څخه زیر وبره
له سپین څخه سپین وزمه	له شین څخه شین وبره

له تور خخه تور وزمه	له سپين خخه سپين وشمه
له شين خخه شين وزمه	

34- (مه، يمه) دا علامه د حيواني مونثاتو په آخر کبسي راځي او د هغو د مخصوص صفت يعنی د نر طلبی او وار راوړلو نسبت تري مراديري لکه:

له خر خخه خریمه	له غويي خخه غويمه
له مړ خخه مړیمه	له اوبن خخه اوبنېمه
له سپي خخه سپېمه	له وز خخه وزېمه
له پيش خخه پشېمه	له اس خخه اسیمه

35- (ناک- ناک) دا علامه د نومو په آخر کبسي راځي او د هغو او موصوف تر منځ په خخه قدر زيات اتصال او پيوستوالي دلالت کوي لکه:

له چل خخه چلناک	له بوی خخه بويناک	له غم خخه غمناک
له زيم خخه زيم ناک	له مزې خخه مزه ناک	له خوند خخه خوندناک
له سکې خخه سکې ناک	له	له اثر خخه اثر ناک

می

نی

خ

خه

م
ن
ن
ك

له خلبنتت خخه
خلبنتتاك

36- (چي)⁽¹⁾ دا لاحقه هم د اسماو په آخر كښې راوړل كيږي او د يوې
فعلي معنا نسبت ترې معلوميږي لكه:

له غوا خخه غاوچي (پاده وان)	له نندارې خخه نندارچي
له نغارې خخه نغارچي	له مرکې خخه مرکچي
له توپ خخه توپ چي	له ډنډورې خخه ډنډورچي
له کوتې خخه کوته چي	له جار خخه جارچي

37- (کښ) دا لاحقه که څه هم د (کښل) له مصدر خخه يوه فعلي ماده ده
لاکن د لاحقې شکل يې پيدا کړی دی او د نومو په آخر کښې د فعلي
معنا د افاده کولو د پاره راځي لكه:

له جارو خخه جارو کښ	له چلم خخه چلم کښ
---------------------	-------------------

() (1)

له تورې څخه تور کښی	له بار څخه بار کښی
له گور څخه گور کښی	له سر څخه سر کښی
له خواري څخه خواري کښی	له تیر څخه تیر کښی

38- (خور) دا کلمه هم یوه فعلی ماده ده چې د لاحقې شکل یې موندلی دی او د اسماو په آخر کښې د فعلی معنا د څرگندولو د پاره استعمالیږي لکه:

له سپرې څخه سپرې خور	له میراث څخه میراث خور
له ډوډۍ څخه ډوډۍ خور	له غم څخه غمخور
له بلې څخه بلې خور	له چغلی څخه چغلخور
له سود څخه سود خور	له خیرات څخه خیرات خور
له زیات څخه زیاتي خور	له حرام څخه حرام خور

تبصره: په پښتو کښی د نسبتی صفاتو د پاره ځینی نورې لاحقې هم شته، لکن ډېر مثالونه نه لري او دا دی په وروسته ډول ښودل کیږي :

39- (تی) د پښتو یوه قدیمی لاحقې ده او د نسبتی صفت د جوړولو د پاره د نومو په آخر کښې راځي لکه: روژه، روژه تی، کوژه، کوژه تی، بوزه، بوزه تی، جرگه، جرگتی.

یوازې (ت، ته) هم د نسبت د پاره راځي لکه په پورته او اوچت کښې.

40- (تو) لکه: له نام څخه نامتو، له جرگې څخه جرگه تو، چمتو هم دغه ډول ښکاري.

- 41- (اوبن) له غول څخه غولاون، له پسکي څخه پسکاون،
له تيز څخه تيزاوبن.
- 42- (تاري) له جنې څخه جنو تاري، له خوشي څخه خوشا تاري.
- 43- (بانې) له شريك څخه شريك بانې، له ورا څخه ورا بانې.
- 44- (پاري) له لنډ څخه لنډ پاري.
- 45- (جې نجې) (له دير څخه ديروجې، له خوار څخه خوارنجې).
- 46- (چن) (له ساړه څخه سرپچن، له وړې څخه وړپچن،
له سپين څخه سپين چن⁽¹⁾)
- 47- (غيچن) له مړ څخه مړغيچن.
- 48- (بوجن) لکه له خر څخه خرېوجن (خيره مانند)
- 49- (مېچن) له غوړ څخه غوړمېچن = غوړمېخن.
- 50- (ري) له لوټ څخه لوتيري، له جنگ څخه جنگيري
51. (ري) لکه له اوم څخه اومري (تار خام)، له خون څخه خونري
له نوم څخه نومري (موسوم)، له نيغ څخه نيغري.
- 52- (سي) : له بانډې څخه بانډيسي، له وير څخه ويروسي (نان مرده).
- 53- (خي) : له بنو څخه بنوخي.
- 54- (غلن) : له اوم څخه اومغلن، له تبي څخه تبغلن.
- 55- (غري) : له ليوني څخه لېونغري، له لنډ څخه لنډغري.
- 56- (لي) : له وروسته څخه وروستلي، له وړومبي څخه وړومبلي.
- 57- (مي) : له منع څخه منځمي.

() (1)

- 58- (نك) : له بنځې څخه بنځونك ، له ژړا څخه ژړانك
- 59- (ينك) : له چاود څخه چاودينك، له لوېشت څخه لوېشتينك.
- 60- (وېنه) : له مېړه څخه مېړوېنه
- 61- (وس) : له چر څخه چروس، له ډب څخه ډبوس.
- 62- (وي) : منځ څخه منځوي، له مړ څخه مړاوي (پژمړده).
- 63- (ياني) : له زمري څخه زمرياني، له خوگ څخه خوگياني
- 64- (ياني) : له زمري څخه زمرياني، له ستوري څخه ستورياني
- 65- (يار، ياري) : له بخت څخه بختيار، له پوهني څخه پوهنيار، له مال څخه ماليار (باغوان)، له بټ څخه بټ ياري.
66. (ينه) : لكه له نر څخه نرينه، له بنځې څخه بنځينه، له پس څخه پسينه.
67. (وار) : له اميند څخه اميندواره بنځه.
68. (گني گني) : لكه له خوسر څخه خوسرگني، له پلار څخه پلارگني. له مني څخه منگني.
- 69- (ار) : لكه له ټټ څخه ټټار.
- 70- (ا) "له راج" څخه راجا، له كون څخه كونا، له روند څخه روندا (دا صفتي نومونه دي)

د فعلي صفاتو لاحقې

فعلي صفات هغه دي چې له مصدر څخه جوړېږي او فاعلي يا مفعولي معنا لري. دا صفات د معنوي خصوصيت په لحاظ په دوه رازو دي: يو هغه دي چې په كومي خاصې زمانې پورې تعلق نلري او په

دایمی ډول پر خپله معنا دلالت کوي لکه (خوځند، گرځند) او بل قسم هغه دي چې په یوې زمانې پورې اختصاص ولري لکه (تلونکی، تللی) چې اول په حال او مستقبل او دوهم په ماضي کښې خپله معنا څرگندوي. اول قسم فعلي صفات په پښتو کښې نسبتاً لږ دي او له ټولو مصادرو څخه په قانوني او عمومي ډول نه جوړیږي، مگر دوهم قسم فعلي صفات ډېر او له ټولو مصادرو څخه په عمومي او قانوني صورت لاس ته راځي. دا دواړه قسمونه ځانله ځانله لاهقي او علامې لري چې دا دی وروسته بیانېږي:

اول قسم فعلي صفتونه :

1- (ند) دا پسینه توری غالباً دیدل والامصادر و د فعلي مادي په آخر کښې د مصدرې علامې پر ځای راځي او پر فاعلي معنا باندي دلالت کوي لکه:

له څرېدل څخه ژړند	له گر څېدل څخه گر ځند
له برېښېدل څخه برېښند	له خوځېدل څخه خوځند
له رچېدل له رچند	له سوځېدل څخه سوځند
له ځلېدل څخه ځلند	له ترېدل څخه ترند
له رڅېدل څخه رڅند	له رغړېدل څخه رغړند
له ویل څخه ویند	له گړېدل څخه گړېند
له ځورېدل څخه ځورند	له کړېدل څخه کړېند

2- (ندی) دا لاحقہ د (ند) پشان دیدل والامصادر و د فعلی مادې په آخر کبسي د (یدل) پرعوض راوړل کيږي او فاعلي صفت تري جوړيږي لکه:

له خوځېدل څخه خوځندی	له بژېدل څخه بژندی
له شریېدل څخه شریندی	له برېدل څخه برندی
له ورېدل څخه ورنندی	له ریېدل څخه ریندی
له ویل څخه ویندی	له چورلېدل څخه چورلندی
د ژول (ژوند کول) ژوندی	له کرپېدل څخه کرپندی ⁽¹⁾

3- (نده) : دا لاحقہ هم د فعلی مادې په آخر کبسي د مصدری علامو پرځای د فعلی صفت د جوړولو د پاره راوړل کيږي لکه:
له پوول څخه پوونده، له څرېدل څخه څرنده، له چلېدل څخه چلنده
خړه، له بهېدل څخه بهنده اوبه.

4- (اند) : د فعلی مادې په آخر کبسي د فعلی صفت د جوړولو د پاره راځي لکه :

له پوهېدل څخه پوهاند،	له ځلیدل څخه ځلاند،
له ژرېدل څخه ژراند،	له بهېدل څخه بهاندې اوبه.

5- (ندو) : دا لاحقہ هم د دغه وړاندې مطلب د پاره استعمالیږي مگر څه قدر مبالغه هم پکبسي شته لکه :

له ژړل څخه ژړندو،	له وېرېدل څخه وېرندو،
-------------------	-----------------------

(1)

له قارېدل څخه قارندو.

د دې مثالو په آخر کېنې کله (کې) هم زیاتېږي لکه: ژړندوکی، ویرندوکی، قارندوکی.

6- (ندوی): دا لاحقې هم د فعلی مادې په آخر کېنې د مصدری علامې پر ځای راځي او فعلی صفت ترې جوړېږي لکه:

له ساتل څخه ساتندوی	له څرگندېدل څخه څرگندوی (د تکرار له کبله یو ند حذف شوی دی)
له گټل څخه گټندوی	له بنکارېدل څخه بنکارندوی
له پېژندل څخه پېژندوی	له گوانېدل څخه گوانېندوی (تهدید کننده)
له وټل ⁽¹⁾ وټندوی	

تبصره: ستایوال (مداح) د "وال" په لگولو او لگیا، گلیا د (یا) په واسطه له فعلی مادو څخه جوړ شوي دي، مگر نور مثالونه پکېنې نه دي لېدل شوي.

دوهم قسم فعلی صفات:

7- (ونکی) دا لاحقې په ټولو مصادر و کېنې د مصدر د (ل) په عوض د فعلی صفت د جوړولو د پاره راوړل کېږي، مگر په لازمي او متعدی

" "

(1)

معلومو مصدر ونو کښې فاعلي معنا او په مجهولو مصدر ونو کښې مفعولي معنا ورکوي او معنا يې په حال او مستقبل پورې تعلق لري لکه:

له پاخلو څخه پاڅونکی	له تلل څخه تلونکی
له ماتول څخه ماتونکی	له ختل څخه ختونکی
له گرځيدل څخه گرځېدونکی	له وتل څخه وتونکی
له ډبېدل څخه ډبېدونکی	له وهل څخه وهونکی
له پخېدل څخه پخېدونکی	له ساتل څخه ساتونکی

8- (ونې) دا لاحقه هم د (ونکې) پشان د مصدر ي لام پر ځای راځي او فعلي صفات ترې جوړېږي او نور خصوصيات يې هم کت مټ د (ونکې) غوندې دی. لکه:

له پاخلو څخه پاڅونې	له تلل څخه تلونې
له ماتول څخه ماتونې	له ختل څخه ختونې
له گرځيدل څخه گرځېدونې	له وتل څخه وتونې
له ډبېدل څخه ډبېدونې	له وهل څخه وهونې
له پخېدل څخه پخېدونې	له ساتل څخه ساتونې

9- (ی ملينه) دا پسینه توری د لام والا او ځینی ول والا اویدل والا مصادر و په آخر کښې د فعلي صفت د جوړولو د پاره راوړل کیږي، مگر په لازمي مصدر ونو کښې فاعلي معنا او په متعدي مصدر ونو کښې مفعولي معنا افاده کوي او معنا يې په ماضي پورې تعلق لري لکه:

له وهل څخه وهلی	له تلل څخه تللی
-----------------	-----------------

له ساتل څخه ساتلی	له ختل څخه ختلی
له پاڅول څخه پاڅولی	له وتل څخه وتلی
له غورځول څخه غورځولی	له پاڅېدل څخه پاڅېدلی
له ډېدل څخه ډېدلی	له درېدل څخه درېدلی

تبصره: الف :- له ځینو خصوصي مصدر و لکه (ژړل - خندل) څخه د غه دوهم قسم فعلي صفات نه جوړېږي، بلکې له مرادفو مصدر و يعنی (ژړېدل او خندېدل) څخه سازېږي لکه: ژړېدونکی - خنډېدونکې.

ب :- له (راتلل، درتلل، ورتلل) څخه چې په (ی) باندې فعلي صفت جوړېږي، نو (ت) يې په (غ) باندې اوږي لکه: راغلی - درغلی - ورغلی.
ج :- کله د (9) مادې په صفاتو کېږي د مصدر (ل) غورځېږي او پر ځای يې (ی) راوړل کېږي لکه:

له الوتل څخه الوتی، له پرېوتل څخه پرېوتی، له نښتل څخه نښتی
د :- اچوونی چې يو مفعولي صفت دی غالباً په اصل کېږي اچولی دی او وروسته يې (ل) په (ن) بدل شوی دی.

ه :- (استازی) هم يو مفعولي صفت او د استولی په معنا دی. مگر د فعلي مادې په آخر کېږي د (زی) په لگولو جوړ شوی دی.

و :- کله په (ونکې، ونی) سره جوړ فعلي صفات په معلومو مصدر و نو کېږي هم په مفعولي معنا راځي، مگر دا به هغه ځای کېږي چې موصوف ته يې د فاعلي معنا نسبت نشي کیدی لکه: وړونکي مالونه، خوړونکي شيان، اچوونی بچي.

د مجردو وصفونو لاحقې

مجردو صفونه هم لکه د صفاتو غوندې له اسم او صفت څخه د لاحقو په نښلولو جوړېږي او د يو نوم يا يو صفت معنوي يا ظاهري حالت او وصف ښکاره کوي. مثلاً (هونبیار) يو ذاتي صفت او (هونبیار توب) د دغه ذات او شخص وصفې حالت يا حاصل صفت دی. مجرد وصفونو ته په عربي اصطلاح (صفات محضه) هم ويل کیدی شي. په پښتو کېنې زيات مجردو صفونه له ذاتي صفاتو څخه جوړېږي چې په وروسته ډول يې بيانول غواړو.

1- (توب) دا لاحق د نومو او صفاتو په آخر کېنې د مجرد وصف د جوړولو او بيانولو د پاره راوړل کېږي. د دې لاحقې خصوصيت دا دی چې غالباً د اشخاصو او بنيادمانو اوصاف بيانوي ښه وي او که بد، يعنی هغه وصف چې د (توب) په واسطه سازېږي هغه به اکثراً په بنيادمانو پورې مربوط وي لکه:

<u>له نومونو څخه:</u>	<u>له صفاتو څخه:</u>
له سړي څخه سړيتوب	له ليونی څخه ليونتوب
له خر څخه خر توب	له نارينه څخه نارينتوب
له غويي څخه غويي توب	له ساده څخه ساده توب
له سپي څخه سپي توب	له دوبي څخه دوبي توب
له هلك څخه هلك توب	له پيغلي څخه پيغلتوب
	له مرور څخه مرور توب

2- (تیا) دا علامه د (توب) سره په معنوی خصوصیت کښې نزدې ده مگر په لفظي لحاظ ورسره دومره فرق لري چې (توب) عام دی او د هر ډول کلمو سره راځي او (تیا) غالباً د صحیح الاخر صفاتو سره راوړل کېږي لکه:

له هوبنیار څخه هوبنیار تیا	له مشر څخه مشر تیا
له زپور څخه زپورتیا	له کشر څخه کشر تیا
له پښېمان څخه پښېمانتیا	له لوړ څخه لوړتیا
له مرور څخه مرورتیا	له روغ څخه روغتیا

3- (والی): دا نښکه د عامو صفاتو په آخر کښې د وصفي معنا د بیانولو او مجرد وصف د جوړولو د پاره راځي مگر په ظاهري او صافو کښې زیات استعمالیږي لکه:

له کلک څخه کلکوالی	له مور څخه موروالی
له زیر څخه زیروالی	له پلن څخه پلن والی
له چیت څخه چیتوالی	له اوږد څخه اوږدوالی
له جگ څخه جگوالی	له تور څخه تور والی
له غټ څخه غټوالی	له سور څخه سور والی

دغه شان د نومو په آخر کښې هم راځي لکه:

له کور څخه کوروالی (خانه داری) له هلك څخه هلکوالی او نور.

4- (ولي): دا لاقحه د خپلوانو د نومو او د ځینو صفاتو سره استعمالیږي لکه

له خپل څخه خپلولي	له ورور څخه ورورولي
له پښتون څخه پښتون ولي	له پلار څخه پلارولي
له رشتين څخه رشتين ولي	له مور څخه مورولي
له سپين څخه سپين ولي	له عزيز څخه عزيزولي
	له تربور څخه تربورولي

5- (واله)⁽¹⁾ دا علامه د اقوامو او ملتونو د نومو په آخر کېښي د قومي او صافو د بيان د پاره استعمال شوي ده لکه:

له اولس څخه اولس واله	له پښتون څخه پښتونواله
له ځاځي څخه ځاځي واله	له مغول څخه مغول واله
له ترکانې څخه ترکانې واله	له مومند څخه مومند واله

6- (گلي گلوي) دا لاحقې هم د خپلوانو د نومو او ځيني صفاتو په آخر کېښي راځي لکه:

له پلار څخه پلار گلوي	له ورور څخه ورور گلوي = گلي
له مور څخه مور گلوي	له عزيز څخه عزيز گلي = گلوي
له هوسا څخه هوسا گلوي	له تربور څخه تربور گلي = گلوي
له پوونده څخه پووند گلوي = گلي	له خور څخه خور گلوي
له پيژندوي څخه پيژندگلي = گلي	
(پيژندگلو هم ويل کېږي)	

() () (1)

7- (ینه) : دا لاحقہ د صفاتو او نومو په آخر کښې د وصفي معنا د بنودلو

د پاره راغلي ده لکه:

له مې څخه مړينه | له وړوکي څخه وړکينه

له هوسا څخه هوساينه | له هلك څخه هلکينه

له دلایسا څخه دلایسايه | له پېرزو څخه پېرزوينه

(په دې مثال کښې زیات وضاحت دی).

له لوی څخه لوينه

8- (وی) دا لاحقہ د یو څو صفاتو په پای کښې د وصفي معنا د بنودلو د

پاره راغلي ده لکه:

له بد څخه بداوی، له سپک څخه سپکاوی، له درون څخه درناوی،

له لوړ څخه لوړاوی، له وړک څخه وړکاوی.

9- (جلي "ه") (څرگنده ه) دا پسینه توری هم د ځینو صفاتو په آخر کښې

راځي او مجرد وصف ترې جوړیږي لکه:

له پوه څخه پوهه، له ناست څخه ناسته، له ولاړ څخه ولاړه

له پر څخه پره، له وړ څخه وړه.

10- (معروفه ي) دا توری د ذاتي صفاتو په آخر کښې زیاتیري او وصفي

معنا ښکاره کوي لکه:

له ځوان څخه ځواني | له توند څخه توندي

له غليم څخه غليمي | له درغل څخه درغلي

له ترکان څخه ترکاني | له انديوال څخه انديوالي

له ټگ څخه ټگي | له گاډيوان څخه گاډيواني

له هوبنيار خخه هوبنياري
له غوبون خخه غوبيني
له اوبنبون خخه اوبنبيني
له گلهبون⁽¹⁾ خخه گلهبيني

له سيال خخه سيالي
له لوي خخه لويي
له گران خخه گراني

11- (ملينه ي) دا توري هم د يو خو هجائي صفاتو په آخر كښي د مجرد وصف د جوړولو د پاره استعمال شوي دي لكه :

له لر خخه لري
له بر خخه بري
له سم خخه سمی

له زيات خخه زياتي
له كم خخه كمی
له تېر خخه تېري

تبصره:

په پښتو كښي د مجردو وصفونو د جوړونې د پاره ځيني نورې لاحقې او پسينې هم شته مگر مثالونه يې لږ او كم دي چې دا دي په لاندې ډول بنودل كيږي :

12- (انه) لكه : له مېړه خخه مېړانه، له پږ خخه پږانه، له وږ خخه وږانه، له يار خخه يارانه.

13- (نه) له لور خخه لورنه ، له وير خخه ويرنه (مرثيه)

14- (تون) له بېل خخه بېلتون، له كوندې خخه كونتون

15- (گيرنه) له ياد خخه ياد گيرنه، له ډاډ خخه ډاډ گيرنه.

()

(1)

- 16- (سه) له تنگ څخه تنگسه.
- 17- (گنی) له تریور څخه تریگنی.
- 18- (لی) له سپور څخه سپرلی، له سور څخه سورلی.
- 19- (تانه) له سپي څخه سپیتانه (بنايي چې په اصلي کبسي سپیتون وي).
- 20- (وښ) له سړي څخه سړی وښ.
- 21- (وخه) له تود څخه تودوخه = تودوخی.
- 22- (یز) له بند څخه بندیز، له لنډ څخه لنډیز.
- 23- (وښت) له پیدا څخه پیداوښت = پیداوښت.
- 24- (ون) له ژوندي څخه ژوندون.
- 25- (ا) له تور څخه تورا (تهمت).

د افعالو اشتقاق

ټول افعال په پښتو کښې له مصادر وڅخه اشتقاقیږي، د افعالو اشتقاق د پاره ځینی لاحقې او سابقې هم شته مگر دومره ډېرې نه دي. دلته مونږ په لنډ ډول د افعالو د اشتقاق طریقې بیانول غواړو.

هغه افعال چې په پښتو کښې له مصدر څخه جوړیږي پر دوو گروپو یعنی دوو برخو وېشل کیږي.

یو د حالیه افعالو گروپ او بل د ماضیه افعالو گروپ دی. د لام والا مصادر و د ماضیه افعالو په اشتقاق کښې د مصدر اصلي ماده چندان تغیر نه کوي او تقریباً ټول ماضیه افعال په یو منظم او قانوني ډول جوړیږي؛ چې په دې اعتبار د پښتو ټول مصدرونه قانوني او تغیر نا پذیر بللای شو.⁽¹⁾

مگر په حالیه افعالو کښې د ځینو مصادر اصلي ماده تغیر مومي، چې ځینی تغیرونه قانوني و ځینی بې قانونه دي مگر دا قسم مصدرونه هم ډېر کم او لږ دي.

د ول والا او یدل والا مصدرونو ځینی افعال مرکب دي چې د (کرل او شول) د افعالو په امداد سره جوړیږي او هغه به په مرکبو افعالو کښې وښودل شي. او ځینی افعال یې بسیط دي چې په خپله له مصدر څخه

(1) ()

لاس ته راځي. دا قسم مصدرونه هم ټول قانوني دي او درست ماضيې او حالیه افعال ترې د يوې قاعدې سره سم جوړيږي صرف د بدل والا مصادرو په حالیه افعالو کېنې څه قدر تغير راځي، او "د" يې په "ډ" بدلېږي. په پښتو کېنې په عمومي ډول له هر مصدر څخه لومړی درې اساسي صورتونه اشتقاق کېږي چې يو استمراري حال⁽¹⁾ بل استمراري ماضي او بل فعلي صفت دی.

بيا نورې صيغې او افعال له دغو درې صورتو څخه راوځي. په دې ډول چې مطلقه ماضي له استمراري ماضي څخه او نورې ماضي گانې له فعلي صفت څخه او امر، مستقبل له حال څخه جوړيږي. اوس د يو څو مصدرونو دغه درې اساسي صورتونه وگورئ:

استمراري حال	استمراري ماضي	فعلي صفت	
ساتم	ساته	ساتلی	1 له ساتل څخه چې يو تغير ناکوونکې مصدر دی
الوزم	الوته	الوتلی	2 له الوتل څخه قانوني تغير کوونکې مصدر دی
وينم	ليده	ليدلی	3 له ليدل څخه چې يو بې قانونه تغير کوونکې مصدر دی
چلوم	چلاوه	چلولی	4 له چلول څخه چې يو قانوني مصدر دی

(1)

چلېدلی	چلېده	چلېږم	له چلیدل څخه چې یو قانوني تغیر کړونی مصدر دی	5
--------	-------	-------	---	---

د افعالو د اشتقاق پسینه او سرینه

له دغو پورته درې صورتو څخه چې نور افعال جوړېږي نو ضرور
ځینی سرینه او پسینه علامې غواړي او دا دي په وروسته ډول بیانېږي:

سرینه:

1- (و) : دا یو سرینه توری دی چې د اطلاق او تجرید په معنا د
استمراري حال، استمراري امر او ماضي په سر کښې راوړل کیږي او
مطلق حال، مطلق امر او مطلقه ماضي ترې جوړېږي لکه:

مطلق حال: وساتم - والوزم - ووينم - وچلوم - وچلېږم.

مطلق امر: وساته⁽¹⁾ - والوزه - ووينه - وچلوه - وچلېږه

مطلقه ماضي: وساته، والوته - وليده - وچلاوه - وچلېده دا (و)

مطلقې د تمنايي ماضي په اول کښې هم راځي لکه: زړه مې غواړي چې
والوتلی.

2- (وبه) دا سابقه د مطلق مستقبل د جوړولو د پاره د حال له فعل څخه
مخکښې راوړل کیږي لکه: وبه ساتم، وا به لوزم، وبه وينم، وبه چلوم ،
وبه چلېږم⁽²⁾

()

(1)

()

()⁽²⁾

3- (دي) دا علامه د غايب او متكلم امر د پاره د فعل حال د مخه راځي لکه: ودې ساتي - ودې ويني - ودې ساتم - ودې وينم⁽³⁾.
پسینه:

4- (به) : دا توری تقريباً د استمرار او تاکيد علامه ده، او د استمراري ماضي په آخر کښې د زيات استمرار د پاره راځي لکه: الوته به - چلېده به - دغسې د فعل حال په آخر کښې د استمراري مستقبل او تاکيد معنا هم ورکوي لکه: الوزم به - چلېپرېم به، پرته له دې څخه په نورو ځايو کښې هم استعمالېږي.

5- (واي = وى) : يوه تمنايي لاحقه ده چې د فعلي صفت په آخر کښې د تمنايي ماضي د پاره راوړل کېږي لکه (که سليم مې ليدلى وای، که توريالى راغلى وای)

6- (يم، يو - يې، يئ، دى، ده، دي) دا کلمې په اصل کښې امدادي افعال دي خو د فعلي صفت په آخر کښې د قريبي ماضي د جوړولو د پاره راځي.

په دې کلمو کښې ضميري رنگ هم شته ځکه چې په ترتيب د متکلم، مخاطب، غايب مفرد او جمعې د پاره استعمالېږي. سر بېره پر دغه د قرب علامې هم دي نو په دې لحاظ ضميري يا فعلي لاحقې هم ورته ويلای شو. مثالونه يې دا دي: ساتلى يم - ساتلى يو - ساتلى يې - ساتلى يئ - ساتلى دى - ساتلى ده - ساتلى دي - ساتلى دي.

:

() ()⁽³⁾

7- (وم، وو- وي، ويئ- و، وه- وو، وي) دا کلمې هم په اصل کېښې امدادي افعال دي چې د بعيدې ماضي د جوړولو د پاره د فعلي صفت په پای کېښې راوړل کېږي. سر بيره پر دغه، ضميري رنگ هم لري او په ترتيب د متکلم، مخاطب، غايب مفرد او جمع د پاره استعمالېږي چې په دغه وجه يې ضميري او فعلي لاحقې هم بولو. مثالونه يې دا دي. ساتلی وم - ساتلی وو - ساتلې وي - ساتلی وئ - ساتلی وئ - ساتلی وئ - ساتلې وه - ساتلې وي.

8- (بي) دا د غايب د پاره يوه فعلي او ضميري لاحقې ده او د فعلي صفت په آخر کېښې د شك، احتمال او شرط په وخت کېښې راځي لکه: بنايي حميد زما کتاب ساتلی يې.

9- (وي) دا کلمه په اصل کېښې د حال جاري امدادي فعل دی مگر کله د (بي) پشان د فعلي صفت په آخر کې د شك او شرط په وخت کېښې استعمالېږي لکه: (بنايي د بورې ماشين چلېدلی وي، که چلېدلی وي بڼه به وي).

10- (به يي، به وي) دا دواړه کلمې که د فعلي صفت په آخر کېښې راشي نو په نزدې زمانه کېښې شك او احتمال ښيي لکه (الوتلی به يي - چلېدلی به وي)⁽¹⁾

يادگيرنه:

الف :- د (تلل، راتلل، ورتلل، درتلل) ماضي مطلقه له استمراري ماضي او دغسې مطلق حال يې له استمراري حال څخه نه جوړېږي بلکې خلاف القياس (ولاړ، راغی، ورغی، درغی، ولاړ شي، راشي) راځي.

(1) ()

ب :- په ځینی دوه اجزایی مصدر ونو کښی مطلقې صیغې له استمراری صیغو څخه د واو په زیاتوالی نه جوړ یږی بلکې د لهجې په تغیر لاس ته راځی په دې ډول چې په مطلقو صیغو کښی په اوله هجا باندي څج (اکسنت) راځی لکه: که حمید کار پریښود زه به یې هم پرېږدم.

ج :- د ځینو مطلقو ماضی گانو په منځ کښی کله واو هم زیاتیرې لکه وکوت، وخوت مگر دا زیاتوالی اساسی تغیر نه دی او له مفرد غایب څخه پرته په نورو صیغو کښی نه راځی.

دوهمه برخه ترکیبونه

لکه چې د کلماتو د تشکیل تر عنوان لاندې مو ویلي دي، په المانی ژبه کې د پریفکسونو په واسطه د کلماتو جوړښت په اشتقاق کې داخليږي او په فرانسوي کې د ترکیب یو قسم باله شي. په هر صوت دا فرق شاید د دغو ژبو د ځینو خصوصیاتو له مخه وي. لکن په پښتو کې لکه چې گورو پریفکسونه (سابقې) اول خو بیخي لږ دي، او که څه موجود دي نو هغه هم زیات په اصل کې اسم او صفات دي چې د سرینه علامو شکل یې موندلی دی. هر څه چې سفکسونه (لاحقې) دي نو هغه اکثر بلکې ټول ادوات او حروف دي، له دې کبله په پښتو کې د لاحقو په واسطه د کلماتو تشکیل په اشتقاق کې داخل وباله شو، او د سابقو په واسطه د کلماتو جوړونه د ترکیب یو قسم بولو، ځکه چې زیاتې سابقې په پښتو کې د جلا او مستقلو کلمو رنګ لري او که ځینې پکښې حروف دي هغه هم له بلې کلمې نه جلا لیکل کیږي، بنا پر دې په پښتو کې د کلماتو ترکیب پر دوه ډوله دی: یو هغه دی چې له سابقې او یوې بلې کلمې څخه جوړیږي او بل هغه دی چې د دوو مستقلو کلمو له یو ځای کولو څخه لاس ته راځي.

د سرینه علامو په واسطه د کلمو جوړونه

په دې قسم ترکیب کښې دوهم جزء اصل او آره او اول جزء متمم بلل کیږي ځکه چې د کلمې ټوله معنا د دې جزء په واسطه پوره کیږي.

د سابقو په واسطه په پښتو کښې صفات او نومونه جوړیږي چې بیان یې په وروسته ډول دی:

الف :- حرفي پریفکسونه :

1- (بې) : دا په پښتو کښې د نفې علامه ده چې د نومو په سر کښې د منفي صفت د جوړولو د پاره راوړل کیږي لکه:

له فکر څخه بې فکره ⁽¹⁾	له خولې څخه بې خولې
له خیال څخه بې خیاله	له لار څخه بې لارې
له ډول څخه بې ډوله	له ژبې څخه بې ژبې
له سر څخه بې سره	له جوړې څخه بې جوړې (بې مثال)
له خوند څخه بې خونده	له کډې څخه بې کډې
له کور څخه بې کوره	له وټ څخه بې وټه (بې نقص)
له زړه څخه بې زړه	بڼایی چې په بلمنګی هم په اصل کښې بې مالګې وي

2- (نا) : دا هم د نفې سرینه توری دی د مجردو نومو او صفاتو په اول کښې د منفي صفت جوړولو د پاره راځي او په فعلي صفاتو کښې زیات استعمالیږي. لکه:

له فکر څخه نا فکره ⁽²⁾	له بللی څخه نا بللی
-----------------------------------	---------------------

()

(1)

() ()

له ساتلی څخه نا ساتلی	له جوړ څخه نا جوړه
له کتلی څخه نا کتلی	له کار څخه نا کاره
له لیدونکي څخه نا لیدونکي	له پوه څخه نا پوه
له شونې څخه نا شونې	له بلد څخه نا بلده
له رغیدونې څخه نا رغیدونې	له چل څخه نا چله
له وللي څخه نا وللي	له خوښ څخه نا خوښه
(په اصل کښې ناوللي دی)	

3- (نه) دا هم د نفې سابقه ده، مگر زیات استعمال یې په افعالو کښې دی او د دې په واسطه منفي افعال جوړېږي لکه :

نه ځي - نه کښېښي - نه پاڅم - نه پاڅیده - نه دی راغلی - نه و راغلی -
 - و نه لید⁽¹⁾ او داسې نور، دا سابقه په فعلي صفاتو کښې هم استعمالېږي لکه:

نه ستړی کیدونکي، نه جوړیدونکي - نه رغیدونکي.

4- (مه) دا سابقه د منفي امر د جوړلو د پاره د مثبت امر د مخه راوړل کيږي لکه: مه ځه - مه کښېښه - مه پاڅه - مه وهه - مه گوره - مه چلوه - مه ویرېږه:

(2) ()
(1)

یادونه: له دغه وړاندې منفي صفاتو څخه مجردو صفونه د نورو مجردو او صافو پشان د لاحقو په واسطه جوړېږي لکه:

بې فکري - نا جوړتیا - نا بلدي - نا خوښي - بې خولې توب -
بې زړه توب

5- (هم) دا سابقه په پښتو کېنې ډېر مثالونه نه لري خالی په دې وروسته کلمو کېنې د صفت د جوړولو د پاره راغلې ده او د معیت او ورسره والي معنا ورکوي لکه:

همڅنگ، هم خیال، هم غاړی، هم عمر، هم ځولی، همغاړه.
6- (پر) یو څو مثالونه پکښې موجود دي لکه: پر کتبی، پردیس، پر ناله
صفتي پریفکسونه:

7- (کم) دا سابقه د نوموړه سرکښې د صفت د جوړولو د پاره استعمالېږي لکه: کم عقل- کمزور- کم فکر- کم طاقت- کم همت.
8- (بد) د دې سابقې په واسطه په پښتو کېنې ډېر صفات جوړ شوي دي لکه:

بدخرخی = بدخرخ (مسرف)- بدشکل- بدنام- بدمخی- بدسری- بدچلندی- بدپوری- بدرگ- بدسترگی- بدلمن- بدمرغی- بدژبې- بدلازی- بدځناور- بد لېوه- بدسولی (چې په هوش برابر نه وی) بدخولی- بدژوندی - (1).

(2)

() () ()
() () () (1)

9- (يو) د دې سابقې په واسطه ځينې صفات او قيود جوړ شوي دي لکه: یوسترگی - یولاسی - یووزری - یوستوی (یک ل) - یوازی - یونیم - یوشان - یورنگک - یوډول - یوځېل - یوراز - یوڅو.

10- (نیم)⁽²⁾ د دې سابقې په ذریعه هم ځینې صفات او نومونه جوړ شوي دي لکه:

نیم ژوبله - نیم زالی - نیمه خوا - نیم گړی - نیمکله - نیمچه - نیمکوره - نیم برخی - نیم کنبه دروازه (نیم باز) نیمکی.

اسمي پریفکسونه :

11- (خوا) د دې سرینې په واسطه ځینې صفات جوړ شوي دي لکه: خوابدی - خواشینې، خواخوږي.

12- (شا) دا سابقه د صفاتو او نومو د مخه راځي او صفات او اسماترې جوړېږي.

صفات : شاکړوبی - شاتیتي - شاتوغی - شا کوپ - شاخوږی

نومونه : شاتینگه (سنگدان) شادوله (یوه لوبه ده) شاخیل - شامتوله (یوه مرغی ده) شاغوت (په اصل شاگوته دی).

13- (شا، بنا) دا دواړه سابقې اکثر د نومو د جوړونې د پاره راځي او د ښه او لوی معنا ورکوی لکه: شاتوت - شاتیر - شاکاسه - شاځلمی - شارگک - ښاپېری - ښامار - ښاپېرک

(2) ()

14- (سر) دا کلمه هم د سابقې په صورت استعمالیږي او ځینی صفات او نومونه پرې جوړیږي لکه: سرتور- سرکوزی- سرزوری- سرکین- سر هوا- سرگوم (بې هوش)، سرتېری (سر باز)- سرخیل- سرلښکر. نومونه دا دي سروری- سر بانډی- سرکلی- سرکونډی- سر پښتې- سرترونی- سرپوښ- سر پیچک- سرورخ- سرگړی (د غره یو خوشبوی واښه دي).

15- (خر) دا کلمه هم د سابقې په صورت د ځینو نومو په اول کښې راغلې ده لکه: خرمنډی (یو بوټی دی) - خروله - (مجنون بید) - خرغوب - خرډگک (یو بوټی دی چې پاڼه یې پر زخم بانډې ږدي).

د مصدر او فعل جوړولو سابقې

په پښتو کښې ځینی نورې سابقې شته چې اکثر د مصدرونو په اول کښې راځي. دا سابقې ځینی حرفي ځینی ضمیري او ځینی داسې ادوات دي چې کومه خاصه معنا یې هم نه معلومیږي، دغه شان دوهم جزیې هم مختلف صورتونه لري چې ځینی مستعمل معنا دار لفظونه دي او ځینی بې معنا کلمې ښکاري په دې قسم ترکیبونو کښې ځینی اجزاه په خپله اصلي معنا هم دلالت کوي او ځینی یې نه کوي بلکې یو بل مفهوم لري چې هغه یې له اجزاه وڅخه نه معلومیږي لکه (پرې وتل) چې د لویدلو معنا ورکوي او دا معنا یې په اجزاو کښې نه لیدل کیږي. د دې قسم ترکیبونو مثالونه دومره ډېر نه دي او په وروسته ډول بیانېږي.

- 16- (پري) دا اصلاً يوه ارتباطي كلمه ده، چې د دې وروسته مصدرونو په سر كښې راغلې ده، له دې تركيب څخه يو بل مفهوم راوځي چې له اجزاو څخه يې نه معلومېږي. لكه: پري وتل - پري باسل - پري ويستل - پري بنودل - پري كول - مكر په (پري مينځل او پري ولل) كښې د دوهم جزه معنا په خپل حال پاتې ده او بله معنا نه افاده كوي.
- 17- (پوري) لكه: پوري وتل-پوري ايستل- پوري باسل- پوري كول پوري وهل.
- 18- (كښې) په اصل كښې د ظرف توري دى چې د سابقې په صورت استعمالېږي لكه. كښېوتل، كښې ايستل، كښېباسل، كښېنودل، كښېمنډل، كښېناستل، كښېنول، كښېكارل، كښېكښل.
- 19- (دڼه) دا سابقه له (دڼه) څخه مخففه ده او يو څو مثال له لري لكه: ننه وتل - ننه ايستل - ننه باسل.
- 20- (جار) لكه: جاروتل، جارايستل، جار باسل.
- 21- (لاندې) لكه: لاندې وتل - لاندې ايستل - لاندې باسل - لاندې كول.
- 22- (را، در، وړ) دا درې واړه ضميري سابقې دي چې د مصادرو او افعالو په اول كښې راځي او د طرف معنا هم پكښې ده لكه: راوستل، راكول، راتلل، راوړل، راخكل (كش كردن)، راوتل، راوخكل، درتلل، ورتلل، در كول، وركول او نور.
- 23- (پرا) لكه: (1) پرانيتل، پرانستل = پرانيځل (په يوه معنا دى).

() (1)

24- (تېر) لکه: تېروتل، تېراپستل، تېر باسل.

25- (بیا) لکه بیامونتل = بیا موندل (بیا په معنا کښې څه فرق نه راولي).

26- (ن) لکه: نغوړل، نغرل، نغوټل.

27- (بو) لکه بوتلل.

له مستقلو الفاظو څخه د کلمو جوړونه

په پښتو کښې د الفاظو او کلماتو له ترکیب او یو ځای کولو څخه دا وروسته کلمې جوړېږي:

1. مرکب نومونه
2. مرکب صفتونه
3. مرکب فعلونه
4. مرکب قیود
5. مرکب ضمیرونه

نو مونږ هم په دغه ترتیب د پښتو د ترکیباتو بیانول غواړو. له دې ترکیباتو څخه⁽¹⁾ عموماً یوه بله معنا معلومېږي چې هغه به د اجزاو له اصلي معنا سره هم څه مناسبت لري.

(1)

() .

مرکب نومونه

په پښتو کښې مرکب نومونه خو قسمونه لري او د هغو د جوړولو د پاره هم بیل بیل صورتونه او لارې موجودې دي، مگر دلته د اختصار په غرض د فعلي او غیر فعلي نوموتر عنوانو لاندې بیانېږي.

غیر فعلي نومونه (د شیانو نومونه)

په غیر فعلي نومو کښې ځینی د ذاتي او مادي شیانو نومونه دي ځینی غیر مادي نومونه دي یعنی د معنا په لحاظ پکښې جلا جلا ډولونه لیدل کېږي، مگر دلته یې مونږ د لفظي صورتونو او قسمونو په لحاظ بیانووځکه چې د الفاظو په ترکیب کښې همدا شی مهم ښکاري. په پښتو کښې د مرکبونو مود جوړونې بیان په وروسته ډول دی:

اول قسم: په پښتو کښې اول قسم مرکب نومونه هغه دي چې له دوو جلا نومو څخه مرکب شوی او جوړ شوي وي دا قسم مرکب نومونه دا وروسته صورتونه لري:

1- اول صورت یې دا دی چې د دواړو کلمو تر منځ اضافي ارتباط موجود وي. یعنی یو مضاف الیه او بل مضاف وي. له دې قسم ترکیب څخه عموماً په پښتو کښې یوه بله معنا مرادېږي او د یوې ګوښې او ځانله کلمې شکل پیدا کوي. دغه شان په دې رقم ترکیبونو کښې د

اضافت (د) هم عموماً حذفیږي دا راز مرکب نومونه بیا پر دوه ډوله راځي:

الف :- هغه دي چې د ترکیب په وجه یې په اجزاو کښې څه تغیر او بدلون نه وي راغلی لکه: پر هر پاڼه، گزک پاڼه، برکت بوتی، مرغی-پښه، غوايې ژبه، ټوپۍ گل (گل بابونه) خرغور، خروله، شرغشی، نمر گل، لیوغونی⁽¹⁾ شاتو مچی، سباناری، نامه غوتی، کتمل، بوډی ټال، ماښام سترگه، سهار سترگه، زنگانه سترگه، سرورخ، سترگورپ، بادپکې، غورډوالی، اورگاډی (ریل). پیریانو کتکی (څلور کونجه تور غونډی کانی وي) ملا بانگ، نس ناسته (اسهال) سر پښتی - گیلډر واده (هغه باران چې په شین آسمان کیږي).

تبصره: په دې قسم نومو کښې ځینی خاص نومونه یعنی د کلیو او ځایو نومونه هم موجود دي لکه: الدا د مېنه، سلام مېنه، کرم کور، میاگانو ډبري، میاگانو بانډه، شاخېل غونډی، پښتون کوټ، سیالکوټ او نور.

ب :- هغه نومونه دي چې په اجزاو کښې یې تغیر او بدلون راغلی وي لکه: غړوندی (د غاړې وند = بند) / پښندی = د پښې وند / ترله (د تره لور) چر بانگ (د چرگ بانگ)، وژغونی (وزوغنی) - پښتورگی - بادپوه (باد ډیوه)، شو لوښه / تربور (د تره بور = پور) زړو کبوی - مالگوبې (د مالگې اوبه) - اېروبي - غورېچنه - پیکړه، زمرکتی - مین کتی،

(1)

غوبل (د غوايي پل) - غويمند = د غوايي مند يا منډه، غوب لرگی (د غوبل لرگی) - اورپنستی (د اور له پښته)، اوسپن خړی (د اوسپنې خړه) کالوسر.

2- دوهم صورت يې دا دی چې د دواړو کلمو تر منځ د عطف ارتباط وي چې دې ته عطفی مرکب ويل کیدی شي. دا هم پر دوه رازو دی، يو قسم هغه دی چې په کلماتو او اجزاو کېنې يې څه تغير راغلی وي او بل قسم هغه دی چې تغير پکېنې نه وي راغلی.

الف :- هغه عطفی ترکیبونه چې په اجزاو کېنې يې تغير نه وي پيښ شوی او د عطف توری هم پکېنې نه وي دا دي:

مارمهی (يو دريايي مهي دی چې د مار په شکل وي يعنی هم مار او مهي وي) / شوده پي (يو بوټی دی) - لری بری / لوړه ژوره / مرگ ژواک / ورکړه راکړه / پره وړه / چم گاونډ / می وریجی - ناسته ولاړه - کندي کپري - شنه زرغونه⁽¹⁾

ب :- هغه عطفی ترکیبونه چې په کلماتو کېنې يې څه نه څه تغير پيښ شوی وي. د هغو مثالونه دا دي :

شوا روغ / انډوخر / نر بنځی / سرو مال / ډنگ ډولی (ډانگ اوډولی).

دوهم قسم: دوهم قسم مرکب نومونه هغه دي، چې له اسم او صفت څخه مرکب شوي وي يعنی يو جز يې اسم او بل جز يې صفت وي.

()

(1)

د داسې مرکبو نومو صورتونه په وروسته ډول دي:

1- اول صورت دا دی چې د پښتو د توصیفي ترکیب له قانون سره سم اول صفت او بیا موصوف راغلی وي. دا هم بیا دوه رازو دی یو هغه دی چې په کلماتو کې یې څه تغیر نه وي راغلی او بل هغه دی چې تغیر پکښې پېښ شوی وي.

الف :- هغه مرکب نومونه چې له اسم او صفت څخه جوړ شوی وي او تغیر پکښې نه وي پېښ شوی دا دي:

اورډ غوړی⁽¹⁾ (خر) / شنه کوتره / مړه تبه / لوی اختر / کوچنی اختر /
تورې اوبه / منځه گوټه / غټه گوټه / کچه گوټه / اباسیند / ژیرې تبه /
مړوند / کاپر گل / سور گلی / سپین زر / سره زر / سور اغزی / خره
کوتره / سره مړچ / نری جوار / غټ جوار / خوږه وله / توره غاړه / تورې
مچۍ / سرې مچۍ / زیر لږگی / ډمبر گلی (گل جعفری) / تور لمی /
سورلندی / وچولی / نری وریجې / وچکالي / شین ډنډ / سوړ منی
(پسرلی) / سورمېږی / بنانگه ورمېږي.

تبصره: د کلیو او ځایو په نومو کې هم دغسې نومونه ډېر دي لکه:

سړه خوا / توره خوا / وازه خوا / بر کلی / لر کلی / نری تنگی /
سپینکی تنگی / زرغون بناړ / توره غونډی / توره شا / سپینه شا.

() (1)

ب :- هغه مرکب نومونه چې له اسم او صفت څخه جوړ شوي وي او څه تغیر هم پکښې راغلی وي دا دي:

سرپښنه (سوری بڼه)، تېزندی (تېزوند)، سره مخه، جوړوې = آبشار
(یعنی څوړې اوبه)، کړ لیچ (کج گردشی)⁽¹⁾ خوړوې، سروې (چې اوبه پکښې سپړي) تودوې - حمام (ځکه چې اوبه یې تودې وي) څوړوې، پرکتی (بنايي چې پردی کتی = بچې وی) سروې (یو ځای دی چې سرې اوبه لري)، پردېس (پردی دیس)، څوړوې (څړی اوبه)، مړغونی = تربوز ابو جهل⁽²⁾

2- دوهم صورت یې دا دی چې موصوف د مخه او صفت یې وروسته راغلی وي لکه: سرکوزی - مخ څوړ - ورځلوی (قیامت) سالندی - سیند لاهو - نرسوی (سوی انار) - لوخره (بنايي چې اصل یې څړلوگی وي) - مخ پیچومی - او نور.

3- دریم صورت دا دی چې اول جزء یې عددي صفت وي چې دپته عددي مرکب هم وایي لکه: درې بناخی، درې غابښی، پنج غابښی، دوپته، دوه خوخی، دو شاله، درې ورگی (اشتر سه ساله)، پنجکوره (یو ځای دی شاید په اصل کښې پنج کوره وي)، دوه سری (د یوه غره نوم دی)

دریم قسم: دریم قسم مرکب نومونه هغه دي چې له اسم او فعلی مادي څخه ترکیب شوي وي. په دې قسم مرکبو نومو کښې اول جز غالباً

(1)

(2)

يا فاعل او يا مفعول وي او دوهم جزبي فعل وي، لکه دا وروسته مثالونه: غاښ چيچي (يو بوتی دی)، هډماتی، زړه بداوی، کور ودانی (ماندینه) زړه سوی، نس خوړی، سر خوړی، نظرمات، اودس ماتې، روژه ماتې، سره لږې تبه (ځکه چې ساړه لری)، ملاتړ (کومک) د مرکبې آلې نومونه هم په دې قسم کښې داخلېږي. یعنی مرکبې آلې په پښتو کښې له اسم او فعلي مادې څخه جوړېږي چې اول جزء يې په معنا کښې عموماً مفعول وي د دې مرکبو آلو په آخر کښې کله (ونی، ی) هم د لاحقو په ډول زیاتېږي لکه: اور لړونی، سر تړونی، مچشړونی، غاښ تومبونی، رگک وهونی، غوړ وهونی، اوب شیندی، لاس پاکي، لاس وچوونی، لږ ګیر، اورنیوونی، لاس ولونی، اورلږ، مچشړ.

کله د اسم او فعلي مادې ترکیب او یو ځای کېدل په اضافي ډول هم وي لکه پښې ارته، نمر پرېواته، نمر خاته، کوچمال، خخوبی (اوبو خخ) یادگیرنه: په پښتو کښې ځیني داسې مرکب نومونه هم شته چې د دواړو اجزاو یا د یوه جزء معنا او مفهوم يې پوره نه معلومېږي او تقریباً نا مفهومي کلمې وي لکه:

کال کونډی، مار کونډی، بډه ګال، کتیه میری، کنی کاتیر، ګور ګتی، شین تنغ، بانې چغ، خر پوسی، ست کوری، بره ګړه، خوړلوری (شرین مزه) بورچنده (بچه مرده)

د فعلی نومونو ترکیب

له فعلی نومو څخه مطلب مصدرونه او د حاصل مصدر نومونه دي. مرکب مصدرونه په پښتو کې د کول او کېدل په واسطه جوړېږي او دا وروسته صورتونه لري:

- 1- چې (کول او کېدل) د ذاتي یا مجرد اسم نه وروسته راشي. لکه:
اشر کول، تلوار کول، څار کول، پام کول، لوکول، اسره کول، پره کول، پلمه کول، توره کول، ډنډوره کول، جرگه کول، کوژده کول، اوږه کول، وابسه کول، ژړا کول، رڼا کول، خندا کول، غلا کول، پرې کول، سوری کول، خپلوي کول، وروري کول، سيالي کول، خټې کول، یوې کول، ماتې کول، زاری کول، بخی کول، دارو کول، جارو کول.
 - 2- چې اول جز یې بل بسیط مصدر او دوهم جز یې کول او کېدل وي لکه: وهل کول، چیچل کول، تلل کول، گنډل کېدل، شرل کېدل، تلل کېدل.
 - 3- چې اول جز یې صفت وي لکه: ملامت کول، پر کول، خر کول، آشنا کول، پخلا کول، تالا کول، ویده کول، خپه کول، جوړه کول، بنکاره کول، باري کول، خوندي کول، پاتې کول، ویلې کول، تېری کول، وږی کول، لاهو کول.
 - 4- چې اول جز یې قیود او آدات وي لکه: کښته کول، وروسته کول، یوازې کول، ځانته کول، ایسته کېدل، بس کېدل، پورې کول، باندي کول، لاتدي کول، پرې کول.
- یادگیرنه:** په دې ټولو مصدر وکښې چې د "کول" پر ځای "کیدل" راشي نو کېدل ولامصدر ترې جوړېږي.

- 5- بل قسم مرکب مصدرونه هغه دي چې تر کول او کېدل د مخه له یوه څخه زیات اجزا لري لکه: مخه ښه کول، تور بریښ کول، راشه درشه کول، لټ پلټ کول، خواره واره کول، بې پردې کول، بې لاری کول، خوابدی کول، بېخونده کول، نا پوهي کول، ترلاسه کول، پرځای کول، ترمخ کول، ترمې ترمې کول، درې درې کېدل، په یوه خوله کېدل،

تار پتار کېدل، پورې راپورې کېدل، پس پس کول، را په زړه کول، لاندې باندې کېدل، هغه دغه کول او نور.

6- پرته له کول او کېدل څخه د ځینو نورو بسیطو مصدر و په واسطه هم مرکب مصدرونه جوړېږي لکه:

لاس وهل، زړه وهل، پورې وهل، ټک وهل، لاندې وتل، لاندې ویستل، تر غاړې وتل.

تبصره:

الف :- د پښتو مرکب مصدرونه د معنا په لحاظ پر دوه ډوله دي :

یو قسم هغه دي چې د "کول او کېدل" سره مرکب جز د مفعول حیثیت ولری او د فعل جز ونه ګرځي لکه: تلوار کول، واینه کول، وهل کول، لاس وهل، او بل قسم هغه دي چې د کول او کېدل سره مرکبه کلمه د مفعول حیثیت ونه لري بلکې د فعل جز او د فعل په مفهوم کېنې داخله وي. چې په دې صورت کېنې به جلا مفعول غواړي لکه: دوست خپه کول، حمید پخلا کول، ماشوم ویده کول، دروازه پورې کول، دیوال پورته کول، غنم لو کول، دیوال سوری کول، میخ ټک وهل.

کوم مصدرونه چې اول جز یې صفت او یا قیود او ادوات وي؛ هغه ټول په دوهم قسم کېنې داخلېږي او کوم چې اول جز یې مصدر وي هغه په اول قسم کېنې داخل دی او کوم چې اول جز یې اسم وي په هغو کېنې دواړه قسمونه راځي.

ب :- هغه کلمې چې په (ا، ه، و، ی) سره مختومي وي له هغو څخه عموماً د "کول او کېدل" په ذریعه مصدرونه جوړېږي.

ج :- د کول والا مصدرونه ټول متعدي دي لکه پخلا کول او په (کېدل والا) کېنې کوم چې اول جز یې مصدر وي هغه هم متعدي دي لکه وهل کېدل، او کوم چې اول جز یې صفت یا حرف وي په هغه کېنې ځینی لږمي راځي لکه:

ویده کېدل، پورته کېدل او ځینی متعدي وي لکه: خوندي کېدل، باندې کېدل.

مرکب حاصل مصدرونه

مرکب حاصل مصدر ونه له مرکبو مصادر و څخه په لاندې ډول تيارېږي:

7- په ټولو کول والا مصادر و کښې د "ل" پر ځای "نه" راځي او مرکب حاصل مصدر ځنې جوړېږي لکه: تلوار کونه، پخلا کونه، وروسته کونه.

8- په کېدل والا مصادر و کښې د "ل" پر ځای (نه اوه) راوړل کېږي او حاصل مصدر ترې جوړېږي لکه: پخلا کېدنه، پخلا کېده او نور.

مرکب صفتونه

مرکب صفتونه هم لکه د مرکبو نومو له دوو یا زیاتو کلمو څخه جوړیږي او په آخر کېنې یې کله (ی، اوه) هم د لاحقو په ډول زیاتېږي. په دې صفاتو کېنې ځینې نسبتې او ځینې فعلې وې او د لرلو او کولو معناوې ترې معلومیږي. په پښتو کېنې د مرکبو صفاتو مختلف قسمونه په وروسته ډول دي :

1- اول قسم مرکب صفتونه هغه دي چې له اسم او صفت څخه مرکب شوی وي. دا هم بیا دوه صورته لري :

الف :- هغه صفتونه دي چې صفت او موصوف پکېنې په اصلي ډول استعمال شوی وي یعنی اول صفت او ورپسې موصوف وي لکه:

تړیو مخی، تور مخی، تور سری، سپین سری، سپین ږېړی، غونډه سری، کور سترگی، خړ سترگی، شین سترگی، کلک سترگی، مړ سترگی، پوچ خولی، وازخولی، غوړ ژبی، چینګ خولی، لوی خولی، کین لاسی، تنګ زړی، کلک زړی، هیر زړی، تور غوړی، سور بونی، بد غونی، سور وړمی، وچموری، ټول واکي، خپلواکي، غټ سری، لوی خیتی، سور بویه، خوړ ژبی، بدمرغه، ځوانیمرګ، لنډ فکری، بر لاسی.

ب :- هغه صفات دي چې په مقلوب ډول وي یعنی لومړی موصوف او وروسته صفت راغلی وي لکه : سر لوړی، سر تیتي، شا تیتي، سر تور، مخ تور، لږ مون خوړینی، زړه چاودی، پښې لوڅی، مخ روڼی، زومړی، ورور مړی، مور مړی، پلار مړی، مخ پټی، غوتی، کور گډی، کور ډاگی، کور وړانی، سر پټی، سر لوڅی.

2- هغه مرکب صفات دي چې له عددي صفت او اسم څخه د توصيفي ترکیب په ډول جوړ شوی وي لکه: یو سترگی، یو لاسی، یو وزری، دوه مخی، دوه ژبی، څلور بولی، دوه سری، دوه بندي اگی، لس ډزی ټوپک، شپږ ډزی تمانچه، دوه کوره، دوه پوپه، درې چته، دوه لاسه، درې گوټه، درې کونجه، دوه دوپه (دو چنډ) دوه برخې، دوه برغې، څلوربولی (شاید چې څلور پلی وی).

3- دریم قسم مرکب صفتونه هغه دي چې له دوو نومو څخه جوړ شوی وي لکه: شناز گیدې، غنډل غاړې، سندر غاړې، لوبغاړې، رنځور غاړې، نمر مخی، پی مخی، منځکوره (درمیانه، متوسط).

4- څلورم قسم صفتونه هغه دي چې له اسم او فعلي مادې څخه مرکب شوی وي. په دې قسم صفاتو کښې اول جز غالباً مفعول وي لکه:

زړه سواندی، کور ودانې، کور وړانې، نوم ورکې، خبرلوڅی (خبر لوڅ)، نوم وړې، پورورې، ملاماتی دودونه، تی روی هلک، اور مې، لاس پاکې، پوز پاکې، ډوډۍ غړپ، تالی خټ، لارو هونی، مور روی، سر غړاندې، ژب غړاند، او کله پکښې اول جز فاعل او یا ظرف هم وي لکه: بادورې، نمرسوی، نرسوی، مینه وړې، کوڅه ډب.

5- پنځم قسم صفات هغه دي، چې له مصادر و څخه جوړ شوي وي او مرکب فعلي صفات بلل کېږي چې دا وروسته صورتونه لري.

الف :- چې دوهم جز یې د متعدي "لام والا" او "ول والا" مصدر و څخه د (ی) به راوړلو جوړ شوی وي، یعنی دوهم جز یې مفعولي صفت وي او اول جز یې فاعل وي لکه: بلاوهلی، مار خوړلی، خدای بښلی⁽¹⁾ تیغ وژلی، توپک ویشتملی، خدای شرمولی او کله یې اول جز مفعول هم راځي. لکه: آزار گټلی.

ب :- هغه دی چې له کول والا او ځینو ول والا مصدر و څخه د اول جز د وروسته د (کړې) په راوړلو سره جوړ شوی وي. دا قسم صفات عموماً مفعولي صفات دي لکه پخلا کړې، تالا کړې، ویده کړې، تېره کړې، ښکاره کړې، مات کړې، تور کړې، مور کړې او کله ور سره صریح مفعول هم راځي لکه: لاس پرېکړې، پوز پرېکړې، غوړ پرېکړې.

ج :- هغه دي چې د کیدل والا مصادر و څخه د (شوی) په راوړلو جوړېږي. دا قسم صفات له لارمي مصادر و څخه فاعلي او له متعدي مصادر و څخه مفعولي راځي لکه: پخلا شوی، تالا شوی، مات شوی، مړ شوی، بلل شوی.

()

()

(1)

()

تبصره: یو څه مرکب صفات نور هم شته چې له دغو قسمو څخه وتلی دي لکه: ژرغونی، مې ژواندی، زړه پورې، پس مرگی، مات گوډ، سپیندروبي، غوړه مال. د - که چېرې د کول او کېدل والا مصادرو په آخر کې د لام پر ځای (ونکې- ونی) راوړي شي نو په دې صورت کې هم مرکب فعلی صفات جوړیږي. دا فعلی صفات په متعدی معلومو او لازمي مصادرو کې فاعلی صفات بلل کېږي لکه: تلوار کوونکی، پخلا کوونکی، ماتوونکی، پورته کوونکی، پخلا کیدونکی، پاتې کېدونی، او په متعدی مجهولو مصادرو کې مفعولي صفات باله شي لکه: بلل کیدونکی، وهل کیدونکی، پرې کیدونکی، پرې کېدونی، باندي کېدونکی.

مرکب فعلونه

مرکب افعال هغه دي چې د امدادي افعالو او خصوصاً د "کړل او شول" د گردان او صیغو په مرسته جوړ شوي وي.

په پښتو کې درست مرکب افعال حالیه وي که ماضیه په منظم او قانوني ډول جوړیږي او ټول د یو قانون او قاعدې سره سم راځي چې بیان یې په لاندې ډول دی:

حالیه افعال: د حالیې افعالو د جوړولو او ترکیب صورتونه دا دي:

1- (استمراري حال) "له کول والا" مصادرو څخه په دې شان سازيږي چې د "ل" د حذف نه وروسته د (م- و- ې- ئ- ي) متصل فعلی ضمیرونه راوړل کېږي لکه: له پخلا کول څخه پخلا کوم- پخلا کوو- پخلا کوې- پخلا کوئ- پخلا کوي⁽¹⁾ (په معروفه ي) او له کېدل والا مصادرو څخه هم استمراري حال په دغه شان راځي، مگر دومره ده چې "د" په "ږ" بدليږي لکه له پخلا کېدل څخه پخلا کېرم، پخلا کېرو، پخلا کېرې، پخلا کېرئ، پخلا کېږي.

(1)

2- (مطلق حال) له کول والا مصادرو څخه د اول جزه نه وروسته د (کړم، کړو، کړې ، کړئ، کړي "په معروف ي" په راوړلو سره لاس ته راځي لکه له⁽²⁾ پخلا کول څخه: پخلا کړم، پخلا کړو، پخلا کړې، پخلا کړئ، پخلا کړي، دغسې له ځينو "ول والا" مصادرو څخه هم په پورته ډول راځي يعنې د اول جزه د وروسته دغه وړاندې افعال گردانيږي لکه له سپينېدل څخه سپين کړم- سپين کړو- سپين کړې- سپين کړئ- سپين کړي.

او له کيدل والا او ځينې "يدل والا" مصادرو څخه د اول جزه په وروسته کينې د "شم، شو، شې، شې، شې" په گردانولو د مطلق حال صيغې جوړيږي لکه له پخلا کېدل⁽¹⁾ څخه پخلا شم، پخلا شو، پخلا شې، پخلا شې، پخلا شې، پخلا شې. يا له پاکېدل څخه پاک شم، پاک شو، پاک شې، پاک شې، پاک شې، پاک شې.

3- (امکانی حال) امکانی حال له ټولو مصادرو څخه د مصدر په پای کېنې د "ی" يا "ای" په زیاتولو او بیا د "شم، شو، شې، شې، شې" په گردانولو جوړيږي لکه له وهل څخه وهلی شم = وهلی شو، وهلی شې، وهلی شو، وهلی شې، وهلی شې، وهلی شې. يا له پخلا کول څخه پخلا کولی شم = پخلا کولای شو، پخلا کولای شو، پخلا کولای شې، پخلا کولای شې، پخلا کولای شې.

4- (مجهول حال) مجهول استمراري حال له کېدل والا متعدي مصادرو څخه د معلوم حال په قاعده جوړيږي يعنې د "ل" پر ځای متصل فعلی ضمیرونه راځي او "د" يې په "ډ" اوږې لکه: له وهل کېدل څخه وهل کيږم، وهل کيږو، وهل کېږي، وهل کېږي، وهل کېږي. مجهول استمراري حال په دې ډول هم جوړيږي چې د بسیطو مفعولي صفاتو يعنې "ی" والا مفعولي صفاتو په آخر کېنې (شم، شو آخ) راوړي شي لکه له وهلی څخه وهلی شم (زده می شوم) وهلی شو، وهلی شې، وهلی شې، وهلی شې.

(2) " " " "

(1) " ()

او د مجهول مطلق حال د جوړولو طریقه دا ده چې د مفعولي صفاتو په آخر کېښي (شم، شو تر آخره) گردانېږي مگر د بسیطو مفعولي صفاتو د مخه یو "و" هم زیاتېږي لکه له وهلی څخه ووهلی شم (زده شوم) ووهلی شو، ووهلی شې، ووهلی شئ، ووهلی شي او د مرکبو مفعولي صفاتو د مخه "و" نه زیاتېږي لکه له پخلا کېږي څخه پخلا کېږي شم⁽¹⁾ پخلا کېږي شو، پخلا کېږي شې، پخلا کېږي شئ، پخلا کېږي شي.

5- (مستقبل) د مستقبل صیغې ټولې د حال له صیغو څخه جوړېږي او نور څه نه غواړي خالی "به" په لارښوونو کېښي راوړل کېږي. مثلاً د استمراري مستقبل د پاره "به" د استمراري حال نه وروسته راځي لکه: پخلا کوم به، پخلا کوو به، پخلا کوې به، پخلا کوئ به، پخلا کوې به، یا: پخلا کېږم به، پخلا کېږو به، پخلا کېږې به، پخلا کېږئ به، پخلا کېږي به.

او د مطلق مستقبل د پاره "به" د مطلق حال په منځ کېښي راوړل کېږي لکه:

پخلا به کړم، پخلا به کړو تر آخره یا پخلا به شم، پخلا به شو تر آخره.

دغسې په امکانې مستقبل کېښي "به" د (شم، شو) څخه مخ کېښي راځي. لکه وهلای به شم، وهلاي به شو تر آخره او په مجهول مطلق مستقبل کېښي "به" له "و" نه وروسته او یاد "کړي" نه مخ کېښي راځي لکه: وبه وهلی شم، وبه وهلی شو تر آخره پخلا به کړي شم، پخلا به کړي شو تر آخره⁽¹⁾

6- (د امر صیغې) د امر صیغې هم له حال څخه جوړېږي یعنې که د استمراري حال د اصلي مادې په وروسته کېښي د متصلو ضمیرونو په ځای د مفرد د پاره د خطاب "ه" او د جمع د پاره "ئ" راوړي شی نو استمراري امر ځنی جوړېږي لکه (پخلا کوه - پخلا کوئ - یا پخلا کېږه، پخلا کېږئ) له ((پخلا کوم، پخلا کېږم)) څخه جوړ شوي دي او که چېرې دغه نښې د مطلق حال د وروسته راشي نو مطلق امر ځنی لاس ته راځي لکه:

(1)

» » (1)

پخلا کړه، پخلا کړئ، یا پخلا شه، پخلا شئ، چې له 'پخلا کړم، پخلا شم' څخه ماخوډ دي.

ماضیه افعال:

1- (استمراري ماضی) له کول والا او کېدل والا مصادرو څخه په آسان ډول جوړېږي او د مصدر په آخر کېښي د هرې صیغې د پاره خپل خاص فعلی ضمیرونه یعنی "م، و، ی، ئ، ه، خفی، ل، ه جلی، ی، راوړل کېږي لکه له پخلا کول څخه: پخلا کولم، پخلا کولو، پخلا کولې، پخلا کولئ، پخلا کاوه، پخلا کول، پخلا کوله، پخلا کولې⁽²⁾ او له پخلا کېدل څخه (پخلا کېدم، پخلا کېدو، پخلا کېدې، پخلا کېدئ، پخلا کېده، پخلا کېدل، پخلا کېدله، پخلا کېدلې).

2- (مطلقه ماضی) له کول والا مصادرو څخه داسی جوړېږي چې د اول جزه د وروسته (کړم، کړو، کړې، کړئ، کړ، کړل، کړه، کړې) گردانېږي. لکه له پخلا کول څخه پخلا کړم، پخلا کړو، پخلا کړې، پخلا کړئ، پخلا کړ، پخلا کړل، پخلا کړه، پخلا کړې او له "کېدل والا" مصادرو څخه د مطلقې ماضی د پاره د اول جزه نه وروسته (شوم، شوو، شوې، شوی، شو، شول، شوه، شوې) گردانېږي لکه له پخلا کېدل څخه: پخلا شوم، پخلا شوو، پخلا شوې، پخلا شوی، پخلا شو، پخلا شول، پخلا شوه، پخلا شوې.

3- (قریبه ماضی) له کول او کېدل والا مصادرو څخه پر دې ډول جوړېږي چې د مرکبو فعلی صفاتو په وروسته کېښي (یم، یو، یې، یئ، دی، دی ده، دي) راوړل کېږي لکه له پخلا کول څخه:

پخلا کړی یم، پخلا کړی یو، پخلا کړې یې، پخلا کړې یئ، پخلا کړی دی، پخلا کړې دي، پخلا کړې ده، پخلا کړې دي، یا له پخلا کېدل څخه:
پخلا شوی یم، پخلا شوی یو، پخلا شوې یې، پخلا شوې یئ، پخلا شوی دی، پخلا شوی دي، پخلا شوې ده، پخلا شوې دي.

(2)

4- (بعیده ماضی) له کول والا او کېدل والا مصادرو څخه په دې شان جوړېږي چې د مرکبو فعلی صفاتو نه وروسته (وم- وې- وئ- و- وو- وه- وې) گردانیږي لکه له پخلا کول څخه :

پخلا کړی وم- پخلا کړی وو- پخلا کړی وې- پخلا کړی وئ- پخلا کړی و- پخلا کړی وو- پخلا کړی وه- پخلا کړی وې- یا له پخلا کېدل څخه:

پخلا شوی وم- پخلا شوی وو- پخلا شوې وې- پخلا شوې وئ- پخلا شوی و- پخلا شوی وو- پخلا شوې وه- پخلا شوې وې.

5- (تمنایي ماضي) له کول والا او کېدل والا مصادرو څخه د تمنایي ماضي د جوړونې طریقه دا ده چې د فعلی صفاتو په پای کې "وی" وای" راوړل کیږي. لکه له آشنا کول څخه آشنا کړی وای، یا له آشنا کېدل څخه آشنا شوی وای = وی.

6- (احتمالي ماضي) له دغو مصادرو څخه د احتمالي ماضي د جوړولو د پاره د فعلی صفت په آخر کې (به یی، به وي) راوړل کیږي لکه: آشنا کړی به یی، آشنا شوی به وی.

7- (امکانی ماضي) د امکانی ماضي د جوړونې د پاره د ټولو مصادرو په وروسته کې (ی = ای) زیاتېږي او بیا (شوم، شوو، شوې، شوی، شول، شوه، شوې) گردانیږي لکه له وهل څخه:

وهلی شوم- وهلی شوو- وهلی شوې- وهلی شوی- وهلی شو- وهلی شول- وهلی شوه- وهلی شوې- یا له ویده کول څخه:

ويده کولای شوم- ويده کولای شوو- ويده کولای شوې- ويده کولای
شوی- ويده کولای شو- ويده کولای شول- ويده کولای شوه- ويده کولای
شوې.

تبصره: دا پورته د استمراري امکاني ماضي صيغې وې او که د
مطلقې امکاني ماضي صيغې جوړول وغواړو نو په اول کبسي به يې يو
"و" هم راوړو لکه: ووهلای شوم، و وهلای شوو تر آخره.

8- (مجهولي ماضي گانې) استمراري مجهوله ماضي پردې ډول
جوړېږي چې له (کولی، کېدلی) څخه وروسته (شوم، شوو تر آخره)
گردانيږي لکه له آشنا کول څخه آشنا کولی شوم او له آشنا کېدل څخه
آشنا کېدلی شوم، او مطلقه مجهوله ماضي داسې راځي چې له کړی
څخه وروسته (شوم، شوو تر آخره) گردانيږي. لکه له آشنا کول څخه آشنا
کړی شوم. له پخلا کول څخه پخلا کړی شوم. او د قريبي، بعیدې،
تمنايي او احتمالي ماضي گانو د جوړونې د پاره د مفعولي مرکب
صفت مثلاً (پخلا کړی شوی) په پای کبسي د دغو ماضي گانو علامې

راځي لکه له پخلا کول، کېدل څخه پخلا کړی شوی یم، پخلا کړی شوی وم، پخلا کړی شوی وای، پخلا کړی شوی به وي. تبصره: په پښتو کې لکه چې ښکاره ده ټول مجهول او امکانی افعال مرکب افعال دي او د امدادی افعالو په کومک جوړېږي او په معلومو غیر امکانی افعالو کې بیا څه مرکب او څه بسیط دي. نو معلومه شوه چې مرکب افعال په پښتو کې ډېر دي او پوره بیان یې زیات وخت غواړي.

مرکب قیود او ادوات

مرکب قیود که څه هم په پښتو کې نسبتاً کم دي مگر بیا هم په وروسته ډول بیانېږي:

1- (د تعمیم قیود) له خېلمې، له مخه، له یوې مخې، له سره، له یوه سره، گرد سره.

2- (د اشارې او ظرف قیود) دلته، هلته، دغلته، هاغلته،⁽¹⁾ هالته، دې خوا، هغه خوا، داسې، هاغسې، دغسې.

3- (د علت قیود) څه له = څه ته - څه د پاره = څه رنگه، له امله، له کبله.

4- (د مقدار قیود) څومره، څونه، دومره، هومره، هغومره⁽²⁾ هاغومره، دغومره، لوکوتی، لږ غوندي، لږ شان.

(1) () ()
()

- 5- (د تاکید قیود) هر گوره، خامخا، ارومرو، هو بهو، کت مټ.
- 6- (د نفی د تاکید قیود) هیڅکله، هیچرته، هیڅ شان، هیڅ ځای، هیڅ وخت.
- 7- (د مفاجات قیود) نا څاپه، نا گومانه، نا بېره، نا پامه.
- 8- (د استفهام قیود) کوم پلو، کومه خوا، چیرته، څه خیل، څه ډول، څه راز.
- 9- (د تشبیه قیود) لکه چې، په څېر، په شان، په رنگه، په دود، شانته.
- 10- ځینی نور مرکب قیود چې د بېلو بېلو معنا گانو د پاره راځي دا دي :

تل تر تله، هر کله، پرله پسې، ژر تر ژره، یو له بله، یو په یو، سم د لاسه، څه نه څه، څه لاشه، هر وخت، شامدام، خدای زده، خوچه، تر څو، څو چې، تر هغه چې، خوشی په خوشی، هیڅ بېڅه، وچ په وچه او نور.

مرکب عددونه او ضمیرونه

هر کله چې مرکب ضمیرونه او عددونه په پښتو کښې دومره ډېر نه دي نو ځکه ځانله رانه وړی شول.

1- (ضمیرونه) مرکب ضمیرونه غالباً دا دي:

الف :- دا وروسته اضافي ضمیرونه په مرکبو ضمیرو کښې شمېرل کیږي لکه (ده- د دې- د هغه- د هغې- د دوی- د هغوی) دا رنگه که

(2) ()

په (ستا، ستاسی، زما، زمونږ) کښې "ز، س" جلا وبولو نو هم مرکب گڼل کیږي.

ب :- ځینې مبهم ضمیرونه لکه: هر چا، هر څوک، هر څه، هیچا، هیڅوک، نور څوک، بل څوک، نور چا، بل چا، نور څه، بل څه، یو چا، بل یو، هر یو.

ج :- ربطی ضمیرونه لکه: چا چې، څه چې، هر څوک چې، هر څه چې، هر یو چې، ځینی چې، څومره چې، کوم چې، پکښې (په هغه کښې)، ترې (تر هغه)، پرې (پر هغه).

2- عددونه :

الف :- له لسونه په پورته بې له یو څو عددو څخه نور ټول اعداد مرکب گڼل کیږي لکه: یو ولس، دولس، دیارلس، څوارلس، پنځلس، شپاړس، اولس، اتلس، نولس، یوویشت، دوه دېرش، درې څلوېښت، یو شپېته، دوه اويا، یو نوي او نور...

ب :- د ټولو اعدادو په آخر کښې د مذکر د پاره (م) او د مونث د پاره (مه) راوړل کیږي. او رتبي عدد ترې جوړیږي لکه: دوهم، دریم، څلورم، پنځم، شپږم، اوم، اتم، نهم، لسم، شلم، دېرشم، سلم تر آخر مگر د ارقم اعداد د مشتقي اعدادو رنگ لري ولې چې یو حرف پکښې زیات شوی دی. دغه شان دېرش، څلوېښت، پنځوس، شپېته، اويا، اتيا، نوي هم مشتقي عددونه معلومېږي چې له (درې، څلور، پنځه، شپږ، اووه، اته، نه) څخه جوړ شوي دي.

د الفاظو تکرار

په پښتو کښی د الفاظو او کلماتو تکرار هم ډېر لیدل کیږي. دا تکرارونه د ځینو معنوي مقصدونو د پاره هم راځي، یعنی کله پکښې مقصد تاکیدوي او کله ورڅخه یوه بله معنا هم اخیستل کیږي چې هغه معنا یې له یوه لفظ څخه نشي مرادېدی، لکه (پت پتانی) چې د یوې لوبې نوم دی او دا معنا یې له یو جزه څخه نه معلومیږي. دغه دواړه قسمونه په وروسته ډول بیانېږي:

د الفاظو تکرار د تاکید د پاره: تاکید او نه تاکید غالباً له دې څخه معلومیږي چې که چېرې د یوه لفظ یو جزه په خپله معنا پوره دلالت کاوه نو له دې څخه ثابتیږي چې بل جز یې د تاکید د پاره دی. مگر د لفظي استعمال په لحاظ دا قسم تکرارونه ډېر صورتونه لري او بیان یې په دې لاندې ډول دی:

اول قسم: هغه دی چې دواړه معنا دار لفظونه وي لکه: شاپ شپار، توکې تکالی، ټنگک ټکور، چپه چپتیا، چال چلند، تش تور، شاپ شپل، ټک ټوک، لوڅ لغړ، ډنگک ډولی، اخوا دېخوا.

دوهم قسم: هغه دی چې یو لفظ یې معنا دار او بل یې تقریباً بې معنا وي چې په دې کښې تابع مهمل هم داخلېږي او دا وروسته صورتونه پکښې موجود دي:

1- اول صورت دا دی چې اصله کلمه وړاندې او تابع یې وروسته وي.

الف :- په دې کښې تر ټولو مشهور او زیات صورت دا دی چې د اولې کلمې د رومبي حرف په ځای (م) راځي او هغه لفظ تکرار یږي لکه: ډوډی، موډی، لرگی مرگی، لاس ماس، گوته موته، ډیوال میوال، کور مور، کوزه موزه ، سپی مپی، مگر د کومو نومو په سر کښی چې میم وي نو په هغو کښې اصل نوم تکرار یږي لکه :

منگی منگی، مال مال، موټر موټر، مار مار، مپی مپی.

ب :- کله د اول حرف په ځای (پ) راځي او تکرار یږي لکه: لوخ پوخ، مپ پپ، خپ پپ، زوپ پوپ، کلک پلک، سور پوپ، یخ پخ، وریت پیت، خل پل، وار پار، لیت پیت، نیغ پیغ، چغ پخ، لوڅې پوڅې، اړ و پړ، چټ پټ، غور پړ، شوک پوک.

ج :- کله د اول حرف په ځای (و) راځي او تکرار یږي لکه:

کوږ ووږ، گډ وډ، گارې وارې، بنانگې وانگې، کره وړه، ست وټ، چل ول ، تالا والا ، خور وور، دړې وړې، دانه وانه:

د :- چې اول حرف یې په (ب) تبدیل او مکرر شي لکه: ارجل برجل، ډ ډډ ، سوټ بوټ، جل بل، ایله بیله، ایشته بیشته، تېر بېر، گړ بړ.

ه :- بل قسم هغه دی چې د دوهمې کلمې په منځ کښی (و) زیات شوی وي لکه:

ډب ډوب - ټس ټوس - کرپ کرپ - کرس کروس - ډز ډوز - زوگ زوگ - شر شور - ډنگ ډونگ - ټک ټوک - خرس خروس.

و :- چې د اولې کلمې (ی) یا (و) یې په دوهمه کښې په الف بدل شوی وي لکه: ډول ډال، ټول ټال ، تیپ ټاپ، ټپل ټال ، چېر چار.

تبصره: ځینې نور مثالونه چې په جلا جلا ډول راغلي دي دا دي:

نوی نوزی، روغ رمت، سوږ سمخ، اریان دریان، خپ دپ، تالاترغا،
خبرې اتری، زوپزپ، تورتم، کم کوز، تپل ما تپل، لنډو گنډ، تس
نس، سم دم، سوی لوی، مال هل.

2. دوهم صورت دا دی چې اصله کلمه وروسته او تابع یې د مخه راغلی
وي په دې کښې زیات مثالونه داسې دي چې د متبوع د اول حرف په
ځای په تابع کښې الف راغلی دی لکه: ادل، بدل، اخلی پخلی، ادوبدو،
اریک شریک، اله گوله، الغاو تلغاو، انې بانې، اغه دغه، ابغ نبغ او
ځینې نور مثالونه چې هر یو په بېل بېل ډول دي دا دي:

تپه تیاره، تپ ړوند، تم تری، اړو دوړ، الوول، جک جوړ.

د الفاظو تکرار د یوې معنا د پاره:

1- کله یو لفظ د یوې معنا د پاره تکرار شي او په آخر کښې یې یوه
نسبتي لاحقه هم راشي لکه: کوړ کوړی، دوړ دوړکه، بوړبوړکی،
گونگونې، غاړه غټی، غاړه غړی، توړ توړی، انډک سونډک، انډی،
کونډی، اکه پکه، ریز مریز.

2- کله د دغو مکررو الفاظو تر منځ (را، نا، په، تر، ا) راوړل کیږي لکه:
پت راپت، مات رامات، وړک را وړک، تله راتله، تګ راتګ، پېښ را
پېښ، ښه نا ښه، جوړ نا جوړ، روغ ناروغ، مېلمه نا مېلمه، تپل نا تپل،
بلد نا بلد، تېر په تېر، هېر په هېر، شا په شا، خوا په خوا، څنگ په
څنگ، سر په سر، لاس په لاس، تار په تار، خوله په خوله، لور په لور،

مخ په مخ، غېږ په غېږ، خوله تر خوله، لاس پر لاس، مخامخ، شواشو،
د بادب.

د کلماتو د ترکیب معنوي او لفظي حالتونه

درست کلمات عموماً دوه حالته لري: یو لفظي حالت دی او بل
معنوي حالت.

دا دواړه حالتونه که څه هم تر ډېرې اندازې په تېرو بحثونو کې
معلوم شول مگر په دې ځای کې یو څه زیات وضاحت ورکول غواړو.
لفظي حالت: دوه کلمې چې سره یو ځای کېږي او پیوستېږي د لفظي
حالت په اعتبار دوه صورته لري یو دا چې دواړه کلمې جلا جلا حیثیت
لري او هره یوه بېل بېل کار اجرا کوي. مثلاً (تور قلم، د سلیم کتاب) په
دې دواړو ترکیبونو کې دواړه اجزا سره بېل بېل دي او هره کلمه په
مستقل ډول خپله معنا ورکوي. داسې نه ده چې د دواړو له پیوستولو
څخه کومه بله معنا راوتلې ده. دې قسم ته مونږ نحوي ترکیب وایو.

پر نحوي ترکیب کې تش د کلمو له موقعیت څخه بحث کېږي چې
یوه کلمه څه مقام لري یعنی فاعل باله شي، که مفعول که فعل او که بل
څه په دې لحاظ دغسې ترکیب ناقص کلام هم بولي ځکه چې دوه کلمې
پکې سره یو ځای شوي دي مگر خبر یې لا معلوم نه دی، او که داسې
ووایو چې (د سلیم کتاب وړک شو) په دې صورت کې پوره او کامل
کلام بلل کېږي، بل صورت یې دا دی چې دواړه کلمې جلا جلا حیثیت

ونه لري بلکې د يوې کلمې حکم يې موندلی وي او په جمله کې ورته يو شی يا فاعل يا مفعول او يا فعل ويل کېږي. دې قسم ته غالباً صرفي ترکيب وايو.

په دې کتاب کې مخکې بيان شوي ترکيبات ټول په دې قسم کې داخل دي، مثلاً په دې جملو کې (سليم پر هر پاڼه راوړه - کريم سرې مچۍ وچيچه) (پر هر پاڼه) مفعول او (سرې مچۍ) فاعل بلل کېږي چې په دې وجه د يوې کلمې حکم لري او کلموي ترکيب هم ورته ويلاى شو. په مصادر و کې هم دغه دوه قسمه ترکيبونه ليدل کېږي لکه:

لاس وهل چې او له کلمه پکې مفعول باله شي او نحوي تجزيه پکې کېدای شي، مگر په ټک وهل کې دغه بېلتون نه کېږي يعنې (ټک) ته مفعول نشو ويلاى بلکې "ټک وهل" ټول فعل دی او مفعول به يې کومه بله کلمه وي لکه ميخ ټک وهل - په مصادر و کې دا فرق ډېر مهم دی ځکه چې دا فعالو په اشتقاق کې هم بيا ډېر فرق کوي، او د اول قسم څخه يو ډول او له دوهم قسم څخه بل ډول اشتقاقېږي مثلاً له لاس وهل څخه ماضی مطلق لاس وواهه او له ټک وهل څخه (ټک واهه) راځي.

معنوي حالت: د معنوي حالت له مخه د پښتو ترکيبونه په بل راز دي او دلته بيا لفظي حالت ته نه کتل کېږي، له معنوي حالت څخه مقصد د ترکيباتو معنوي رنگونه دي چې په يو ځای کې تقريباً حقيقي او اصلي معنا ورکوي او په بل ځای کې مجازي او کنایي - دا بحث که څه هم ډېر مهم دی او ښايي چې يو مستقل کتاب پرې وليکل شي مگر د

وخت د لېوالي له کبله د زیات بحث موقع په لاس نشته خو څه نه څه اشاره به ورته وکړو.

په مفردو او بسیطو کلمو کېنې هم دغه معنوی فرقونه شته، مثلاً زمري چې د حقيقي معنا په اعتبار د يو حيوان نوم دی او که د يو سړي د پاره استعمال شي نو دا يې مجازي معنا ده، په مجازي معنا کېنې څه مشابهت او نسبت ضرور وي او قرينه هم غواړي. که څوک چا ته ووايي (چې هله زمريه! دا کار وکړه!) نو د کار کولو له امر څخه معلومېږي چې دلته مجازي معنا مطلب ده ولې چې حقيقي زمري ته خو څوک د کار کولو نه وايي يا مثلاً دا چې "سترگه را ختلې ده" دلته هم له سترگې څخه مجازاً نمر مطلب دی ولې چې حقيقي سترگې ته خود را ختلو نسبت نه کېږي. اوس به راشو مرکبو کلمو ته، مرکبې کلمې هم دغه معنوي خصوصیتونه لري او دا کلمې په پښتو کېنې ډېرې دي مثلاً د "زړه تور بدل" اصلي او حقيقي معنا متروکه ده او مجازاً په زړه بد بدلو کېنې استعمالېږي لکه چې وايي "له حميد څخه مې زړه تور شو". په دی مثال کېنې غالباً د تور والي په نسبت کېنې چې زړه ته شوی دی مجاز راغلی دی او دې ته په عربي کېنې عقلي مجاز وايي. داسې مثالونه په پښتو کېنې زیات پیدا کېږي خصوصاً ځینې مصدرونه او اسما په دغسې ترکیباتو او معنوي خصوصیاتو کېنې د جوهریت مقام لري او بنایې چې سړی ورته جوهری مصدرونه او نومونه ووايي. وروسته مونږ ځینې دغسې مصدرونه او نومونه له خپلو ترکیباتو او معنوي رنگونو سره ښیو:

مصدر ونه:

- 1- (وهل) دا مصدر په ډېرو تركيباتو كېني استعمالېږي چې اكثر مختلفې معناوې افاده كوي، مثالونه يې دا دي: لاس وهل، گوتې وهل، جل وهل، جك وهل، بډې وهل، خړيكي وهل، زړه وهل، لار وهل، ډغرې وهل، رمبارې وهل، نارې وهل، ږلې وهل، چينجو وهل، بزو وهل، شخو نه وهل، شپېلې وهل، غوپه وهل، ككړې وهل، گونده وهل، مړانې وهل، تندي وهل، سترگه وهل، ستن وهل، رگ وهل، پټكي وهل، لنگ وهل، توپ وهل، پلتي وهل، جاج وهل، تلي وهل، خنگ وهل، ميخ وهل، ټك وهل، پورې وهل، تپل وهل، خټ وهل، پرک وهل، خنډ وهل، بډ وهل، خپ وهل.
- 2- (اچول) لاس اچول، ډډه اچول، زړه اچول، انگتې اچول، تار اچول، پرده اچول، اړم اچول، تال اچول، اچار اچول، پال اچول، ډاډه اچول، بچي اچول.
- 3- (لگول) لاس لگول، شالگول، ډډه لگول، زړه لگېدل، پته لگول، اور لگول، اړم لگول، مال لگول، خوله لگول، لرگی لگول، اوبه لگول، شالگېدل، اړخ لگول.
- 4- (ترل) زړه تړل، خوله تړل.
- 5- (خوړل) زړه خوړل، ټكړې خوړل، بډې خوړل، قسم خوړل، سر خوړل، تال خوړل، هوا خوړل، گولۍ خوړل.
- 6- (اخستل) اور اخستل، په سر اخستل، بډې اخستل، لاس اخستل، پښې اخستل، بډې ورځې اخستل.

نومونه: ځينی د ظاهري شيانو نومونه هم د کلماتو په ترکیب او د مختلفو معنا گانو په څرگندولو کې زيات تاثير لري او ډېر ترکیبات او جلا جلا معنا گانې ځنې معلومېږي. دغسې نومونه يو جوهرې خصوصيت لري چې د خپلې معنا په قوت ور څخه ډېر ترکیبات زئيرې. دا ډول نومونه زيات انساني اندامونه دي چې يو څو مثالونه يې دا دي:

1- (زړه): دا نوم د ډېر و کلماتو د جوړولو د پاره د اصل او جذر درجه لري او يوه لړۍ کلمې ورڅخه جوړېږي لکه:

الف: مصدرونه: زړه کول، زړه نیول، زړه تينگول، زړه ماتېدل، زړه چاودل، زړه ساتل، زړه وهل، زړه تړل، زړه کتل، زړه خوړل، زړه وړل، زړه ایستل، زړه ټولول، زړه لويدل، زړه بنويدل، زړه وتل، زړه وځکل، زړه ختل، زړه بايلل، زړه تشول، زړه خوړېدل، زړه درېدل، زړه سپړل، زړه سول، زړه بدول، زړه خړيدل، زړه ټکيدل، زړه بدېدل، زړه وړانېدل، زړه خوړېدل، زړه خوړينېدل، زړه سپينېدل، زړه کړېدل، زړه شين کېدل، زړه رېړېدل، زړه تورېدل، زړه پړسول، زړه اچول، زړه ته لوېدل، زړه بد بد کېدل، زړه خولې ته راتلل.

ب: نومونه او صفات: زړه وړ، زړه وړتيا، زړورتوب، بې زړه، زړوري، شين زړه، زړه سوی، زړه سواندی، زړگی، زړه سر، زړه ټوټه، زړه بدی.

2- (پښه) پښه نیول، پښې رااڅستل، پښې خړل، پښې غزول، پښې ارته، له پښو نه اچول.

- 3- (خوله) خوله نيول، خوله لگول، خوله ماتول، خوله ور، بې خولې، لوی خولی، بې خولې توب.
- 4- (سترگه) سترگې سپینېدل، سترگه وهل، سترگې وتل، بې سترگو، سترگه ور، سترگورپ، کلک سترگې، خر سترگې، کوږ سترگې، سترگک، سپین سترگې.
- 5- (ژبه) ژبه کول، ژبه ماتول، ژبه ور، بې ژبې، بې ژب توب.
- 6- (غاړه) غاړه بندېدل، غاړه خلاصېدل، غاړه غړول، غاړه کېښودل، غاړه نيول، غاړه کول، غاړه وښکل، غاړه اچول، اوچته غاړه وړل، غاړه غړی ورتلل، تر غاړې کېدل، تر غاړه وتل، غاړې کول، غنډل غاړې، لوب غاړې، سندر غاړې، رنځور غاړې، اوږد غاړې، غاړه کې، غړوندی، غړانگه، پسته غاړه، جگه غاړه، د کمیس غاړه، د سیند غاړه، د غره غاړه او نور.
- 7- (مخ) مخ وهل، مخ کول، مخه ښه کول، مخه نيول، پر مخ تلل، مخور، مخوریز، مخامخ.
- 8- (سر) سر نيول، سرته رسيدل، سر خوړل، سرکول، په سرختل، سرتلل، سر خوړول، سرگرځول، سر لگول، سر سرتورول، سر په سر کېدل، سرترونی، سرتور، سر په سر (مساوی).
- 9- (غوږ) غوږ نيول، غوږ اېښوول، غوږ نه رپول، غوږ ور، غوږين، غوږوالی، غوږی، غوږو، لوی غوږی، سپر غوږی، تور غوږی.

10- (لاس) لاس لڳول، لاس وهل، لاس اخستل، لاس پورته كول، لاس
وركول، لاس رسيدل، لاس كېدل، لاس پوري كول، لاس وينځل، لاس
نيوه، سمد لاسه، كيني لاسي او نور.

كتاب تمام شو

د مولف نور آثار

شماره	د کتاب ب نوم	کال ه.ش	چاپ یا ناچاپ
1	پښتنی تور سرې	1318	نا چاپ
2	پښتو ادبیات - رساله	1318	په کابل کالنی کښې چاپ شوی ده .
3	د مینو هینداره (ترجمه)	1320	نا چاپ
4	پښتو نثر	1320	په کابل کالنی کښې چاپ شوی دی
5	مومند عبد الحمید	1320	نا چاپ
6	پښتانه شعرا دوهم ټوک	1321	چاپ شوی دی
7	پښتو کلی شپږم سمستر (گرامر)	1322	چاپ شوی دی
8	د معارف د دریم ټولگی قرائت	1323	چاپ شوی دې (ترجمه)
9	خوږې قصې	1321	نا چاپ.
10	د پښتو د ادب تاریخ	1323	چاپ شوی دی
11	د پښتو لومړی ليار ښوونکی (گرامر)	1324	چاپ شوی دی
12	د ژوند وظیفی ترجمه	1324	نا چاپ
13	د معارف د شپږم دینیات ترجمه	1323	په کابل کالنی کښې چاپ شوی ده.
14	د پښتو ادب درې	1322	

نا چاپ		مشهورې كورنۍ رساله	
--------	--	--------------------	--

شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ یا ناچاپ
15	د پښتو د اشعارو اقسام - رساله	1323	نا چاپ
16	د پښتو او سانسگریت گرامری نزدیوالی رساله	1324	په کابل کالنی کښې چاپ شوی ده.
17	د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه	1324	چاپ
18	ځلاندي پلوشې	1324	ناچاپ
19	د پښتو لوی گرامر په فارسي		چاپيري
20	د پښتو او سانسگریت لغوی نزدیوالی رساله	1326	په کابل کالنی کښې چاپ شوی ده
21	د پښتو ننني لیکوال	1319	په کابل کلنی کښې چاپ شوی ده
22	د جلال الدین رومي تذکره - ترجمه	1318	په اتحاد مشرقی کې نشر شوی ده
23	افغانها و آزادي هند - په پښتو او فارسی	1327	

د ليکوال د دې کتاب له چاپ څخه وروسته د
نورو آثارو فهرست

شماره	د کتاب ب نوم	کال ه.ش	چاپ يا ناچاپ
24	د خوشحال خان بازنامه	1332	چاپ
25	د معارف د دريم ټولگي دينيات		څو ځله چاپ
26	د معارف د دويم ټولگي پښتو قرائت		څو ځله چاپ
27	د معارف د دولسم ټولگي پښتو	1345	څو ځله چاپ
28	د معارف د پنځم ټولگي پښتو قرائت		څو ځله چاپ
29	د پښتو قصې	1331	چاپ
30	د پښتنو مجاهدي	1330	چاپ
31	د پښتنو مجاهدي	1331	چاپ
32	پښتون يار	1331	چاپ
33	د پښتو مصدرونو لارښود	1344	چاپ
34	د هند سفر	1334	چاپ
35	د ژوند سندره	1330	چاپ
36	د پښتونخوا پېښې	1334	

چاپ	1341	ژبښودنه	37
چاپ	1344	د پښتو عروض	38
چاپ	1344	طب نامه	39
چاپ يا ناچاپ	کال ه.ش	د کتاب ب نوم	شماره
چاپ کابل کلنۍ	1333	تاريخچه ادب پښتو	40
چاپ	1334	سوري شيرشاه (شيرشاه سوري)	41
چاپ	1326	د فراه پېژندنه	42
چاپ	1336	د علي خان پېژندنه	43
چاپ	1347	د پښتو قلمي نسخې	44
چاپ	1356	د پښتو پېژندنه	45
چاپ	1351	د الماتا سفر	46
چاپ	1356	د آريانا دايري المعارف	47
چاپ	1347	د پښتو قلمي نسخو د خپرنې لارښود	48
چاپ	1330	د قطغن سفر	49
چاپ	1365	پښتني لارښود	50
چاپ	1366	روښان ستوري	51
چاپ	1367	نوميالي پوهان او غازيان	52
چاپ	1366	د پښتو تاريخي سيمينار	53
چاپ 1372	1342	د پښتو نثر هېنداره	54
چاپ	1358	نوې خپرنه	55
چاپ	1371	ادبي او تاريخي سمونې	56

چاپ	1368	د پښتو ادبي مکتبونه	57
چاپ	1373	ادبي لیکونه	58
چاپ	1367	د مهمم ژوند	59
چاپ 1374	(1328)	د ننگرهار ننداره	60
چاپ	1373	لرغونی پښتو	61

شماره	د کتاب ب نوم	کال هـ.ش	چاپ يا ناچاپ
62	د ژوند پلوشې	1374	چاپ
63	نوميالي شاعران	1370	چاپ
64	خوږې وږمې	1376	چاپ
65	د ښکلا وږمه	1376	چاپ
66	د ژوند پلوشې دويم ټوک	1360	ناچاپ
67	په هند کې پښتو کتابونه	1359 1360	
68	خپلواک ژوند	1360	
69	نړۍ وال کانفرانسونه	1360	
70	د شوروي سفر	1336	چاپ
71	د مصر سفر	1337	چاپ
72	زما ژوند او هلې ځلې	1374	ناچاپ
73	نوې کتنه		ناچاپ
74	کره کتنه (تاريخي چارې)		ناچاپ
75	د هېواد نندارې	1358	
76	د زلمو وظيفې		
77	د رښتین د ژوند پېښې	1377	ناچاپ
78	د پوهاند رښتین مرکې	1377	ناچاپ
79	د بدخشان ننداره		چاپ
80	د الينگار او اليشنگ ننداره		چاپ
81	د خوست ليدنه		چاپ
82	د عشق آباد سفر		چاپ

چاپ		انوك اردن	83
چاپ يا ناچاپ	کال ه.ش	د کتاب ب نوم	شماره
چاپ	1330	نوی ژوند	84
چاپ	1330	د پښتونستان واقعات (پښني)	85
چاپ 1346	1343	د پښتو ادبياتو تاريخ	86
چاپ	1372	پياوړي شاعران	87
		وزم پوهنه	88
چاپ	1327	پښتو گرامر اول جز	89
چاپ	1370	پښتو گرامر دويم جز	90
چاپ	1372	پښتو گرامر اول او دويم جز (ژباړن هاشمي)	91
چاپ	1374	د اشعارو ډولونه	92
چاپ	1365	د جلال آباد تگه راتگه	93

Download From; Aghalibrary.com